EMIL DUMEA

CĂRŢI ŞI REVISTE CATOLICE ROMÂNEŞTI ÎN MOLDOVA

Sapientia
Iaşi – 2002

Imprimatur
† Petru GHERGHEL
Episcop de Iaşi
15 martie 2002

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DUMEA, EMIL
Cărţi şi reviste catolice româneşti în Moldova / Emil Dumea. - Iaşi : Sapientia, 2002
p.; cm.
Bibliogr.
ISBN 973-85634-1-0

282(498.3)

© 2002 Editura SAPIENTIA
Institutul Teologic Romano-Catolic
Str. Th. Văscăuţeanu 6
RO – 6600 Iaşi
Tel. 032/225228
Fax 032/211476
www.itrc.tuiasi.ro
e-mail slupu@itrc.tuiasi.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ .....

CAPITOLUL I: Cărţi catolice româneşti în perioada 1593-1913

1. Primele scrieri româneşti catolice cu alfabet latin .....
2. Gasparo da Notto: *Catehismul* (1644).....
3. Vito Piluzio: *Catehismul* (1677) .....
4. Felix Anton Zauli: *Catehismul*
şi *Evangheliile duminicale de peste an* (1716) .....
5. Silvestro d'Amelio: *Catehismul* (1719) .....
6. Francesco Maria Madrelli: *Gramatica* şi *Dicţionarul*
(1742) .....
7. Două predici din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.....
8. Francantonio Minotto: *Gramatica, Dicţionarul*
şi *Catehismul* (1775) .....
9. Textul *Rugăciunilor de dimineaţă* (24 noiembrie 1776).....
10. *Diverse materie în lingua Moldava*.....
11. Alte cărţi de la sfârşitul secolului al XVIII-lea
şi începutul secolului al XIX-lea.....

CAPITOLUL II: Reviste catolice româneşti în perioada
1913-1944

1. *LUMINA CREŞTINULUI*.....
1.1. Din viaţa revistei .....
1.2. Din tematica revistei .....

1.2.1. Apostolatul rugăciunii .....
1.2.2. Ştiinţa şi religia .....
1.2.3. Crucea, semnul mântuirii .....
1.2.4. Curăţia .....
1.2.5. Din viaţa Bisericii locale .....
1.2.6. Traduceri din Cristofor von Schmidt şi Francisc Spirago .....
1.2.7. Domnia păcii, a dreptăţii şi a adevărului .....
1.3. Personalităţi şi colaboratori ai revistei .....
1.3.1. Mons. Anton Gabor .....
1.3.2. Pr. Felix Wiercinski .....
1.3.3. Pr. dr. Ioan Ferenţ .....
1.3.4. Pr. Iosif Malinovski .....
1.3.5. Pr. dr. Petru Pal .....
1.3.6. Pr. Iosif Ghiuzan .....
1.3.7. Pr. dr. Dumitru Andrieş .....
1.3.8. Pr. dr. Dumitru Herghelegiu .....
1.3.9. Pr. Constantin Hausner .....
1.3.10. Stud. Iosif Cojocaru .....
1.3.11. Ilie Romila .....
3. *VIAŢA* .....
2.1. Din viaţa revistei .....
2.2. Din tematica revistei .....
2.2.1. Adevăruri de credinţă în pilde şi asemănări 151
2.2.2. Ecumenismul .....
2.2.3. Meditaţii în umbra sfintei cruci .....
2.2.4. Sfântul Francisc şi spiritul franciscan .....
2.2.5. Sfânta Fecioară .....
2.2.6. Viaţa de familie .....
2.2.7. „Ţanc... ţanc...” şi sfaturi pentru sănătate 158
2.2.8. Datinile populare .....
2.2.9. Pacea .....
2.2.10. Viaţa diecezei .....

2.3. Colaboratori ai revistei .....
2.3.1. Pr. Iosif Tălmăcel .....
2.3.2. Pr. Ion Gârleanu .....
2.3.3. Pr. dr. Iosif P.M. Pal .....
2.3.4. Pr. Graţian Carpati (Săsăreanu) .....
2.3.5. Pr. Francisc Mattas .....
2.3.6. Pr. Benvenut R. Wiener .....
4. *CURIERUL PAROHIEI CATOLICE DIN GALAŢI* .....
3.1. Din viaţa publicaţiei .....
3.2. Din conţinutul publicaţiei .....
3.2.1. „Ideile lui Teodor" (aug. 1927 - dec. 1930) 176
3.2.2. Păcatul modern (dec. 1928 - febr. 1930) .....
3.2.3. „Jos cu moda deşănţată" (aug. 1929 - dec. 1930) 183
3.3. Colaboratori ai revistei .....
3.3.1. Pr. Ulderic Cipolloni .....
5. *AURORA FRANCISCANĂ* .....

REZUMAT: Presa catolică din Moldova .....

ANEXĂ: Scrieri religioase şi laice tipărite
în tipografiile catolice locale .....
1. Broşuri publicate în Biblioteca „Presa Bună" .....
1.1. Seria istorioarelor morale .....
1.2. Seria religioasă .....
1.3. Seria vieţilor sfinţilor .....
1.4. Cărţi şi broşuri religioase tipărite în Moldova .....
2. Cărţi şi broşuri tipărite de franciscani în Moldova .....
2.1. Din Biblioteca populară catolică .....
2.2. Alte cărţi şi broşuri .....
3. Contribuţia Institutului „Presa Bună"
la promovarea culturii româneşti .....

BIBLIOGRAFIE .....

PREFAŢĂ

Acest studiu – *Cărţi şi reviste catolice româneşti în Moldova* – intenţionează să redea, sub accentuată formă de crestomaţie, scrierile religioase moldovene scrise, compilate sau traduse de misionari şi de clerul indigen.

Dorinţa de a scrie această lucrare mi-a venit cu ani în urmă, conştient fiind că discuţiile şi acţiunile interesate ce au avut loc la est şi la vest de Carpaţii orientali îmi cereau şi mie o clarificare a originii şi limbii catolicilor moldoveni. Scopul lucrării este de a face încă puţină lumină în problema mai sus amintită. Deşi aceste pagini nu dezbat nici originea, nici limba catolicilor de aici, considerăm totuşi că redarea atâtor texte şi publicaţii religioase româneşti ce se întind pe parcursul a mai multor secole e destul de semnificativă. Al doilea scop al studiului este de a pune la dispoziţia oricui voieşte să aprofundeze, pe baza textelor, viaţa religioasă locală precum şi evoluţia limbii române. Timpul nu mi-a permis analiza acestor două aspecte importante pentru noi ca Biserică locală, primul fiind de maximă importanţă.

Izvoarele şi materialul bibliografic folosit sunt constituite din ceea ce s-a scris, cu ani în urmă, despre scrierile catolice locale. Pentru partea a doua a lucrării, partea despre presă, am folosit colecţiile acestor reviste şi puţinele informaţii pe care le-am găsit în alte cărţi sau articole şi ceea ce au

binevoit să ne comunice diferitele persoane care au avut legături directe cu aceste publicaţii.

Studiul are două părţi. Prima se referă la scrierile catolice româneşti cuprinse între anii 1593-1913. Prima dată reprezintă anul sigur al primului text religios catolic local cunoscut. Înainte de această dată, nu cunosc scrieri catolice în limba română, cu alfabet latin. Până în 1913 nu a existat în Moldova nici o publicaţie catolică; de aceea, prima parte a lucrării se opreşte aici, acest an fiind anul de apariţie al primelor publicaţii.

Această primă parte cuprinde textele cu caracter liturgico-pastoral scrise de misionari italieni veniţi în Moldova. Texte: catehisme, broşuri pentru dascăli şi şcoli parohiale, cărţi de formare creştină în general. Ele erau în majoritatea cazurilor traduceri sau compilări ale cărţilor religioase italiene sau latine. Unele dintre acestea sunt transcrise în alfabet latin, altele în cel chirilic. Exceptând două scrieri, una din 1776 şi cealaltă din 1791, la toate am respectat forma originală, putându-se astfel urmări progresul limbii române, unele particularităţi fonetice, influenţele slave, maghiare şi polone. Cele două scrieri menţionate au fost transcrise în limbajul catolicilor din satele Moldovei, ceea ce a fost foarte uşor. Nu a fost nevoie de înlocuiri de cuvinte, de modificări de propoziţii sau fraze, ci doar de transcriere într-o ortografie mai corectă. Acest fapt ne arată cât de bine s-a păstrat aici limba română pe parcursul a sute de ani. Am redat, atât cât s-a putut, toate textele religioase cunoscute nouă, exceptând, bineînţeles, scrierile administrative sau de altă natură.

Metoda de lucru folosită: prezentarea autorului (câteva informaţii bibliografice despre el şi timpul când a activat), cine s-a ocupat de text, unde se găseşte, unele dintre caracteristicile textului şi redarea lui, atât cât s-a putut găsi în

diferitele lucrări consultate. Unele accente ce însoţesc cuvintele nu au putut fi redate.

Partea a doua se ocupă de presa catolică românească, începând cu anul 1913 şi până în 1944; întoarcerea frontului spre vest, ca urmare a ofensivei Armatei Roşii comunistă a însemnat încetarea oricărei publicaţii, doar unele almanahuri continuând să mai apară până în 1948[1]. Aceste reviste sunt scoase de preoţi indigeni. Iată-le: *Lumina creştinului* (Iaşi, 1913-1916; 1919-1944), *Viaţa* (Săbăoani, 1913-1916; 1918-1944), *Aurora franciscană* (Huşi, 1918-1920; 1921-1927; 1938-1944), *Sentinela catolică* (Iaşi, 1921-1934), *Curierul parohiei catolice din Galaţi* (Galaţi, 1925-1930).

Analiza fiecărei publicaţii cuprinde trei părţi. În prima se dă un scurt istoric al revistei: cauzele publicării ei, confruntarea cu cititorii, aria de receptivitate a problemelor timpului, greutăţi etc. Nu s-a scris aproape deloc despre încetarea publicaţiilor.

Partea a doua prezintă pe scurt temele generale ale revistei. Redarea lor s-a făcut prin folosirea deasă a textelor selectate din reviste, intercalate cu diferite explicaţii şi completări. Textele selectate spun tot atât cât autorul ar fi spus despre acea temă. Sunt date acele texte scrise de colaboratorii mai zeloşi. Nu au fost extrase cele mai reuşite, ci acelea care reprezintă, sperăm, cel mai fidel revista respectivă.

În ultima parte a fost redată biografia celor mai buni colaboratori şi ale redactorilor. Uneori biografia e completată cu versuri sau proză ce-l caracterizează pe cel în cauză.

---

1 Îmi amintesc o fotografie dintr-o revistă în care se putea vedea cum soldaţii sovietici dădeau foc unei grămezi de cărţi catolice. O altă fotografie îi prezenta pe aceeaşi fanatici atei împuşcând o statuie a Maicii Domnului în ochii mulţimii înmărmurite.

Pentru unii dintre ei s-a scris intenţionat mai pe larg pentru a pune la dispoziţia cititorului informaţii care riscau să se piardă poate
pentru totdeauna. Capitolele se completează reciproc, aşa încât pentru cunoaşterea unei publicaţii e necesară lectura tuturor.

Pentru alcătuirea acestui studiu nu am avut la dispoziţie nici o lucrare de asemenea natură. Doar pentru partea întâi am putut consulta unele scurte expuneri generale. Pentru partea a doua a fost nevoie de o îndelungată lectură a publicaţiilor, care, la un moment dat, devenea obositoare şi monotonă, deoarece problemele se repetau. Alături de aceasta a trebuit să fac o selecţie plină de riscuri în avalanşa de nume şi date care se iveau în reviste. Mulţumesc pr. prof. dr. Anton Despinescu pentru indicaţiile şi încurajările date.

Mulţumesc tuturor pentru orice ajutor acordat şi cer scuze şi completări pentru a îndepărta lipsurile prezente în această lucrare care se adresează în primul rând preoţilor, seminariştilor şi acelora care cunosc viaţa Bisericii locale şi au cunoştinţe suficiente despre religie în general şi despre viaţa catolică din Moldova în special.

CAPITOLUL I

Cărţi catolice româneşti în perioada 1593-1913

1. Primele scrieri româneşti catolice cu alfabet latin

Între textele literaturii noastre religioase, primul text cu alfabet latin cunoscut nouă este rugăciunea *Tatăl nostru*, tipărit la Frankfurt, şi a cărui dată nu e specificată în articolul lui C. Isopescu[1].

Un alt text cu caractere latine e aceeaşi rugăciune, scrisă de Luca Stroici în 1593[2]; acest text mai este redat de M. Gaster[3].

Înaintea acestui text menţionăm şi câteva semnături în alfabet latin, semnături ce aparţin lui Aron Voievod, Ştefan Răzvan şi Luca Stroici[4]. Redăm aici originalul rugăciunii lui Stroici:

> Parintele nostru ce iesti în ceriu, swincaskese numele teu: se vie inperecia ta, se fie voia ta, komu ie in ceru assa ssi pre pemintu. Penia noastre secioase de noai astedei. Ssi

---

1 I.C. ISOPESCU, „O predică ţinută la Roma la 1608", *Codrul Cosminului* (1925-1926) 282.

2 B.P. HAŞDEU, *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, Bucureşti 1864; IDEM, *Cuvente den Bătrâni*, II, Bucureşti 1879, 118-119.

3 M. GASTER, *Crestomaţie română*, II, Bucureşti 1891, 39.

4 E. HURMUZAKI, *Documente...*, XII, Bucureşti, 1, nota 1.

iarte noae detoriile noastre, cum ssi noi lesem detorniczilor nostri. Si nu aducze pre noi în ispite, ce ne mentuiaste de fitlanul. Ke ie a ta inperecia ssi putara ssi cinctia în ceczij cecilor, Amen.

2. Gaspare da Notto: *Catehismul* (1644)

Acum [25 iunie 1644, n.n.] mă aflu la Iaşi, unde sunt mulţi catolici, şi am tradus în limba comună a ţării doctrina creştinească a cardinalului Bellarmino, cu declaraţiile sale, pentru a o preda co-piilor şi chiar celor mari, care nici măcar semnul crucii nu ştiu ce este, şi cărora le pare ceva nou când aud aceste declaraţii ale doctrinei creştine[5].

Aşa se adresează vice-prefectul misiunii din Moldova şi Valahia într-o scrisoare adresată congregaţiei *De Propaganda Fide* la data de 25 iunie 1644 (vechiul calendar).

Despre autorul acestei traduceri nu avem prea multe informaţii. Mai exact, toate datele despre el ni le furnizează Marcus Bandulovich (latinizat Bandinus) în *Codex*-ul său. El ni-l descrie în culori defavorabile şi din redarea lui reiese că misionarul da Notto nu poseda prea bine limba românească[6]. Cu cât de puţine cunoştinţe a tradus *Catehismul* lui Robert Bellarmino o mai putem deduce şi din faptul că el a făcut

5 G. CĂLINESCU, „Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia dei secoli XVII e XVIII", în *Diplomatarium italicum*, I, Roma 1925, 67.

6 V.A. URECHIA, *Codex Bandinus*, Bucureşti 1895, 198. Este posibil ca această descriere defavorabilă să fie rezultatul secretarului său, Paul Beke, care nu-i vedea cu ochi buni pe misionarii italieni, mai ales că acest Gasparo începuse o traducere în limba română, limbă nesuportată de Beke.

această traducere la puţin timp după sosirea sa la Iaşi. Nu este exclus ca înainte de a fi venit în Moldova să fi urmat în Italia cursuri de limbă română, după cum era regula pentru orice misionar care nu cunoştea limba ţării în care mergea. Însă aceste cursuri erau deficitare în Italia, iar misionarii trebuiau să-şi însuşească limba, la un nivel acceptabil, aici, în Moldova.

„Nu ştim dacă şi unde se mai păstrează *Catehismul* lui Gasparo Da Notto”[7]. I. Pal are altă părere[8]. Până la noi cercetări admitem ca opinii ambele afirmaţii.

3. Vito Piluzio: *Catehismul* (1677)[9]

Vito Piluzio era originar din Vignanelle. În 1653, vine în Moldova ca simplu misionar şi începe să se familiarizeze cu

---

7 D. GAZDARU, „Informaţii italiene inedite despre câteva texte româneşti scrise de misionari catolici”, în *Studii italiene*, I, Bucureşti 1934, 84.

8 I. PAL, *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Săbăoani 1942, 234.

9 I. BIANU – N. HODOS, *Bibliografie românească veche*, I, Bucureşti 1898-1944, 216; *Buciumul român* 1 (Iaşi 1875) 271-274; 320-323; 467-470; 508-513; 553-556; G. CĂLINESCU, „Alcuni missionari cattolici italiani...”, 25-36; R. CÂNDEA, *Der Katholizismus in den Donaufürstentümern. Sein Verhältnis zum Staat und Gesellschaft*, Leipzig 1917, 76-80; T. CIPARIU, *Analecte literare*, Blaj 1858, XXXVIII; 254-256; I. BIANU, „Vito Piluzio. Documente inedite din Arhiva Propagandei”, în *Columna lui Traian*, Bucureşti 1883, 142-164; 257-287; M. GASTER, *Crestomaţia românească*, Leipzig 1891, I, 226-227; A.P. ILARIAN, *Tesaur de monumente istorice*, I, Bucureşti 1862, 105-106; I. MINEA, „Ştiri noi despre propaganda catolică în Moldova în sec. XVII”, *Revista arhivelor* 2 (1926) 399-400; R. ORTIZ, *Per la storia della cultura italiana in Romania*, Bucureşti 1916, 78-85; V.A. URECHIA, *Schiţe de istoria literaturii române*, Bucureşt 1885, 203-204.

limba ţării şi să câştige simpatia autorităţilor. Din corespondenţa lui, publicată de Bianu[10] ne putem face o viziune generală despre activitatea sa. În timpul cât Piluzio activează ca simplu misionar, conducerea misiunii e lipsită de unitate. Exemple ne stau G. Thomasius şi B. Koiosewicz.

În 1663, îl găsim în localitatea natală, numit prefect al misiunii. În acelaşi an se întoarce din Italia şi îşi începe activitatea ajutat de încă trei conventuali, unul la Trotuş, altul la Galaţi, iar al treilea în satele dinspre Transilvania. În 1670 Vito consideră că activitatea lui este prea grea, mai ales că era şi bolnav, ceea ce totuşi nu-l împiedică să ceară conducerea Vicariatului de Bacău, post pe care îl ocupă în întregime după moartea episcopului Górecki (1679). Munceşte în Moldova până în 1687, iar după doi ani moare în Italia.

În cele trei decenii cât a stat în Moldova, a încercat din toate puterile să organizeze misiunea, să grupeze în jurul lui toate forţele disponibile. Cu toate acestea, activitatea lui, ca şi a celorlalţi misionari, n-a fost scutită de deziluzii şi nereuşite. Nu mult timp după întoarcerea sa ca vicar apostolic, izbucneşte vechea ceartă dintre episcop şi misionari. În timpul cât era plecat în Italia, episcopul de Bacău, Iacob Dluski (1681-1693) îşi adusese preoţi voiţi de el, dar nu de popor, şi aceştia erau foarte puţini. Cu toate eforturile lui Piluzio, nici ultimul raport nu e mai îmbucurător. Multe biserici sunt pustii, iar credincioşii au fugit prin păduri din cauza războaielor turco-polone (în jurul anului 1680 aproape toate satele vechi erau plecate din faţa cotropitorilor). La Bacău e nevoit să celebreze într-o casă de lemn, iar dacă va

10 I. BIANU, „Documente inedite din Arhiva Propagandei”, *Columna lui Traian* (1883) 142-164; 257-287.

zice că uneori nu are ce mânca, nimeni nu-l va crede[11]. În faţa atâtor dificultăţi, vajnicul vicar apostolic trăieşte cu speranţa că situaţia se va ameliora[12].

Catehismul e scris de Piluzio cu câţiva ani înainte de a fi tipărit (1677) şi este a doua carte românească cu alfabet latin[13]. Kogălniceanu a cunoscut un exemplar la o bibliotecă din Berlin, după care Cipariu a redat câteva texte[14]. Un al doilea exemplar, care aparţine bibliotecii lui M. Marcel, vechi membru în Institut d'Egypte şi fost director al Imprimeriei Naţionale a Franţei, a fost dăruit Academiei Române de Emile Picot, probabil în 1880. În Biblioteca Naţională din Paris se află un al treilea exemplar. Al patrulea, şi ultimul, se păstrează în Bibliotheque de L'Arsénal din Paris, sub cota 80 T 6043[15].

Redăm textul acestui preţios catehism, text publicat în revista *Buciumul român*[16].

---

11 I. BIANU, „Documente inedite...", 262, nr. 11.

12 I. BIANU, „Documente inedite...", 155; 159-160, nr. 3.5.

13 Prima carte românească tipărită în alfabet latin este un *Catechismus* tradus de Ştefan Fogaraşi, preot din Lugoj, şi tipărit la Alba-Iulia în 1648. Unicul exemplar a fost descoperit de N. Densuşianu în biblioteca fostului colegiu reformat din Odorheiul Secuiesc. Cf. B.P. HAŞDEU, *Cuvente den bătrâni*, II, Bucureşti 1879, 724 ş.u.

14 T. CIPARIU, *Crestomaţie*, Blaj 1858, 254-256; T.A. ILARIAN, *Tezaur de monumente istorice*, Bucureşti 1862, 105.

15 Semnalat de M. ROQUES, în *Romania* 57 (Paris 1931): V.A. URECHIA, *Schiţe de istoria literaturii române*, I, Bucureşti 1885, 204.

16 *Buciumul român* 1 (1875) 271-274; 320-323; 467-470; 508-513; 553-556.

DOTTRINA CHRISTIANA
Tradotta in lingua Valacha
dal Padre Vito Piluzio
Da Vignanello Minore conventuale di S. Francesco,

In Roma. Nella stamperia della Sac. Congr. de Propag. Fide, 1677

Imprimatur
Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sacri Palatij Apostolici
Io de Angelis Archiep. Vrb. Vicesg.

IMPRIMATUR.
FR. RAIMUNDUS CAPISUECUS ORD. PRAEDICATORUM SACRI PALATIJ APOSTOLICI MAGISTER

Katekismo Kriistinesko

D. Iest tu krisjsteno?
R. Simpt pre mila lui Dumnedzeu.

D. Cie arata krijstinului?
R. Acela kare cine kredenca, szy ledzce krijtineska.

D. Kum se ensilege kredenca a lui Krijstos?
R. En doe Taine, kari simpt enkise en semn Krucei, azse iest, en euneciune, szij Troica lui Dumnedzeu: szij entrupare, szij morte à Ispasitorul nostru.
D. Cie iest euneciune, szij Troica lui Dumnedzeu?

R. Arata, ke en Dumnedzeu iest numai o Dumnedzeria kare iest en tri kipuri Dumnedzereski, szij se kieman Tatul, Fiul, szij Ducul suijnt.

D. Pentracia simpt tri kipuri Dumnedzereski?
R. Ke cie Tatul nu kare encepitura, nice ine del a nime, Fiul ine dela Tatul, szij Dukul suijnt dela Tatul szij dela Fiul.

D. Petracie simpt numai un Dumnedzeu à iesti tri kipuri Dumnedzereski?
R. Ke cie kau numai o Dumnedzeria, ò potere, ò encelepgiune, szij ò bonitate.

D. Cie arata entrupare, szij mosrte à Ispasitorul nostru?
R. Arata, ke Fiul Dumnedzeu se fekut kom szij kau morito en Krucie pentru spassenie nostra.

D. Kum simpt enkisi à iesti do taine en semn suijnt Krucie?
R. Kecie semnul Kruci se face punend dentei mijna ce direpta en kapul dzikend: En numele Tatului: poi la pietto, dzilend: szij a Fiuluij: ma à poi la kumere cie stanka, szij a cie direpta, dzikend: szij a Dukuluij suijnt, Amin.

D. Kum se arata dentei taine à suijnt Troica?
R. Acie kuventul, en Numele, arata euneciune, alt kuventile arata Troica.

D. Arataz akum al doile?
R. Krucie arata morte à Ispasitorului, kare dopo sau fecut kom, azij kau ennezato kale de spassenie ku encelepgiune,

ku enuedzatura, szij ku dziudedzile, kau morit en suijnt lemn Kruci.

D. En summe, cie iest se krade komul krijtinesko?
R. Acele doespredzece Pertz credencziosilor, kare au fekut suijntij Apostoli.
– Kare simpt à cele doespredzece Pertz?
Dentei suijnt Petre
– Kredz entrun Dumnedzeu Tatul prestetot puternikul izderitorul ceriului, szij pementului.
A doua Parte suijnt Andrea.
– Szij en Iesus Krijstos Fiul suincij sale Domnul nostru.
A tria Parte suijnt Iacob Maimare.
– Karele se prinsze de Dukul suijnt, neskund en suijnta Maria fata feccioara.
A patra Parte suijnt Ioane.
– Petzi supt Domnia lui Pontius Pilatus, restegnit, fu omorât, szij encropat.
A cince Parte suijnt Tomas.
– Pogori pre iad, a treie dzi enuise dela morte.
A seze Parte suijnt Iacob Maimiko.
– Se sui en cier, szede la derapta lui Dumnedzeu à Tatului prestetot puternik.
A septe Parte suijnt Philip.
– De akolo va veni à dziudeka vij szij morcij.
A opta Parte suijnt Bartholomeo.
– Kredz en Dukul suijnt.
A noe Parte suijnt Matheo.
– Suijnta Biserike Katoliciaske, Vneciune suijnicilor.
A dzece Parte, suijnt Simion.
– Ierteciune pekatelor.
A unspredzece Parte suijnt Thades.
– Skuletura Trupurilor.

A dospredzece Parte suijnt Mathias.
– Szij viaca de vecie. Amin.
Dentei Parte
Kredz entrum Dumnedzeu Tatul de Fiul seu, iest Dumnedzeu puternik ke pute face tote, szij kau fekut ku unu kuvent cierul, szij pementul, ku tot cie iest, azse iest tota kume.
Adoa Parte
Iar kredz en Iesus Krijtos care iest Fiul lui Dumnedzeu Tatul neskut de veccie, szij iest Dumnedzeu en veccie, ne szfersit, sij reskumperatorul, szij Domnul nostru, szij aszemenea entrum rend ku Tatul.
Atria Parte
Kredz ke Iesus Krijtos iest adeverat Dumnedzeu, cie kau iest adeverat kom kau lovata trupul kominesko en Maria fata feccioara pren putere de Dukul suijnt, szij kau neskut de Tatul fere Maike.
Apatra Parte
Kredz ke Iesus Krijtos pentra sze deskumerii lumi ku sindzile szeu ciel skumpo, kau petzit supt Pontius Pilatus, kau fost bettut, kununato de spine, pus en krucie, en care kau morit szij encropat.
Acinka Parte
Kredz ke Iesus Kristos endates ke kau morit, pogori ku sufletul la lumbe de suincij Perenczij à trea dzij, ke kau fost Domenica ku putere sza szkule de la morte.
Asezse Parte
Kredz ke Iesus Krijstos dupo ke kau fost patrodzece de dzile ku Apostoli suijntij sua suito la Cier zusz en cier szij à kolo szede de à supra tozi indzeri la derepta à Tatului.
Asepte Parte
Kredz ke Iesus Krijsots Domnul nostru en sforzenie lumi va pogori den cier ku putere mare, szij slava szij va

dziudika pre tozi komini, szij ve pleti tuturora kum vor ki faptele.

Aopta Parte

Kredz en Dukul suijnt ke iest à tria Kipul de suijnt Troica szij izvoreste din Tatul, szij den Fiul, un Dumnedzeu derept de ckie, szij entro putere e sze domneşte ku Tatul szij ku Fiul, suij depreuna ie enkistit szij rugat.

Anoa Parte

Kredz aszidrile ke iest ó Biserika kare iest adunetura de tozei krijstini kredenzciosi kari simpt botedzati, kredz, szij marturisesko kredenka à lui Krijstos Domnul nostru, szij cinu presuientie sa Papa en Kipu lui Krijstos.

D. Aciasta Biserica pentracie se dzic suijnta, szij Katoliceaska?

R. Iest suijnta ke kare kepul, ke iest Krijtos suijnt, szij kare mult pertzele suijnt, szij kredenka, ledzee, szij sakramenturi suijnczij e se dzice Katoliceaska, asza iest adunetura.

Adzece Parte

Kredz ke en suijnt Biserika iest iertekune pekatelor pentru suijnt sakramenturi: szij komini den fecciori a Drakului se fako ficciori a lui Dumnedzeu.

Anspredzece Parte

Kredz ke en sforszenie lumi tozi komini se vor skola ku trupuri or ku putere Dumnedzereska.

Adoespredzece Parte

Kredz ke pentru krijstini buni iest viatza de vechie, szij pentru ne kredenciosi, pentru krijstini rei morte de vechie.

D. Cie iest summe a ieste Pertzile kredincijosilor?

R. Cu tote inime, szij gura marturisesk un Dumnedzeu de chine nemika nuij maij bunaau maij mare, nike se pote kendi maij mendru acheszta, Dumnedzeu en neramul szeu cij unul un pelieze iest un Dumnedzeu derept de vechie fere szfersit, szij ne kuprinsa Dumnedzeu den chine, pren chine, szij en schine simpt tote, Tatul iest Roditorul tuturora, Fiul iset deszkumperatorul Kominilor, Dukul suijnt suijnzitorul, szij endereptetorul Bisserike suijnt. Derept ace à iesta suijnt szij neuszebite. Troicze kuprinde en szinekele treij pertz maij de adink kredinczieij. Dentei kare ie depre Roditure ieszte de pre Tatul. Adoa de pre deszkumperekune, szij ieszte de pre Fiul. Atrea de pre suijntzenie, szi ieste de pre Dukul suijnt.

D. Chie ijezt Biserika?
R. Nuij alte, numaij adunetura entruna kari slujeke kredenza, szij enunczetura lui Krijstos, dupe Krijstos se askulte de un cap, szij pesztor maij mare preste tozi.

D. Kete felurij de komeni simpt affare din Biserika krijstineaska?
R. Ententeij Sidoni, Pegeni szij kari szau lapedat de Biserika krijstineaska, szij kari sua boptedzat den voia sa ku vrbie enterszk opechitura sa: szij den pache Bisericieij suijnt e sze lapede, szij kari pre vina lor deuvnekune sventzilor sze nu fie partdich en szuntzenie, den szenul Biserike suijnt szij slujba lui Dumnedzeu, pre putere Bisericieij suijnt esznkis affare: acheste simpt blastematz, kari totz esz vszbies szij strienij Biserika suijnt, kari robi Brakului, szij destoinicz de morte de vechie sze nu sze vor entorce.

D. Kum sze pute conoste krijstinul bun de enderetnik szij opechitor?

R. Krijstinul bun slujeste de plin putere, szij destoinichiu lui Krijstos, szij à Biserichie suijnt krijstineske: szij kredè tot ke au orenduit de preuna Pesztori, szij Deregetori Biserichiej: chine nu aszculte de Biserika, kristineske sze ckine ka pre un Pegen, szij Publicanus, ckine nu asculte de Biserika suijnt ka de Maika szsa Dumnedzeu nu va fi Tatul acheluia.

D. Kum putem enuenza modul bun à rugechiuneij?

R. Den à cha rugechiune kare ensus Krijstos Domnul, szij Dascal nostru, ku gura sa au arenduit, szij lesat.

D. Dzij Tatul nostru derend.

Parte dentei

Tatul nostru chine iest en cier suintzke numele teu,

A doa

Vie enpereţia ta.

A trea

Fie voia ta, kum en cier asza szij pe pement.

A patra

Puine nostre de tote dzilele de astedz.

A chinka

Si ne iarte noé gresselile nostre, kum iertem noij gressiezilor nostre.

A sasze

Szij nu ne duche pre noij en ispite.

A sapte

Che ne slobodzeste de reu. Amin.

D. Che ne aduche aminte enceputul à chestij Rugechinij.

Tatul nostru, chine iest en cier?

R. Aduenene aminte binele mare a lui Dumnedzeu ketre noij, ku kare Tatul suijnt Dumnedzeu pre Fiul seu... szij vrikassi ssei enij au fekut, szij ku numele dulche a Tatul: se ne pornim à endredsi ku tote inime szij vzbeiale mare se ne rugem luij.
D. Cie cerem en dentei Parte? ezuintaske numele teu?
R. Cherem ke Dumnedzeu se fi cunoskut de le tot lume, szij azse de la toc numelui se fi cinsztit, kum se cade.

D. En à doa parte cie chierem? Vine Empereție ta?
R. Chierem se inij kurend kraija, kare cie au giuruit daka sau sforszit resboij ku drakul ku lume, szij ku karne se adziungem la viaca de vecie en kare Krijstos de domnim.

D. A trea parte cie chierem? Fie voia ta?
R. Chierem mila à lui Dumnedzeu ku kare se emplem tot poronchile kum tot deuna askoltam Indzerei suijnt en cier.

D. En a patra parte cie chierem? Puijne nostre de tote dzilele de noe astedz?
R. Chierem krana de lipsse à trupuluij szij à sufletuluij, kuventului Dumnedzeu, szij sacramenturi Beserike.

D. En à chinca parte cie chierem? se ne iarte noe gresselile nostre?
R. Chierem iertăciune pekatelor nostre se iertem szij noi à celora, kari au gressit.

D. En à sasse parte cie chierem? se nu ne duche pe noij en ispite?
R. Chierem che en iasta viaca ku putere lui Dumnedzeu se ne putem feri de pekatele.

D. En à sapte parte cie chierem? Che ne slobodzeste de reu. Amin?
R. Chierem della Milostivo lui Dumnedzeu, che se ne fereska de tote nevoile trupesti szij sufleteste.

D. Dzicez acmu à chele kuvente ku kare au cinszit Ingdzerul pre suijnt Maria fata fieciora.
R. Tie enkinate Maria.

D. De unde encepetura a luat à iesta chinzte à suijnt Maria fata fieciora?
R. Den Indzerul Gabriel, szij den Elizabeth, ma apoi den vezetura Beserike katoliciaske.

D. Ke felosz au à chezte kuvente?
R. A dunke à minte pre suijnt Maria fata fieciora mai kurend vom dobîndi, cie chierem la Dumnedzeu kecie iest Titor szij iest plina de milostenie, szij szede enpreuna en Cier de a supra toc Indzeri, szij iest ibite de Dumnedzeu.

D. Nu rogac auk pre alci suijncij?
R. Ne rogo la toc suijncij, szij la suijnt de numele mieu, szij la Indzerul mieu pezitorul.

D. De porunchile à lui Dumnedzeu?
R. Simpt Dzeche.
Porunka denteij
Ieu simpt Domnul Dumnedzeul teu, Nu vei ave Dumnedzeij alcij fere mine.
Adoua Porunke
Nu lua numele lui Dumnedzeu enzedar, ke nu va lesa Domnul fere de bataie pre à chela karele va lua numele lui Dumnedzeu en deszert.

Atrie Porunke
Aduc aminte kum se suinceszte de serbetore.
Apatra Porunke
Cinsteszte pre Tatul teu, szij pre Maica ta se aibi viace lunge pre pement kare va da cie Domnul Dumnedzeu.
Acinka Porunke
Nu omorij.
Aszesse Porunke
Nu kurvi.
Aszepte Porunke
Nu fura.
Aopta Porunke
Nu gresi merturie strijmbe en potriva vecinului teu.
Anoue Porunke
Nu prostij femee vecinului teu.
Adzece Porunke
Nicie kasa, nicie kempul, nicie Boul, nicie Asinul, nicie nimika cie ieste à lui.

D. Kine au dato à ieste porunkile?
R. Dumnedzeu en ledzce patrina, szij după Krijstos Domnul nostru en ledzce noua.

D. Chie arata à iesti porunkile?
R. Tot cie tribuiest à ibi pre Dumnedzeu szij pre vecinul. A tre porunkile envedze kum trebuie à ibi pre Dumnedzeu ku inima, ku gura, szij ku fapturele; alcij szepte enuedza à face bine à vecinului.

D. Chie iest dentei Porunche?
R. Dumnedzeu cie enuedza, ke iello iest adeverat Domnul nostru szij pentrace sintem oblicizi askolta pre suijntzie sa cu tote aserdie; szij cie anuedza a nu ibi pre altul

Dumnedzeu kum fako nekredenciosi kari cinstesko pre Dumnedzeu lor pre Drakul.

D. Adoua Porunche cie kuntine?
R. A nu purta fere dispraua kuventului Dumnedzeu kum fako gsuretori sztrembi, szij blestemetori.

D. Atrea Porunke cie pofteste?
R. En dzilele de szerbetore en Biserike suijnt ku fapturile kurate sze cinstim szij se askultem suijnt slujba.

D. A patra Porunke cie kuntine?
R. A cinszte Perentzilor nostri dupo Dumnedzeu, numai ku kuventele, cie anke ku fapturile en tote lipszele loro. Iare toz Deregetorii szij komeni de Besereke, Domni, Kraij, en lok de Perentzi se tzinem, szij se chinstim putere, szij deregetoria loro.

D. A cinka Porunke cie kuntine?
R. Tote szile vresmesia, szij doszadele, kare strike trupuluij; szij vietzie vecinului nostru. Preste à iaste menie, vrechiune, szij tote voia rea rek dentr'inime, kare pote strika vecinului nostru, ku tote lapede, szij goneste.

D. A sesze Porunke cie kuntine?
R. A nu kurvi ku femeia altora szij à se kunteni de tote viatze szpurgate.

D. A sapte Porunke cie kuntine?
R. A nu telharij, nu face furtusagul, zmulgetura, dobenda strembe, hilclenia, tokma ku hiklenie, szij vindzare, kumperetura, szij tote à chele szkimburi, en care se vateme dragoste fretzaske szij ackelui prietinikul.

D. A opte Porunke cie kuntine?
R. A nu marturisi ku stremb, à nu morkoti, a nu mendzi, à nu dziura stremb, szij à nu lova cinszte ku limba a Prietinikului teo.

D. Chele doe Porunke den napoij cie poftesk?
R. Nu pofti femeia vecinului teu sau kauere, ke nu numai nuij szlobod ku strembul à lua altuia, niki ku voia nu ni se ne pornim pre à cheia nuij à nostru.

D. Kete Porunk are suijnt Besereka.
R. Simpt saszse.
1) Asculte slujba en dzi de serbatore ku chiaste szij nu à lucra.
2) En dzilele orenduite à posti, szij nu à manca karne Vinere szij sembeta.
3) En tot anul Pesztomului szeu a se spovedi de pekatele.
4) Sze nu maij de multe ori, daij deodate en an kerre pastij à lua suijnt Komunikatura.
5) A plati à dzece.
6) A nu face nunta en dzile kontenite, dentei Domenika, vinirea lui Krijstos pena la Boboteza, szij dentei dzua à postul cel mai mare pàna à opta dzi de pastij.

D. Tere dzece Porunke, simpt alzijj sfaturile?
R. Simpt trea.

D. Kari simpt iesti sfaturile?
R. Saracie, rebdare de voije, viacza kurate pen en vechie, szij engeduitura de plin ku kare lugeduim omuluij pentru Dumnedzeu.

D. Kete sakramenturi simpt?
R. Simpt septe.
1) Botedzul.
2) Unsura suijnt.
3) Szintzenia Altaruluij.
4) Pokocinza.
5) Unsura de à poi.
6) Rendul Biserikieij.
7) Szij Konunia.

D. Chine iau isuotit?
R. Iesus Kristos Domnul nostru.

D. Cie ieste Botedzul?
R. Szuintzenia dentei szij de mare lipse a legsieij noij kare se de odate en ape, pren kare sufleteste de inouo nastem, iertehune pe pekatele de plin, feczi lui Dumnedzeu sentem primitz, szij vietzieij de vechie vrikasi szemtem.

D. Cie iest Unsura?
R. Se entereste komul, ke nu se teme à marturisi kredenka à lui Krijstos Domnul, szij azse ce facem adeverat opfani a Iapasitorul.

D. Cie iest szuintzenia Altaruluij?
R. Entereste drakoste, kare iest viadza sufletului suij pentraceie se de en kipul de puijn, cie iest trupului Krijstos; szij à chela cie iest en putirului nu iest inu, cie iest adeverat sdzincile à lui Krijstos.

D. Cie aduce Pokoinca?

R. Iarte pekatele, kare au fekut dupo Botedz szij entorce la Prietisigul lui Dumnedzeu à cei kari ku pekatele au fost ne prietinij à lui Dumnedzeu.

D. Cie tribue à face à lua suijnta Komunkiatura?
R. Tribuie se akibi dorere de pekatele sale, szij ku voia deolin nice odată à face, szij à se spovedi la Dukovnikului, szij à face pokaincza kare i un de Dukovnikului seu.

D. Cie adue Unsore suijnt?
R. Skote remaseizile pekatelor, szij de bukerie, szij putere sufletului se se bate ku Drakul en sforsenie szij adziuta à dobendi sanatate trupului.

D. Cie adaudzcie rendul Beserikeij?
R. De putere, szij mila a Preucilor, szij à sluzijtorijlor Biseriki ku destoinikie se pote embla.

D. Cie adudzcie Konunia?
R. Ku dereptate Berbatul ku femeia se empreuna, de putere szij mila, se gusti ku pacie, szij ku drakoste se enuedza pre kokoni en frika à lui Dumnedzeu, szij se aibi veselia en iasta lume, szij en cielalte.

D. Ketesz simpt Daruli Dukului suijnt?
R. Simpt sapte!

D. Kari simpt?
1) Encelepdziune
2) Encelesul
3) Suatul
4) Putere
5) Stienza

6) Mila
7) Frika à lui Dumnedzeu.

D. Cie simpt buni à iesti Daruli?
R. Kadziutorul lor ce face direpti en kale à lui Dumnedzeu, ke cie frika se lasem de pekateke. Ku mila ce facem Dumnedzeu reski, askultetori lui Dumnedzeu; ku stienza sintem enuedzati à face voia à lui Dumnedzeu. Ku putere dobendim adziutor. Ku encelesul sintem radikati a stij Taine de suijnt Kredenca. Ku encelepdziune ce facem direpti, ke nostra viaca, szij nastire, fapturile simpt à cinste lui svestit Dumnedzeu.

D. Ketez simpt fapturile milostenie?
R. Simpt sapte.
1) A ospeta flemendul.
2) A adapa ensetatul.
3) A embraka golul.
4) A chiama kalatorul.
5) A merge la Bolnavi.
6) A cerka kari simpt en temniza.
7) A enkropa, orcij,

D. A ieste simpt fapturile trupeske, simpt altele sufleteske?
R. Simpt iare sapte.
1) A enuedza smentitorul.
2) A certa pekatossul.
3) A enueza lijpsitul.
4) A milui obititul.
5) A sofri buguros nevoijle.
6) A ierta smentelile.
7) A roga pentru ij, szij pentru morcij.

De Kredenza, Nidesde, szij Drakoste
D. Cie iest Kredenza?
R. Cie enuedza à krede tot, kare Dumnedzeu kau auijnt Biserikeij.
Nidesde cie enuedza, se putem tot voija nostra en Dumnedzeu, szij cu mila suintie sale à dobendi viaca de vecie.
Drakoste cie enuedza a ibi pre Dumnedzeu, szij pre vecinul pentru Dumnedzeu.

D. Ketesz simpt ferikechunile à Evangheli omuluij?
R. Simpt opto, kare Krijstos el dede en muntele Taboruluij.
1) Ferici saraci ke ij à lor emperatia cieruluij.
2) Ferici blendzi, ke vor birui pementul.
3) Ferici kari pleng, ke se vor veseli.
4) Ferici kari flemendzesk, szij ie sete de derertate ke se vor setura.
5) Ferici Milostivj, ke vor debendi milostenie.
6) Ferici kurati entr'inime, ke vor vede pre Dumnedzeu.
7) Ferici placatori, ke se vor kijema feczi lui Dumnedzeu.
8) Ferici kari rabdi dosade pentru dereptate ke eij à lor emperatia cieriloro.

D. Cie iest derepte zile kristinesti?
R. A iaste due: ferestete de reu, de pekat, szij kum pote face bine. Den szine nu pote ku mila lui Dumnedzeu szij ku Dukuluij suijnt, krijstinul enuedzat pote face.

D. Kete felurij de pekat simpt?
R. Doe felurij, unul izvorit den Perentzi, alzul kare face singul komul.

D. Cie pekatul izvorit den Perentzi?
R. Iest à cela ku kare nastem, szij en Botedz pentro Krijstos se iarte, szij kare se sforseste fere Botedzul merge le lumbo, szij nu va vede faca lui Dumnedzeu.

D. Kare iest pekatul kare face singur komul?
R. Iest de doe pelurij. Unul iest de perire, szij altul, lumesko. Pekatul de perire iest à cela kare se face enpotriva lui Dumnedzeu, szij a vecinuluij seu, se zice de perire, ke omore sufletul szij pierde mila à lui Dumnedzeu, szij cine more ku pekatul de perire merge la Iadul. Pekat lumesko nu iest enpotriva Drakoste, nu pierde mila, nu trimete la Iadul, cie nu face kum iest voija à lui Dumnedzeu, szij à cel pekat trebuie se koricieska in iasta lume, sau en Purgatorio.

D. Ketez simpt pekatele pe perire?
R. Simpt sapte.
1) Mendria, enpotriva iest Milostenie.
2) (*Rândul acesta lipseşte din manuscrisul comunicat de Gh. I. Sion*).
3) Kurvie, enpotriva iest Kucernicie.
4) Mijnije, enpotriva iest Terpenie.
5) Mankecios, enpotriva iest Postitore.
6) Klevetinikul, enpotriva iest Drakostos.
7) Vcekas, enpotriva iest strezuitor.

D. Ketez simpt pekatele, kare strika enpotriva Dukuluij suijnt?
R. Simpt sazse.
1) Vzbeiale nebunaske.
2) Vzbeiala ke pekatul nu vor fi iertare.

3) Endoitura dereptezieij kunoskute.
4) Levetniko mila altora.
5) Osedjitor pre reu.
6) A nu zine pokoinza se kediaske pekatele sale.

D. Ketez simpt pekatele kare sztriga en cier?
R. Simpt patro.
1) Vresmesia ku voija pline.
2) Pekatul sodomitenilor.
3) Doszeditura szirmanilor, à szirachilor, szij à szerachelor.
4) A nu pleti szlugilor, szij munchitorilor.

D. Ketez simpt mai apoij à se aduce minte?
R. Simpt patro.
1) Morte.
2) Idzudezul.
3) Iadul.
4) Szij emperatia cierului.

D. Cie facez pentru mai mare cinste szij pofala.
R. Zico metanije suijnt Marij szij cogitend en cine e precitanie á suijnt lor metanije en kare se koprende viaca á Domnul nostru Iesus Krijstos.

D. Kare simpt à iesti cince sprecistanie à metanilelor?
R. Simpt cince Vesselie.
1) Pomenikul Blakovestenielor.
2) Kend kau mers suijnt Maria la Elisabeth.
3) Nastere à lui Krijstos.
4) Kend kau iscit Beserika.
5) Kend sau entrebat Krijstos ku daskali.
Alte patru simpt ku durere

1) Kend lau bettut legat la stelp.
2) Kend kau rugat en kradina.
3) Kend iau pus kununa de spine.
4) Kend kau purtat krucie.
Alte cince Luminos
1) En ijere à lui Krijstos.
2) Ispasul.
3) Vinijre Dukului suijnt.
4) Suire Preciste.
5) Kununa, szij cinste à lui Krijstos preste toz Idzeri.
Szersit.

4. Felix Anton Zauli: *Catehismul* şi *Evangheliile duminicale de peste an* (1716)

Manuscrise alcătuite de Zauli în 1716; le-a trimis secretarului Propagandei cu rugămintea de a le tipări pentru credincioşii din Moldova. Nu se cunoaşte nici manuscrisul, nici vreun exemplar tipărit[17].

5. Silvestro d'Amelio: *Catehismul* (1719)

În biblioteca Academiei Române se găseşte sub nr. 2882 un mare volum manuscris atribuit lui Silvestru d'Amelio da Foggia, prefect al Misiunii în perioada 1719-1721[18].

---

17 I. PAL, *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri*, 235; I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei. Episcopia de Bacău* (pro manuscripto 1970), 165.

18 Data terminării mandatului său diferă la diferiţi autori: 1724 după N. IORGA, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Vălenii-de-Munte 1909, 305; 1721 după I. GABOR, *Ierarhia catolică...*, 165-166; 1722 după G. CĂLINESCU, „Alcuni missionari cattolici

D'Amelio a stat în Moldova 10 ani, timp în care a activat intens pe plan religios, s-a familiarizat cu limba ţării, astfel că el însuşi se numeşte „espertissimo di quela lingua"[19].

Foaia 4:
Italiano
Dottrina christiana Tradotta in Lingua Muldava dal Padre Silvestro Amelio di Foggia Minor Conventuale di S. Francesco olim Prefetto delle sagre Missioni Apostoliche di Muldavia, Vallachia, e Transiluania. L'anno 1719; in Yassi.

Muldauo
Katekismu krestinesku Depre Lymba Franciaska en Lymba Muldauenaska Talmacytu da Peryntele Syluestru Amelio de la Foggia den postrecul lui Sfeti Francisku Patriarkul Protopopul Vunguresku den zara Muldaui muntenaska, szy vnguraske en Yeszy anul dupe lui Kristos un mijo szept usute noespredzecie.

Foaia 5:
Urmează următorul *motto* luat din *Pildele lui Solomon*:
Filius sapiens letificat patrem: Filius uerò stultus maestitia est matris suae.
Solomon. C. X.
Fiul enzelept bukura pe peryntele seu: iare fiul nebun facje voja majke sa.
En Pyldele lui Solomon,

---

italiani..., 67-68. Problema e clarificată de E. DUMEA, *Il cattolicesimo nella Moldavia-Romania nel XVIII° secolo*, Roma 1997, 95-97.

19 G. CĂLINESCU, „Alcuni missionari cattolici italiani...", 67.

kap. dzecile.

Pe aceeaşi foaie se dă, pentru întrebările ce urmează la catehism, explicaţia cuvintelor „dascăl” şi „ucenic”:

Dascal uuol dire maestro. Vcynikul vuol dire discepolo.

De la foaia a şasea, începe catehismul propriu-zis, din care vom reda atât cât s-a putut găsi în autorii consultaţi[20].

Dottrina cristiana
Katekismu krestinescu
Ste uoj cristiano?
Daskal: Jesty tu kristinu?
Vcynikul: Sono, per grazia di Dio.
Syntu, ku mila lui Dumnedzeu.

D (dascălul): Che uuol dir christiano?
Cie arate Kristynului?
U (ucenicul): Quello che fá professione della fede e legge di Cristo.
Anciela karie zyne kridynza szj ledze krestinaske.

D. In che consiste principalmente le fede di Cristos?
Kumse enzeledze kredynza lui Kristos?
U. In due misterj principali che sono inchiusi del segno della S.+ Croce, cioè nel vnita e trinita di Dio e nell’incarnazione e morte del nostro Saluatore.

20

O. DENSUȘIANU, „Manuscrisul românesc al lui Silvestro Amelio din 1719", *Grai şi suflet* 1 (1923-1924) 289-299; N. DRAGAN, „Catehismul din manuscrisul de la 1719 al lui Silvestru Amelio, copie după al lui Vito Piluzio tipărit la 1677", *Făt Frumos* (1926) 34-38.

En doe taine karie syntu enkysi en semnu + krucy, jeste en vneciune szj trojcza lui Dumnedzeu szj entrupare szj morte Spesitoriului nostru.

D. Che uuol dire vnita e trinita di Dio?
Cie jeste uneciune szj trojcza lui Dumnedzeu?
U. Uuol dire che in Dio ci è una sola Diunita e uogliamo dire essenza e natura Diuna, la quale perè é in tre persone Diuine che si domandono Padre, Figliolo e Spiriti Santo.
Kend arate ke en Dumnedzeu jeste numai o Dumnedzerie, karie jeste en trij kipuri Dumnedzeresty szj se kiame Tatul, Fiul szj Duhul Sfintu.

D. Perche sono trè Persone Diuine?
Pentrua cije syntu trij kipuri Dumnedzeresty?
U. Perche il Padre noa hà principio, ne procede la altra persona?
Il Figliolo procede dal Padre e lo Spirito Santo dal padre e dal Figliolo.
Kecie Tatul nu are encepeture, nicie vine de la nime?
Fiul vine dela Tatul szj Duhul Sfyntu de la Tatul szj de la Fiul.

D. Perche sono un solo Dio queste trè personae Diuine?
Pentru cije syntu numaj un Dumnedzeu ajesztzj trij kypuri Dumnedzereszty?
U. Perche hannò un'istessa Essenza, un'istessa Potenza, un'istessa Sapienza ed un? istessa Bontà?
Kecie au numaj ò Dumnedzerie, o Putere, o Encelepcjunee szj o Bunitate?

D. Che uuol dire incarnazione e morte del nostro Saluatore?

Cie arate entrupare szj morte a Ispesitoriului nostru?
U. Vuol dire che il Figliuolo di Dio, cioè la seconda persona della Santissima Trinità, si e fatto vomo ed è morto incroce per saluarci.
Arate ke Fiul lui Dumnedzeu, adeke a dojle kipu den Sfynta Trojcza, sua fecutu om szj au muritu en krucie pentrua spesenie nostre.

D. Come sono riuchiusti questi due misterij nel segno della S. Croce?
Kum synt enkisi ajestj doj tajne en semnul Sfynte+Kruci?
U. Perche il segno della Santa + Croce si fà mettendo prima la mano despra al capo, dicendo: in nome del Padre; poj sotto al petto, dicendo: e del Figliuolo; finalmente alla spalla sinistra e destra, dicendo: e della Spirito Santo. Amen?
Kecie semnul Krucy se facie punend dentijj myna cie drepte en frunte, dzykend: en numele Tatului; szj apoi la kieptu, dzykend: szj a Fiului; ma apoi la vmerul cie stengu szj la ciel driepte dzykend: szj a Duhului Sfynt. Amyn?

D. Come dunque si mostra qui il primo mistero della Santissima Trinita?
Kum se arate dentei tajna a Sfynte Trojcze?
U. Perche quella parola (in nomine) significa l'Vnita, l'altre parole significando la Trinità.
Aciela kuuentu (en numele) arate Vneciune, alte kuunet arate Trojcza.

D. Mostrate ora il secondo.
Aretazy akmu al dojle.
U. La figura della + Croce rappresenta la morte del Saluatore, il quale, doppo essersi fatto vomo ed avere

ensegnato la via della salute con dottrina, con esempio e con miracoli, mori nel Santo legno della Croce.
Krucie arate morte Ispesitoriului, karie, dupe cie sau fekutu om szj au enuezatu kale de spesenie ku enzelepciune, ku enuezatura, ku minunij, au muritu en Sfyntul semnu a Kruciei.

D. Dichiarazione del Credo.
En summe cié jeste sze kriadza omul kristynesku.
D. Quali sono li dodeci articoli che hanno fatto li Santi Apostoli?
Aciele doespresdzecie perzy a kredynciosylor karie lau fekut Sfyntij Apostoli?

D. Dite il Credo.
Dzyci Krezu.
U. Io credo in Dio, Padre omnipotente, Creatore del cielo e della terra, ed in Gesù Cristo, suo Figliolo, vnico Signor nostro, il quale fu conceputo di Spirito Santo, nacque di Maria Vergine, pati sotto Ponzi Pilato, fu crocefisso, morto e sepelluto. Discese all'Inferni, il terzo di risuscito da morte, sali al cielo, siede alla destra di Dio Padre omnipotente. Di hà da uenire à giudicare i vivi ed i morti. Credo dello Spirito Santo, la S. Chiesa Cattolica, la communione de Santi, la remissione de peccati, la resurrettione della carne, la vita eterna. Amen.
Muldauo
Kredzu entrum Dumnedzeu, Tatul preste totu puternikul, Izderitoriul cieriului szj a pementului, szj en Isus Kristos, Fiul Sfynzij Sale Domnul nostru, karile se prinse de Duhul Sfynt, neskund en Sfynta Maria fata fecioara, peczj supt domnie lui Pontio Pilato, restygnit a trej dzj, enuise de la morte, se sui en cieriu, szedze la driapta lui Dumnedzeu

Tatului preste tot puternikul. De akolo va vini a dziunika vij szj morzy. Kredzu en Duhul Sfynta, Sfynta Beserika Beserika Katoliciaska, vniciune trupurilor, viecza de vecie. Amyn.

Tatăl nostru:
Tatul nostru, karie jesty en cieriu, se sfjnzaske numele teu, vie emperezije ta, fie en voja ta, kumuj en cieriu asze szj pe pementu; punie nostre cie de tote dzylele di ne doe astedz szy ne iarte noe greszele nostre, kum jertem szy noj griszyzylor nostri: szy nu ne ducie pre noj entru ispite, cie ne izbeveste de reu. Amyn.

Urmează poruncile lui Dumnezeu, pe care Densuşianu nu le redă în articolul citat şi pe care nu am reuşit încă să le găsim în alţi autori.

În continuare, catehismul cuprinde poruncile Bisericii şi unele sfaturi, sacramentele, virtuţile teologale şi cardinale, darurile Duhului Sfânt, faptele de milostenie, enumerarea unor păcate, pregătirea catehetică, o serie de întrebări pe care preotul le pune penitentului, ritul celebrării Căsătoriei şi o rugăciune pe care o spune preotul la patul muribundului.

Sub titlul *Praxis et forma haereticos Ecclesiae catholicae reconciliandi* (Practica şi forma de a-i reconcilia pe eretici cu Biserica Catolică), ni se dă acest text, care are importanţa lui şi e bine să fie redat în întregime.

Ce y summa a kredynza krestynesti?
Jeu Nn ku tare kredynza krez toate ciele kare le krede Sfynta Maika Biserika Katoliciaska szy Apostoliciaska. Krez entrun vnul Dumnedzeu a tot puternikul, feketorul cieriului a pementului, vezutelor tuturor szy nevedzutelor, szy entrun unul Domnul Isus Hristos, fiul a lui

Dumnedzeu, Lumine de la lumine, Dumnedzeu adeverat de la Dumnedzeu adeverat, neskut iare nu fekut, karele pentru noi szy pentru mentujre nostru sau pogorit den cier, sau entrupat den Duhul Sfyntu, den Maria fata ficciore, szau fekut om szy restygnit pentru noj, supt domnie a lui Ponzio Pilato fu omorit szy engrupat, pogori la iad, a treja dzj enuise de la moarte, sau suit la cier, sede de drepta a Tatului szy iares ua ueny ku slava mare se dzudecie szy uij szy morzj, a kauja emperezije nu va fi sperszytul, szy en Duhul Sfynt Domnul de viacza feketorul karele de la Tatul szy ku Fiul empreuna jeste enkynat szy sleuyt, kerele greit pren prorocy, szy entrun una Sfynta Katoliciaska szy Apostoliciaska Biserika.
Merturysesk un botedzu entro iertare pekatelor szy astept anuiarea morzylor szy viacza vekului i cie ua viny.
Merturysesk a fi szepte tayne adeverate a ledzij noy, de Domnul Kristos renduite, adeke: botedzul, ungere ku myrul, sfen, senjie altariuluj szau kumeneketura, pokeyncza, ungere de apoirendul Biserici szy kesetorije.
Aszysdere merturysesk ke en Sfynta liturgia se facie zyrtfa adeveratu lui Dumnedzeu pentru vij szy morzy.
Krez ke en efynzenije altariului adeverat szy deplyn ieste trupul szy syndzele empreune szy ku sufletul szy Dumnedzerije Domnul nostru a lui Isus Kristos.
Merturysesk ke supt un Kipul szau pyne szy uynul kend sfynzeste preutul ieste de plynszu entreg Kristos szy kend se emparte Kumeneketura supt un kipul krez ke se de aciesta tayna szy se prymeste de plin.
Merturysesk de Kumeneketura sfynta ke szy en azyma szy en pyne dospita de greu dupe vnei keria objnueul[21] a Biserixylor Apusului szy a Reseritului ade verat se facie.

21

Nu se înţelege bine; objnueul (corect = obiceiul)

Krez de sufletele a morzylor ke vnylor[22] numaj de ket dupe morte se duk la emperezya cieriului, en slaua vecznika.
Alzylor e Iadul en munka uesuesita, de vnde nicie kend nu ieste mentuyre, iere sufletele acilora[23] a morzylor kari adeverat keinduse[24] den pekatle sale en mile lui Dumnedzeu, iesyre de viacza aciasta nu fekend destul pentru iele, ku kari pekatele ciei mici spurkaz dupe morte szau eflatu dukend aciestora se duk la ureme sufletylor de kurezenye, se kiame Lemuretoriu sua Purgatorium, cnde mentuyesku kend nu vor pezy destul[25].
Krez ke pentru dynsu szy merturysesk en Sfynta Biserika de folos ierteczune[26] szy ku rugeczune szy altele faptele bune a kredynciosylor vijlor se adziune.
Merturysesk enke ke Sfynta Biserika de la Rym ieste dzudeketore en lukruryle a kredynczei karie enuezeturyle sale nu smynteste nicie se poate smenty, direpte cieja a toate iereszuryle szy enuezetury e strimbe den Biserika aciasta lapedate szy blastemare szy ieu laped, blastemu szy nu prymeszk.
Mai pe (u)rma merturysesku: Kredyncza katolixiaska ieste, adeverate maij syngur, fere de karie nimeni se pote spesy. Pe kare ieu den voja me buna akmu primeszk szy

---

22 Unora.

23 În text acidoru.

24 În text keindusese.

25 Tot pasajul este foarte confuz.

26 În manuscris: ierteozune, iar mai departe se observă că textul e alterat.

fegeduieszk ke pe acieja pene la morte me tare szy nekelkata voi zyne: fegeduiesy enke ke me voi kestyga, kaszy toz alzy sujpusz my szy kari va fi supt diregetoria me, se se de kredyncza aciasta Pravoslovanyka enuecze de ia sze zye pene la morte.
Ieu aciela N N. ke voi acieste toate zyne me tare fegedujeszk szy dzur asa se mi adziute Tatul + szy Fiul + szy Duhul Sfynt = Troicza su Dumnedzeu adeverat szy aciesta Sfynta Evanghelie. Amyn.

Suerszytul

De la foaia 50, în continuare pe 18 foi, sunt scrise texte din Evanghelie sub titlul:

Paetymire Domnului nostru Isus Christos

Urmează:

Tatul nostru,
Ave Maria (Bukure te Maria),
Krez,
Confiteor (ispoveduiesku-me lui Dumndaezaeu),
Salve Regina (Fy enkynatae, Kraeia Sa Maika),
Cynci poronajle a Biserici sfyntae,
Szeptae tainele a Biserici sfyntae,
Szeptae faptae a milosteny den trupuluj,
Szeptae faptae a milosteny den sufletul,
Szaptae paekati dela encieput,
Ereuissimo anuotamento sopra li mistery principali della Santissima Trinità.

La sfârşit citim:

Cinste fue lui Dumnaedzaeu, Maice lui Sfynte, Marie ficciore, szy tuturoor Sfynzylor.

Sverszytul.

De la foaia 68:

Breve vocabularioa italiano-muldavo

(Pe 12 foi sunt scrise aproximativ 1000 cuvinte, într-o ordine alfabetică incorectă, ţinându-se seama numai de litera iniţială).

La sfârşit se dau denumirile lunilor:

januarius = chyrindari
februarius = feuraru
martius = marz
aprilis = pryer
maius = mayo
iunius = cyrysieru
iulius = kupturu
augustus = augustu
settember = repciune
october = brumariel
november = brumar ciel mare
december = andree.

Urmează zilele săptămânii şi numeralele; menţionăm formulele *optu, noa, usute* (o sută), *un miu* (o mie); manuscrisul se termină cu observaţia: „et sic de singulis" (şi aşa despre fiecare).

După informaţiile date de Francisc Monay, asistentul general al Ordinului Franciscanilor Minori, informaţii care au fost publicate în *Glasul minoriţilor* (Lugoj, 10 iulie 1923),

aflăm de existenţa acestui manuscris românesc în arhivele Ordinului Minoriţilor din Roma. În urma demersurilor făcute de Ioan Bianu, manuscrisul a fost trimis pentru cercetare la Biblioteca Academiei Române.

Manuscrisul, de 21-29 cm, şi purtând cota D 30 (în arhivele Ordinului) e legat în pergament şi cuprinde, pe hârtie velină, 82 de foi, dintre care trei albe la început, una înainte de vocabularul italian-român şi două la sfârşit.

Textul nu e scris de aceeaşi mână: pe 54 de foi literele sunt mari şi drepte, iar partea următoare este cu litere mai mici şi aplecate, de scriere cursivă. Numai partea din urmă o datorăm lui Silvestru Amelio, pe când cea dintâi trebuie să fi fost copiată de altcineva.

Din comparaţia între *Catehismul* lui Vito Piluzio şi cel al lui Amelio reiese cât se poate de clar că prima parte a *Catehismului* lui Amelio e o copie cât se poate de fidelă a celui tradus după Bellarmin şi tipărit la Roma în 1677 de Piluzio. Copistul a înlocuit numai numele lui Piluzio cu al lui Amelio, a dat textului o înfăţişare mai uniformă şi mai aproape de rostirea românească, transformând în acelaşi timp în „Lingua Muldava" *Dottrina christiana tradotta in lingua Valacha* de Piluzio, dând un colorit moldovenesc cuvintelor româneşti trecute de Piluzio prin rostirea italiană dintr-o regiune diferită de a lui Amelio şi învăţate, în parte, de la colegi călugări de origine germană sau săsească (în Principate erau şi saşi catolici). Din comparaţia textelor, aceasta reprezintă o evidenţă indubitabilă. Potrivirile merg până la reproducerea greşelilor: *Cie arate kristinului?* = Che vuol dir christiano?; *en putirului* = în potir etc.). De fapt, în acel timp, plagiatul nu era aşa aspru condamnat ca astăzi.

Textul copiat după al lui Piluzio cuprinde unele îndreptări făcute cu o scriere măruntă, asemănătoare celei de la sfârşit,

de unde putem presupune că aceste corecturi au fost făcute de Amelio, după o revizuire a paginilor copiate de altcineva.

Pentru ca textul să fie cât mai clar, cel românesc e scris cu roşu, iar cel italian (şi cel latin) cu cerneală neagră. Nu însă tot textul, ci numai 47 de foi de la început, pentru că, în continuare, nu se mai face nici o diferenţă în folosirea cernelii. Tot manuscrisul e scris apoi cu negru.

Pentru transcrierea sunetelor vedem adoptat un sistem care se apropie de al altora, care au încercat să redea fonetismul nostru cu alfabet latin. De remarcat că unele sunete sunt puse cu valoarea pe care o au în scrierea ungurească sau polonă. Vedem în aceasta o încercare uneori reuşită, alteori mai puţin de a se reda cât mai corect sunetele limbii noastre.

Silvestro d'Amelio: *Conciones latinae muldavo* (1725)

Conciones latinae muldavo, quibus, quia in dominicis, alijsqi festis infra/annum occurentibus ad licteram/possunt uti missionarij, hinc illas ha/bentes; Innumerabilibus sacrae scriptu/rae, sanctorum patrum auctoritatibus/locupletatae, multisq sacrarum, ac proph(a)narum historijs decoratae. Quae omnes su(u)t octoquintaquinque; et de materijs necesarijs a nemine (sic) usquemodo, saltem ita ex proffeso tractatis; nec materiae, sunt ab evan/gelijs, et epi/stolae propositione/sunt innixae./
Auctore/R.P.F.-re Magistro Silvestro Amelio a Foggia Ordinis Minorum Sancti Francisci/Conventualium ex Prov: S. Angeli in Regno Neapolitano Missionum Apostolica:/rum per Moldaviam, Vallachiam, Tartariam, ac Transylvaniam olim Praefecto.
Anno a Christo nato 1725.

(c. 2r.) Sequentia Sancti Evangelii Secundum Lucam
Luc. 25
In illo tempore: Dixit Jesus discipulis suis: Erunt signa in sole et kuna, et in stellis, et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris, et fluctuum; orescentibus hominibus, prae timore et expectatione, quae supervenient universo orbi: nam virtutes coelorum movenbuntur: Et tunc videbunt Filium hominis uenientem in nube cum potestate magna, et Maiestate. Ilis autem fieri incipientibus, respicite, et Leuate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam, et omnes arbores: cum producunt iam Ex se fructum et scitis quoniam prope est aestas. Ita est vos cum videritis haec fieri scitote, quoniam prope ei (sic) regnum Dei: Amen dico vobis, quia non praeteribit generatia haec, omnia fiant. Coelum et terra transibunt: Verba autem mea non transibunt.
Muldauo
Evangelije Sfynte Puse la sfaety Luka kap. Duodzecie e Cyncile. 25.
Entracieie ureme: dzysae Isus Vcynicilor saei: Vor fi semne. En sors szy en Lunae szyn Stele, szy Prae paemaent spre Ominylor de Vrletul Maerei: szy tulburaetura Valurylor sei: vestedzyndusae Omijij de Frika, szy asztaeptatul acielora karie sae adziungu spre toate lume Kaetaeryle Cieriuluy sae uor claety szy Atuncy uor vede pre Fiul omenesk auiny Ennuaer ku marie putere szy slaue decie acieste enciepaendusae a fi uae arunkaz oby szy uae raedykaz kapetele Ensus: kae sae un apropija Raeskumpaerare vostrae (szy le dzysae lor o a saemnaeturae: kaeztaz skokynul, szy tuzy kopaczyi: kae

kaend aduk rodae den synae sztyzy kae iest uara aprope. Asze szy uoi En ureme a fi acieszte sae sztyzy kae ieste aprope Empaerazije lui Dumnaedzaeu. Adeuaer szyk uoae kae nu ua trecie niamul aciestu paenae nu uor fi toate. Cierul, szy paemaentul sae vor traece: Iarae uorouele mele nu uor trecie. Atytae synt kuutintele sfyntij Euangelij = de Astaedzy.
(2 v)
Dominica Prima Adventus Domini
Duminika entei A'Vinire Domnuluy
Rom: 13: Hora est iam nos de somno surgere Etc.
Vreme Ieste akmu ane skula den somnu.
His verbis, fratres charissimi, hortatur nos Apostolus, ut ad secundum Filij Dei Aduentum praeparemur.
Ku acieste kuuynte ne dae noae frazylor Jubizy naestau Apostolul, ka la a doae a Fiuluj Dumnaedzaeu Vynire sae ne gaetym.
Duo quippe sunt Eius Aduentus visibile.
Duae synt Ensae aluj viniri vaedzute:
primus praeterijt, secundus uenturus est:
Ciel dentej au trecut, adoaele Ieste vijtore.
Primus fuit in humilitate, secundus erit in majestate.
Ciel dentij aufost Entru smerenije, adoa a fi Entru maerire.
Primus fuit occultus, secundus erit apertus.
Cie dentij au fost pe askuns, Adoa a fi deskisae.
Primus misericordiae fuit: secundus erit iustitae:
Cie dentij au fost a smerenije: Adoa a fi a dreptaezaei.
In primo uenit Iudicandus, in secundo ueniet iudicaturus.
Entracie dentij Au vinit dzudekand: la adoa a vini dzudecatoriu. In primo uenit vocare peccatores per misericordiam: In secundo veniet reddere unicuique quod meruit per iustitiam: Entrucie dentij Au vinit a kiemare

pecatoszij pren milostivire: La adoa a vini sae le raesplaetiaeska kaeruiskui cie lau vrednicit pren dreptate. Ad hunc ergo vigilanter expextandum ex hortatur nos Apostolus hoc modo: Kaetrae aciasta darae ku parae asteptendul ne dae doae naestau Apostolul entru ciest kip. Primo monet nos surgere a somno: secundo subdit causam quare cito surgendum sit. Tertio ostendit quomodo ab isto somno surgatur.
Entij ne spune noae sae ne skulen den somnu: adoa pune pricyna de cie trebuie kurund A sae skula, a Treie aratae en cie fel trebuie a sae skula dentra ciest somnu.
Monens ergo nos surgere ait: Hora est iam de somno surgere.
Spuiendune darae noae sae ne skulem dzicie: Vreme iest eakmu noae a ne skula din somnu.
In quo fratres, considerandum nobis est quis sit iste somnus et quae sit hora surgendi.
Entru karele frazylor trebuie a sokoty noae karele sae fije somnul acesta, szy karie sae fije ciasul de skulat.
Est autem somnum triplex: Primus est naturae, secundum mortis, tertius peccati: Ieste ensae somnul de trij felurj: ciel dentij ieste a firei, al doile a Morzaei, al trijle a paecatuluj.
Thes. 1, 4: De primo dicit Poeta: quod caret (c 3 r). Alterna requiie durabile non est. De secundo dicit Apostolus. Nolo vos ignorare fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et caeteri qui spem non habent. Aici, pe marginea manuscrisului, avem un mic comentariu: „Corpora nostra non pereunt sed mutantur in melius”. De ciel dentij dzycie Poetikul: kae ij lipsae de alte odihne szy traeitore nu ieste. De al doile dzicie Apostolul nu voi sae fak sae nu sztyzy de kaetrae cij cie dormu frazylor, sae nu vaemaehnizy, ka szy cije lalzy

karij nau nedezde kiemend morzij cij cie dormu (Ioan i.i.) vocans mortuos dormientes: quoniam Deo non pereunt corpora nostra moriendo, sed mutantur in melius: quoniam quantum facile est alicui excitare dormientem, tam facile, imo facilius est Deo excitare defunctum. Unde ipse Dominus ait: Lazarus amicus noster dormit sed vado ut a somno excitur illum.
Kae la Dumnaedzaeu nu pieru trupurile noastre murynd cie sae skimbae mai bine kae kaet. Ieste de lesne kuiva adestaepta pe ciel cie dorme, Asze de lesne szyncae (= şi încă n.n.) mai lesne Ieste lui Dumnaedzaeu a destaepta pe ciel mortu.
Ephes. 5. Unde ensus Domnul dzycie Lazar fratele nostru dorme, cie me duk sael destept din somnu pe dynsul.

Volumul poartă data de 1725, dar predicile sunt compuse, fără îndoială, cu câţiva ani înainte, când Amelio era încă prefect apostolic în Moldova: în acest manuscris el notează: „Muldaviae olim Praefectus". E sigur, deci, că în anul 1725 nu mai era prefect al misiunii.

Ţinând cont de limba pe care o foloseşte în această colecţie de predici, putem deduce că ele nu au fost scrise numai în primul an de activitate în Moldova (la Iaşi). Probabil că, începând cu sfârşitul anului 1719, Amelio e în stare să scrie într-o românească cât de cât corectă, punctele mai importante din predicile sale ţinute duminică de duminică. Poate, cu timpul, şi-a revizuit manuscrisele din primii ani de apostolat şi le-a aranjat într-o ordine pe care a crezut-o mai corectă, dând astfel naştere la acel volum manuscris. Limba e cea de acum 250 de ani: „Dar în sfârşit, scrie autorul în prefaţă, să nu vorbiţi rău de acestea, dacă mai înainte nu faceţi voi înşivă mai bine; chiar în cazul acesta,

având îngăduire către mine, veţi mulţumi lui Dumnezeu, care a binevoit să vă dea vouă mai mult decât mie”[27].

Predicile lui Amelio se află acum în depozitul de manuscrise româneşti al unei biblioteci din Moscova.

Dintr-o scrisoare a lui (decembrie 1723) scrisă probabil cardinalului Giuseppe Sacripanti, prefectul congregaţiei *De Propaganda Fide*, aflăm că a mai compus un catehism „su quaranta fogli... di carta ben lunga” pentru noii misionari[28].

6. Francesco Maria Madrelli: *Gramatica* şi *Dicţionarul* (1742)

Madrelli este vice-prefectul misiunii după Iacint Lisa şi va muri în 1742 din cauza bolii. Când era în Moldova, pentru a-şi îmbunătăţi situaţia financiară, compune o gramatică şi un dicţionar în folosul misionarilor. Aceste lucrări le-a încredinţat Propagandei în 1742, când se retrase din misiune. Astăzi nu se mai ştie nimic despre manuscrisele lui.

În lipsă de alte informaţii, redăm un fragment dintr-o scrisoare pe care el o trimite Propagandei:

> E poi q(ua)ndo il tutto fusse disperato Ecc-mo Sig-re mi comprometto offerire alla Sag. Cong. - ne p. l’eterno beneficio di q(ue)ste S(ant)e Missioni e p. il maggior frutto ed emolu(me)nto di quest’anime una compediosa et utilissima gramatica in lingua latina, e Vallacha, con un vocabulario aggiunto, da me fatigato, da che fuj in q(ue)sti Paesi p. Missionario[29].

---

27 R. ORTIZ, *Per la storia della cultura italiana in Romania*, Bucureşti 1916, 86.

28 G. CĂLINESCU, „Alcuni missionari cattolici italiani...”, 67-68.

29

7. Două predici din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

1) *Kasanie pentru sufletele din Purgatorj, kari se spune en zioa den morzi sci la Dumeneka al patrele dupe postul cel mare*.

2) *Cuventu despre inaltiare sventei Cruci la 14 Septemvre rostita la Scheja*.

Ambele sunt scrise cu caractere latine şi au fost descoperite în arhiva parohiei catolice din Iaşi şi semnalate de N. Iorga[30].

8. Francantonio Minotto: *Gramatica*, *Dicţionarul* şi *Catehismul* (1775)

Treizeci de ani după Madrelli, conventualul Minotto copie o gramatică în folosul misionarilor ce vor veni, lucrare pe care o oferă lui Ştefan Borgia, secretarul Propagandei. El mai promite secretarului Congregaţiei că va compune un dicţionar şi un catehism, lucrări pe care i le va trimite îndată ce le va termina; probabil că misionarul şi-a ţinut cuvântul dat lui Borgia. Nici unul dintre aceste manuscrise nu se cunosc încă.

Credem că este interesantă impresia lui despre limba română:

---

30 G. CĂLINESCU, „Alcuni missionari cattolici italiani...", 69.

N. IORGA, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, I, Bucureşti 1901, 116, nr. 1.

(23 maggio 1775) Io mai creduto avrei di aver potuto si solecitamente imparare quoesto mista e bigola lingua che è veramente curiosa, ed accio ancor lei nelle ore ozione possa un po ridere. Gli spediro la Grammatica manoscritta, quoando l'avrei terminata di copiare. Tengo ancora un libro stampato in lingua Moldavica per V.S. Ill-ma e R-ma: ne so transmetergelo, perchè quivi la posta assai costa.
(19 ottobre 1777) Vado componendo un dicionario in lingua Moldava e compito lo spedirò a V. S. Ill-ma e Rev-ma come pure un catechismo in sudetta lingua[31].

9. Textul *Rugăciunilor de dimineaţă* (24 noiembrie 1776)

Textul rugăciunilor de dimineaţă pe care fiecare preot trebuia să le recite „clara, intelligibili ac distincta voce", împreună cu poporul, înainte de sfânta Liturghie din duminici şi sărbători.

În Numele Tatălui + şi al Fiului + şi al Duhului Sfânt +. Amin.
Să mă blagoslovească pe mine, nevrednică făptură, sfânta, una şi nedespărţita Treime, Dumnezeu Tatăl şi Fiul, şi Duhul Sfânt, care pe noi, până în ziua aceasta, din mila sfinţiei sale, a trăi şi a sufla ne-a lăsat. Amin.
Cu toată puterea sa Dumnezeu Tatăl, în ziua aceasta, să mă ferească pe mine de tot răul.
Inţelepciunea lui Dumnezeu Fiul, în ziua aceasta, la tot binele să mă înveţe pe mine.
Dragostea Duhului sfânt Dumnezeu la tot binele să mă aprindă pe mine.

31 G. CĂLINESCU, „Alcuni missionari cattolici italiani...", 69.

Oremus. - D.ne Deus omnipotens qui ad principium etc. (Doamne, Dumnezeule atotputernic, care la începutul) [de la ora I-a, Liturgia orelor n.n.].

apoi:

Să spunem preiubiţilor Tatălui Dumnezeu, pentru mulţumire că ne-a zidit... TATAL NOSTRU, care eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, vie împărăţia ta, fie voia ta, precum în ceruri, aşa şi pe pământ.
Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi, şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum iertăm şi noi greşelile greşiţilor noştri, şi nu ne duce pe noi întru ispită, ci ne izbăveşte dela rău. Amin.
Bucură-te Maria, plină eşti de milă, Domnul cu tine, blagoslovită eşti între Femei(le), blagoslovit este rodul trupului tău Isus X.os. Sfântă Marie, Maica lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi Păcătoşii, şi acu şi în ciasul morţii noastre. Amin.
Să spunem preiubiţilor Fiului Dumnezeu, pentru mulţimire, că ne-a răscumpărat.
(Tatăl nostru. Bucură-te Marie).
Să spunem preaiubiţilor Duhului Sfânt Dumnezeu, pentru mulţumire, că ne-a sfinţit.
(Tatăl nostru. Bucură-te Marie).
Cred într-un Dumnezeu Tatăl atotputernicul, Făcătorul cerului şi al pământului, şi în Isus Cristos Fiu al unicului Domn al nostru, care s-a zămislit din Duhul sfânt, născut din Maria fata fecioara, (a) pătimit sub Pilat din Pont, (s-a) răstignit, (a) murit şi îngropat, s-a coborât la Iad, a treia zi s-a sculat din morţi, s-a suit în ceruri, şade la dreapta Tatălui Dumnezeu a tot Puternicul. De acolo să vie să judece pe vii şi pe morţi. Cred în Duhul sfânt, sfânta Bise-

rică catolicească, unire a sfinţilor, iertare a păcatelor, în învierea trupurilor, şi viaţa de vecie. Amin.
Oremus, omnipotens sempiterne Deus, da nobis fidei, spei ac caritatis augmentum, ut et mereamur assequi quod promittis fac nos amare quod praecipis. Per X. tum etc.
Fapta a durere a păcatelor
Dumnezeul meu, pentru că iubesc peste toate acea mare şi Nesfârşită bunătate a ta, îmi pare rău din toată inima, şi foarte tare mă căiesc, că am greşit Sfinţiei tale, şi am făcut împotriva legii şi Poruncilor tale, mă căiesc dar de toate păcatele mele, ce am făcut în toată viaţa mea, pentru Iertare, şi pedeapsa (iertarea ei n.n.) care se cade mie pentru păcatele mele ce am făcut până acu, pentrucă zic am greşit, şi rău înaintea ta am făcut, şi te-am ocărât pe Sfinţia ta, toate păcatele mele le urăsc, şi le blestem, şi foarte tare mă adeveresc [hotărăsc n.n.] ca cu ajutorul Sfinţiei tale, nu mă voi păcătui mai mult, şi de acu mă voi feri, şi mă voi păzi de toate pricinile păcatului.
Fapta Credinţei
Foarte tare eu cred toate acele ce-mi porunceşte mie a crede sfânta Maică Biserică Catolicească, pentrucă de la Tine Dumnezeul meu, care eşti adevărul cel negreşit, mie s-au arătat, adică eu cred, că Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat în pântecele Sfintei Maria Pururea fecioară, din darul Duhului sfânt, şi din ea a luat (asupra lui, orig.) trup omenesc, a pătimit, s-a răstignit, şi a murit pe cruce pentru răscumpărarea noastră din iad, şi a treia zi a înviat din morţi şi s-a suit în ceruri, şi de acolo la sfârşitul lumii va veni, ca să judece pe toţi, şi va da celor buni Impărăţia Cerului, şi va pedepsi pe acei răi cu osânda veşnică în iad, întru această credinţă în afară de care nu este ispăşenie a sufletului, făgăduiesc că vreau (fer deduiala voi, orig.) să trăiesc şi să mor.

Fapta nădejdii
Dumnezeul meu, fiind Sfinţia ta a tot Puternic, şi fără de ajuns milostiv, pentru faptele cele bune ale lui Isus Cristos, foarte tare nădăjduiesc că-mi vei da mie pe lumea aceasta iertarea tuturor păcatelor mele, şi mila sfântă ca să mă păzesc de-acu înainte de la toate păcatele, şi în cealaltă viaţă veşnică, mă vei bucura pe mine cu bucuria veşnică în rai, precum tu Doamne te-ai adeverit, de voi face fapte bune, cum mă hotărăsc [me fegadujesck, orig.] cu ajutorul Sfinţiei tale.
Fapta Dragostei Dumnezeieşti
Dumnezeul meu pentrucă eşti Sfinţia ta binele cel mare, şi Nesfârşit, te iubesc pe tine peste toate, din toată inima mea, şi pentru dragostea Sfinţiei tale şi iubesc, şi totdeauna voi iubi pe toţi, ca şi pe mine.
Dumnezeul meu să fii mie păcătosul milostiv.
Să fie lăudată tra Sfânta Precista (Sfânta Fecioară n.n.) adevărat trup al Domnului Nostru Isus Cristos, acu, şi pururea, şi în vecii vecilor. Amin.
+ In numele Tatălui, şi al Fiului, şi al Duhului Sfânt. Amin[32].

10. *Diverse materie în lingua Moldava*

Ghid de conversaţie italian-român, pentru uzul preoţilor la administrarea sacramentelor şi în alte activităţi pastorale[33].

32

Document cu textul publicat în original de I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei*. *Partea I - Episcopia de Bacău* (pro manuscripto), 324-326. Textul acestor rugăciuni şi al circularei care le însoţeşte se găsea în arhiva parohiei romano-catolice din Hălăuceşti, convolutul *Libri matrices* (1780), în partea *Liber mortuorum* (1798), între 28.12.1798 şi 8.1.1799. Textul ocupă partea de mijloc a fascicolului în care a fost compactat.

33

Despre Botez
Cu ce treabă ai venit Dumneata la mine?
Ia, Părinte, am adus pe un cupchil la Sfinţia ta să-l botezi.

Eşti Moaşa Dumneata?
Aşa este, Părinte, eu sunt Moaşa.
Dar în vreme de nevoie, ştii Dumneata să botezi un cupchil [copil n.n.]?
Ştiu, Sfinţia ta. Cutare Părinte, m-a învăţat.

Spune-mi dar şi mie cum te-a învăţat.
Ia, Părinte, aşa. Întâi să ai gând să faci creştin pe copil, apoi să-i torn lui apă pe cap zicând: Anna, Anton, Hilana eu te botez în numele Tatălui, şi al Fiului, şi al Duhului Sfânt. Amin. Şi să torn apa când spui cuvintele de trei ori în chip de cruce.

Reportaj liturgico-pastoral luat direct din viaţa preotului misionar. Nu intenţionez analiza conţinutului şi formei textului. De fapt, acesta se prezintă clar şi pe înţelesul tuturor chiar în forma originală. În citirea lui, trecând peste influenţele slabe ale limbii italiene a autorului şi peste cele aproape de neobservat ale limbii maghiare, vom descoperi o autentică limbă moldovenească de o frumuseţe rar întâlnită în textele vechi.

În transcrierea lui într-un text actual, am căutat să respect aproape întru totul graiul vorbit la sate de moldoveni. Acest text, alături de celelalte, publicate în acest studiu, sunt izvoare excelente pentru analiza vieţii religioase a catolicilor moldoveni.

Pr. Iosif Gabor, în studiul citat în nota anterioară, mai redă şi alte documente în limba română, însă pe acelea nu le redau aici, deoarece intenţia mea este să redau numai textele strict religioase, pastorale, lăsându-le la o parte pe cele administrative, precum şi diferitele scrisori şi circulare, cu toate că, între acestea din urmă, sunt unele religioase, dar în limba latină.

Prea bine să faci dară aşa totdeauna şi să ai gând să faci creştin pe copil, şi turnând pe capul lui apă curată de trei ori în chip de cruce să spui: N. eu te botez.

Dar copilul acesta nu-i botezat cu apă?
Ba, nu era nici o trebuinţă.

A cui fecior este copilul acesta?
A lui Anton, Ianoş din Boraz (Baraţi n.n.).

Ii fată sau ficior?
Unde sunt cumetrii?
Sunt afară.
Mergi dar la Biserică că acu vin.

Cum s'a chema copilul?
Ianoş sau Ioan (Ivoan, orig.), Aniţa (Anniza, orig.), Magda &.

Ana ce ceri tu de la Biserica lui Dumnezeu?
Credinţa.

Întrebare: Credinţa ce dăruieşte zici?
Răspunsul: Viaţa de vecie &&
Si vi &.

Ana te lepezi de Satan?
Răspuns: mă lepăd.

Întrebare: Leapădă-te de toate faptele sale?
Răspuns: mă lepăd.

Întrebare: Leapădă-te de toate mândreţele sale?
Răspuns: Mă lepăd.

Întrebare: Ana, crezi într-un Dumnezeu Tatăl atotputernicul făcătorul cerului şi al pământului?
Răspuns: Cred.

Întrebare: Crezi în Isus Xtos Fiu al lui, unul Domnul nostru născut şi păţit.
Răspuns: Cred.

Întrebare: Crezi în Duhul sfânt, sfânta Biserică Catolicească şi apostolicească, unire a sfinţilor, iertare a păcatelor, înviere a morţilor şi viaţa de vecie?
Răspuns: Cred.

Întrebare: Ana vrei să te botez?
Răspuns: Voi.

Ana ego te baptizo &
De'acu ştiţi Domnia Voastră Cumetrilor, că V-aţi făcut rudă cu copilul, şi cu Părinţii lui, şi datoria voastră, este să-l ţineţi ca pe un copil al vostru de suflet, şi de s-ar întâmpla că ar muri Părinţii lui, Domnia voastră sunteţi datori ca să-l hrăniţi (areniz, orig.), şi ca să-l învăţaţi cum ar fi un copil al vostru trupesc, şi nefăcând acestea aţi da răspuns lui Dumnezeu.
Să veniţi în casă cu mine, ca să scriu numele tuturor.
Cum te chemi Dumneata?
Dar tatăl şi mama copilului cum se cheamă?
Din-cotro eşti Dumneata?
Din Bacco (Bacău n.n.), din Calughera.

Moaşă spune-mi de s-ar întâmpla să se nască copilul nu cum se cade după sânul lor ar ieşi o mână sau un picior şi ar fi mare frica să nu se nască viu ce ai face?
L'aş boteza turnând apă de trei ori pe mână, sau pe picior ce ar fi, zicând: eu te botez & &.

Dar de s-ar naşte pe urmă viu, şi n-ar fi nădejde să-l aduci la Biserică aşa viu, şi te-ai teme să nu moară îndată ce ai face?
L-aş boteza pe cap dar întâi aş avea de gând să nu-l botez, şi l-aş boteza într-acest chip: N. de eşti botezat eu nu te botez, de nu eşti botezat eu te botez în numele &.
Fiindcă botezul pe mână sau pe picior este îndoielnic.

Despre cununie
Ce poftiţi de la mine Domnia Voastră?
Pesemne ca să vă cunun; nu-i aşa?
Eu vă voi cununa, dar ştiţi ce vrea să zică cununie?
Cununie vrea să zică unirea unuia cu altul adică amândoi vă legaţi într-un chip că nimeni nu poate să vă deslege afară decât moartea.
Fiindcă este scris că bărbatul îi legat cu nevasta sa până la moarte, aşijderea şi nevasta, aşa zice sfântul Pavel Apostolul.
Şi singur Domnul Xtos zice, că ce a legat Dumnezeu omul să nu deslege.
Dar de vă voi cununa aveţi gândul aista ca să trăiţi împreună până la moartea Voastră nu cu gâlceavă, nu cu sudalme, nu cu trai rău, dar în pace, şi cu frica lui Dumnezeu?
Avem de ne-ajuta Dumnezeu.
Dar spuneţi mie n'aveţi Domnia Voastră nici o împiedicare, nu sunteţi rude, n'aveţi nici o pricină?

Dar Domnia Voastră care sunteţi în Biserică nu ştiţi să fie ceva de pricină între aceştia, nici aţi auzit să fie, pentrucă fiştecare ştie că de ar fi o pricină ar trebui să dai de ştire Preotului, că ştiind şi nedând de ştire ar fi acela afurisit, şi ar dobîndi un păcat de moarte overo (= sau n.n.) ar încărca sufletul său de păcat de moarte.
Nu-i Părinte.

Cum te chemi Dumneata?
Eu mă chem N. Antonie.

Dar Dumneata cum te chemi?
Eu mă chem Aniţa (Anniza, orig.).

Anton vrei să iei pe Aniţa, care este aici de faţă ca să fie nevasta ta după obiceiul Sfintei Maici Biserici Catoliceşti?
Vreau.

Aniţa vrei să iei pe Anton care este de faţă ca să fie Bărbatul tău după obiceiul Sfintei Maici Biserici Catoliceşti?
Vreau (Voi, orig.).

Auzit-ai Dumneata?
Risposta: Auzit.

Dar Dumneata auzit-ai?
Risposta: Auzit.

Zi mai deschis, zii tare: Voi.
Puneţi mâinile cele drepte împreună.
Ego vos conjungo &
Pune mâna Dumneata pe Răstignitul:

Eu Anton mă făgăduiesc foarte tare înaintea lui Dumnezeu şi a sfintei Maici preciste, şi a sfinţilor tuturor că nu voi lăsa până la moartea mea pe Aniţa, Nevasta mea, nici la o boală, nici la sărăcie nici la altă nevoie. Dar voi să trăiesc cu dânsa până la moartea mea, în pace, cu frica lui Dumnezeu şi cu dragoste, şi mă rog foarte tare lui Dumnezeu, şi sfintei Maici preciste, şi sfinţilor tuturor să mă ajute.
Eu Aniţa &... pe Anton, Bărbatul meu, pe dânsul &...
Aşa să fie dar.

Cu bună samă vă va ajuta pe voi Dumnezeu fiind Sfinţia sa Tatăl nostru, dar şi Domnia Voastră trebuie să vă siliţi a trăi cu frică Sfinţiei sale făcând pe deplin ce porunceşte tuturor. De veţi avea dar frica lui Dumnezeu să fiţi nădăjduiţi că Dumnezeu va blagoslovi pe lumea aceasta pe voi şi vă va bucura în cealaltă cu împărăţia cerului.

Despre Spovedanie
La ce ai venit Dumneata?
La spovedanie; m'aş spovădui, Părinte. Voi să mă spovăduiesc.
Preabine. Ştii Dumneata osceanascele [= rugăciunile, n.n.]?
Le ştiu.

Ce fel de rugăciuni ştii?
Ştiu Tatăl nostru & Bucură-te Marie - Cred în Dumnezeu, zece porunci ale lui Dumnezeu - Sapte taine ale Bisericii, şi altele Părinte.

Ştii câte lucruri trebuiesc ca să facă omul o dreaptă spovedanie?

Ştiu Părinte.

Du-te dar la Biserică, îngenunchiat înaintea altarului şi roagă-te Duhului sfânt ca să te lumineze a-ţi aduce aminte toate păcatele tale, care le-ai făcut de când te-ai spovedit până la vremea aceasta, şi după aceea să gândeşti în ce ai greşit lui Dumnezeu de atunce până acu, şi să te căieşti cu toată inima de toate păcatele tale, şi te făgăduieşti că de acu înainte nu te-i păcătui mai mult, şi când vei fi împlinit lucrurile acestea vei veni la mine, şi te-oi spovădui. Îngenunchiat fă cruce, pune mâinile unite, şi spune-mi: Ai Dumneata gând ca să faci o dreaptă spovedanie?
Am Părinte.

Adus-ai aminte toate păcatele tale care ai făcut de când te-ai spovăduit până la vremea aceasta?
Am adus - luat.

Căieşte-te de toate păcatele tale, îţi pare rău, te doare inima că te'ai greşit lui Dumnezeu?
Mă căiesc - mă doare inima, îmi pare rău.

Făgăduieşte-te că de acu înainte cu mile, şi cu ajutorul lui Dumnezeu te-i sili ca să nu te păcătuieşti mai mult.
Mă făgăduiesc.

Spune dar, cu toată durerea inimii tale şi cu toată smerenia după mine Fapta durerii: - Doamne Dumnezeu al meu Isus Xtos, eu mă căiesc, îmi pare rău şi mă doare inima că m'am greşit; mă căiesc pentru că cu păcatele mele am dobîndit Iadul, şi am pierdut Împărăţia Cerului; dar mai

tare mă căiesc pentru că cu păcatele mele am răstignit pe Sfinţia ta al doile pe cruce. Doamne Dumnezeu al meu nu te îndura de mine, mă rog pentru sfânta patima ta, şi pentru sângele cel sfânt, şi scump carele ai vărsat pentru mine; să-mi dai mie iertarea păcatelor mele tuturor; şi nădăjduiesc că de acu înainte cu mila Sfinţiei tale nu mă voi greşi mai mult; pentru atâtea eu mă făgăduiesc că mai bucuros voi muri decât să mă păcătuiesc mai mult.
Spune acu păcatele tale care ai făcut de când te-ai spovăduit până acu.
Părinte îi un an de când nu m-am spovăduit, la Sfântul Anton m-am spovăduit - la Bobotează, la Crăciun, la Câşlegele sunt două luni de zile, este jumătate de an.
Părinte am luat numele lui Dumnezeu în deşert şi am zis zău în minciună ca de zece ori, dar fără paguba altora, şi făr' de minciună ca de cincisprezece ori.
Părinte m-am jurat zicând pe sufletul meu, pe legea mea, pe credinţa mea.
Am zis că nu este Dumnezeu că de ar fi şi-ar aduce aminte şi de mine.
Am descântat de obranz [= obraz? n.n.], de deocheat, de şarpe, de dragoste şi am crezut la descânteci că folosesc.
Am crezut la babe (babone, orig.).
Am fermecat pe un om &.
Am putut să opresc Babele, şi descântece şi nu le-am oprit însă am sfătuit pe alţii la descântece, la Babe.
Părinte am fost la gioc şi am giucat, cu flecăi, cu fetele şi m'am sărutat, şi am băgat mâna în sân, am pipăit sânii peste cămeşă, pe dinăuntru.
Am avut gânduri rele, dar le-am gonit îndată, nu le-am primit, şi m'am libovi (?), şi le-am primit gândind la nevestele, la fetele.

N-am ascultat pe părinţii mei pe tatăl meu sau pe nene, pe mama am zis: ba eu, şi ei s'au mâniat pe mine şi m-au bătut, pe bade, pe lele.
Am culcat seara făr' de rugăciuni, şi dimineaţa n-am făcut rugăciuni, numai cruce.
Am furat cânte un pepene [arbus, orig.] câte un ciocălău de popuşoi verde, sarcina de fân, la drum, că n'aveam unde să cumpăr cu bani.
Am poftit să fiu şi eu bogat ca alţii.
.....
Am făcut păcate cu o văduvă, cu o nevastă &.
Am fost mândră, m-am cătat la oglindă, m-am îmbrăcat bine ca să mă vadă flăcăi, şi ca să plac lor.
M'am mâniat pe mama, pe nene, pe bade, pe lele, pe fraţii mei, pe surorile mele, pe megieşii mei, şi le-am întors cuvântul, şi am ţinut mânie multă vreme.
Mi-a fost ciudă că m-a bătut nene, bade &.
L-am lăsat în plata lui Dumnezeu dar pe urmă m-am desmâniat şi l-am iertat.
Mi-a părut rău că aproapele meu era bogat şi eu sărac.
N-am iubit pe aproapele meu ca şi pe mine.
Am fost invidios de binele altora.
Am fost lacom, nu mi-a fost milă de săraci.
N-am dat lor pomană când au cerut.
M-am îmbătat rău, şi la beţie am suduit pe alţii.
Am fost cu chef, dar nu pierdut mintea.
Năravul de beţie nu m-am silit să-l las.
Dar de-acu nu voi merge mai mult la crâşmă.
Am şi îmbuibat - sau - m-am lenit să mă duc la Biserică şi de trei ori n'am mers la liturghie putând.
Când n-am putut nicidecum să merg la liturghie n'am făcut acasă, au unde eram, rugăciunile (osceanascele, orig.) ca să fie în loc de liturghie, de slujbă.

Odată, într-o Vineri am mâncat lapte, de poftă şi am gândit că ar fi fost păcat.
Mi-era poftă de carne, fiind îngreunată, şi am mâncat în postul cel mare.
De Paşte nu m-am spovăduit, nici împărtăşit (precestuit, orig.).
N-am lenit să învăţ pe copiii pici la rugăciuni, şi pân'acu nu le ştiu.
Nici eu nu le ştiind poate nu m'am silit să le învăţ de plin de la alţii.
N'am serbat, şi m-am muncit într-o zi de sărbătoare, de dominica [mai che, orig.] un ceas, dar de nevoie că n-aveam încotro - de bună voie.
.....
M-am gâlcevit cu bărbatul meu, cu muiere me, şi am suduit, blăstămat.
Am zis să o bată Dumnezeu, să o osândească Dumnezeu, să o ie Dracul.
Am rugat moartea şi mie, şi copiilor, şi am zis să-i mănânce moartea, pământul.
I-am blăstămat zicând să-i sece capul, de i-ar fi luat Dracul, Tătarii.
Să-l trăsnească Dumnezeu, să-i răsplătească Dumnezeu.
Am suduit de sufletul, de lege, de cruce, de sânge, de abur, de
.....
Părinte, am morgoit [= murmurat n.n.], am vorbit de alţii de rău, dar n-am stricat cinstea nimănui.
Auzind într-o casă vorbele rele le-am spus la alţii.
N-am certat pe copiii mei când suduie, şi blestemă şi au am blestemat de faţa lor.
De trei ori ascultând sfânta Liturghie am gândit aiurile.
N-am spus rugăciunile mele cu toată inima.

Părinte nu-mi aduc aminte de alta. Eu mă spoveduiesc, şi mă mărturisesc toate păcatele mele care am făcut în toată viaţa mea şi cu fapte, şi cu gândul, şi cu cuvântul, şi cu pofta, păcatele mele care am dobândit lenindu-mă, păcatele de m-aduc aminte, şi de carele nu m'aduc aminte, şi mărturisesc într-acela chip, în care eu sunt vinovat înaintea lui Dumnezeu, şi iar îmi pare rău, şi mă făgăduiesc că de-acu înainte cu mila, şi cu ajutorul lui Dumnezeu nu mă voi păcătui, [de che, orig.] mă voi greşi lui Dumnezeu, şi le urăsc păcatele mele, ca şi pe Dracul, şi mă rog sfinţiei tali, ca să mă deslegi de toate.

Fătul meu, Dumneata ştii prea bine răutatea păcatului iată că Dumnezeu pentru un păcat singur de mândrie a cufundat în Iad mii şi mii de Îngeri, care de nu s-ar fi mândrit ar fi acu în Cer, en Rai - pentru un păcat singur de neascultare strămoşii noştri Adam şi Eva, şi cu dânşii şi noi toţi, am fi fost robi ai Dracului, şi osândiţi în vecii în focul cel nestins al iadului de nu ar fi fost milă de fiului lui Dumnezeu carele să ne răscumpere de la iad s-a întrupat în pântecele sfintei Marii pururea fecioară, şi s-a făcut om şi a pătimit, şi a fost răstignit pe Cruce, iată fătul meu ce va să zică păcat.
Sileşte-te dar a le urâ cele ce ai făcut în vreme trecută, şi de a te căi mai ales de acele de moarte totdeauna, şi de acu înainte a păzi poruncile lui Dumnezeu şi a sfintei Maici Biserici, şi a te lepăda nu numai de păcatele cele de moarte, dar şi de acelea de iertare şi când nicidecum vei putea veni la Biserică cheltuieşte măcar o jumătate de ceas cu rugăciunile ca să fie acele în loc de Liturghie.
Aşa (va) fi?
Aşa, Părinte.

Pentru pocăinţă vei înconjura metanie de trei ori & vei veni la Biserică în zi de lucru ca să asculţ Liturghia. Vei săruta pământul, ca să-ţi aduci aminte că Dumnezeu a dat noi limba, ca să grăim cele trebuitoare pe lumea aceasta, şi nu ca să suduim, murmurăm, blestemăm.
Cerut-ai iertăciune de la toţi?
De trei ori pe zi spune Bucură-te Maria. Si în cinstea Sfântului Anton vei într-un Marţi asculta sfânta Liturghie şi într-acea zi vei posti.

Da Părinte să postesc cu sec, sau cu frupt alb?
Cum vrei - dar mai bine de sec să mănânci, dar cât ţi-a trebui.
Învaţă degrabă pe copii rugăciunile că de nu le vor învăţa vei da seamă înaintea lui Dumnezeu.

Fătul meu spunem câţi Dumnezei sunt?
Ieste un Dumnezeu singur.

Dar feţele - chipurile - câte sunt?
Sunt trei adică Tatăl, Fiul, şi Duhul Sfânt.

Dar de sunt trei chipuri vor fi şi trei Dumnezei?
Ba nu. Măcar că sunt trei chipuri este un Dumnezeu singur, pentru că aceste trei Chipuri sunt întocmai: cum este Tatăl este şi Fiul, cum este Fiul, este şi Duhul Sfânt - mai pe scurt întocmai la toate.

Dialog
– Cine bate la uşă?
– Eu sunt părinte.
– Aşteaptă ca să mă îmbrac.
– Păzeşte Părinte să vii degrabă.

– Intră dar şi aprinde lumânare.
– Ce veste? Cine a venit? Ce grabă este?
– A venit un om după Sfinţia ta ca să ostineşti la un bolnav.
– Cheamă-l înăuntru.
– Bună dimineaţa Sfinţiei tale ce mai faci?
– Lasă cerimoniile spune la ce ai venit?
– Părinte îi bolnav cutare, şi-i bolnav de moarte, şi foarte tare pofteşte pe sfinţia ta.
– Aide Ioane, pune îndată şaua pe cal, înhamă caii la căruţă la sanie. Au nu-i acasă caii? du-te degrabă să-i aduci acasă.
Cheamă şi pe Dascălu ca să vie cu mine, să strângă straile Bisericii că voi face acolo liturghia.
– Îs gata Părinte.
– Adă lumânare ca să mă duc în Biserică.
– Înhamaţi-s caii?
– Îs înhămaţi.
– Pune toate cele în căruţă, în sanie - pe Cal.
Aide să mergem degrabă - bate caii ca să ajungem un ceas înainte, fiindcă când îi treaba de bolnav trebuie să grăbim.
Nu-i închiedicare pe drum?
– Nu-i Părinte - numai este o baltă ca să o trecem, dar nu-i prea rea.
– Bună dimineaţa Domniilor Voastre, unde îi bolnavu, ce mai face?
– Aice Părinte, în cea casă îi tare bolnav.
– Bună dimineaţa Dumitale - ce mai faci sărmane?
– Părinte îs bolnav tare, bine că te-a adus Dumnezeu sănătos, voi să mă grijesc.
– Preabine fătul meu. Ianoş pentru aciasta am venit ca să te grijesc.

Duce-vă Domnia Voastră în cealaltă casă până îl voi spovedi.
Gătidu-te-ai Dumneata de spovedanie?
– Gătit, Părinte.
– Ai de gând ca să faci o dreaptă spovedanie?
– Am, Părinte cu toată inima.
– Urăşti Dumneata păcatele tale ca şi pe Dracu?
– Le urăsc Părinte.
– Să ştii Dumneata că spovedania aceasta carele cu ajutorul lui Dumnezeu vei face îi cu iertare a păcatelor tuturor, dar trebuie să le urăşti ca şi pe Dracul.
Cată dar la Răstignitul, ţine-l în mână. Aistă, fătul meu este răscumpărătorul nostru, stăpânul al nostru, mângâietorul al nostru, nădejdea noastră, scăpare a păcătoşilor, este acela pe carele trebuie să-l iubim. Iată că ţine braţele deschise ca să îmbrăţişeze pe păcătoşi la dânsul, carele nu vrea moartea păcătosului, dar ca să se întoarcă la dânsul cu dreaptă pocăinţă. Cată-l dar şi după mine cu toată durerea inimii tale:
(*Confiteor*)
Mărturisescu-mă ţie Dumnezeul meu atotputernic, fericitei Marii pururea Fecioară, fericitului Mihail Arhanghel, fericitului Ioan Botezătorul, Sfinţilor Apostoli lui Petru şi lui Pavel. Sfinţilor tuturor şi ţie Părinte: că M-am greşit foarte tare, cu gând, cu cuvânt, şi cu fapta. Vina mè (aici se bate chieptul), Vina Mè, cea mai mare vina mè. Pentru aceasta mă rog pe fericita Maria pururea fecioară, pe fericitul Mihail Arhanghel, pe fericitul Ioan Botezătorul, pe Sfinţii Apostoli, pe Petru şi pe Pavel, pe sfinţii toţi, şi pe tine Părinte ca să Vă rugaţi lui Dumnezeu pentru mine.
– Spune şi fapta durerii.
– Doamne Dumnezeu &
– Spoveditu-te-ai Dumneata în toată viaţa ta cum se cade.

– M-am spovăduit Părinte.
– Veniţi de-acum în casă Domnia Voastră.
Ingenunchiaţi-vă toţi.
Ianoş pofteşti să te precestuim?
– Da, Părinte.
– Iată mielul lui Dumnezeu, iată acela carele desleagă păcatele lumii. Zi Ianoş: Doamne nu sunt vrednic ca să vii Sfinţia ta sub acoperământul casii sufletului meu, dar zi cu cuvântul şi s-a ispăşi sufletul meu.
Faceţi cruce toţi.
Fă şi Dumneata Ianoş.... (*Accipe frater Viaticum...*).
Gândeşte Ianoş la marea milă, care a făcut Dumitali Domnul Xtos.
Smereşte-te înaintea Sfinţiei sale şi zi după mine.
Mulţumesc Sfinţiei tale Dumnezeul meu de dragostea, care ai arătat mie în ciasul acesta. Mulţumesc Sfinţiei tale că mi-ai dat mie vreme să mă spovesuiesc, şi m-ai bucurat cu sfântul trup al sfinţiei tale; şi nu m-ai prăpădit pentru fere (?) de legile mele.
Unde aş fi eu acu de mi-ai fi trimes mie o moarte grabnică, cum m-ar fi găsit? Aş fi prăpădit în vecii, aş fi ostenit în vecii, aş fi împreună cu dracii în vecii în focul cel nestins al Iadului.
Degeaba ai fi pătimit şi murit pe cruce Sfinţia ta pentru mine, n-ar fi mai mult nădejde ca să mă scol din robia Iadului. Aş fi blestemat în vecii de la Dumnezeu Tatăl, de la Sfinţia ta şi dela Duhul sfânt.
Aş fi blestemat în vecii de la Maria Maica lui Dumnezeu, blestemat de la Sfinţii toţi, şi de la Îngerul, carele ai dat mie ca să mă păzească la toate cheile mele.
Mare îi dară şi nespusă, şi făr'de asemănare, mila Sfinţiei tale care ai făcut mie astăzi. Eu nu sunt vrednic ca să te

mulţumesc. Să te mulţumească Maica Precista, să te mulţumească sfinţii cerului pentru mine.
Eu mă smeresc înaintea Sfinţiei tale, şi jur cu lacrimi la ochi, cu toată durerea inimii mă rog sfinţiei tale ca să-mi ierţi toate păcatele mele, pentru carele iar eu mă căiesc.
Învredniceşte-mă Doamne în ziua aceasta a mă păzi de toate păcatele învredniceşte-mă a te sluji până la moartea mè.
Ianoş, vrei să te miruiesc?
Sfântul mir foloseşte şi pentru iertarea păcatelor celor carele nu sunt de moarte, foloseşte pentru ispăşenia sufletului, şi pentru sănătate a trupului.
(*Det extrema Unctio si est danda*)
Ianoş ţine în mână totdeauna pe răstignitul, să-l săruţi să te rogi totdeauna. Spune Iesus - Maria - Joseph ajutaţi-mă, să fiţi mie într-ajutorul.
Să-mi aşterneţi mie că aş vrè să mă odihnesc puţintel.
Domnia Voastră să păziţi pe Bolnavul şi de s-ar îngreuna mai tare să mă deşteptaţi.
Deşteaptă-te Părinte că Bolnavul trage de moarte!
Ianos, aide, nu te lăsa; cată pe răstignitul, zi: în mâinile tale Doamne dau sufletul meu, Iesus, Maria, Joseph.
Întru tine Doamne am nădăjduit, nu mă voi ruşina în vecii.
Maică Precista nu mă lăsa, ajută-mă.
Miluieşte-te de mine Doamne după mare mila ta, şi după mulţimea îndurărilor tale şterge fărădelegea mea.
Iesus, Iesus, nu (?) te îndura de sufletul meu.
Ianoş, sărută pe răstignitul...
– Părinte a dat sufletul - a murit.
Occimite & (rugăciunile de la ieşirea sufletului)
– Dumnezeu să-l ierte.
Iată fraţilor şi pentru noi va veni ciasul acesta, şi nouă va zice Preutul: Anna, Iacob &.

Şi de noi s-a zice: Bietul Anton a murit - ghiata Vârvara a dat sufletul.
Să facem dar bine, să slujim lui Dumnezeu că lumea asta trece, lumea asta îi înşelătoare.
Du-te Dascale de trage clopotul.
Trage şi de liturghie ca să ştie norodul că Preutul îi aice, că aice s-a face Liturghia.
Aide să mergem la Biserică poate că cineva s-a spovedi.
Trage al treilea.
Caută Dascale în Biserică de este cineva de spovedit.
– Nu-i nime, Părinte.
– Să mai aşteptăm, ca să se strângă norodul.
Aide să intrăm în Biserică, să găteşti altarul, ca să facem Liturghia.
Fraţilor, astăzi voi manè (rămâne n.n.) aice, şi sunt de gazdă la cutare, de veţi avè trebuinţă de mine să-mi daţi de ştire.
Mâine dimineaţă vom îngropa pe mort şi mă rog ca să vă strângeţi la biserică, ca să vă rugaţi lui Dumnezeu pentru sufletul mortului.
– Bună vreme Sfinţiei tale, ce mai faci Sfinţia ta?
– Sănătos, mulţumesc Dumitale, dar Dumneata ce mai faci?
– Sănătos, mulţumesc sfinţiei tale, am adus sfinţiei tale un pui de găină, un cocoşel, o găină, puţintel unt, puţinele alune, nuci, puţintică făină, de grâu, puţintel de caş proaspăt, o oca de gzin [vin n.n.] & şi mă rog sfinţiei tale să osteneşti la mine să citeţti pe cap unui copil al meu că îi bolnav.
– Mulţumesc Dumitale; iată-mă să mergem Dascale dă-mi ritualul, stola şi apa sfinţită.
Au de n-ai treabă să vii şi Dumneata cu mine.
– N-am nici o treabă Părinte. Caii pasc la câmp.

– Îs departe sau aproape?
– Sunt acolo, unde îi iarba bună.
– Sunt în scier (fier, piedică n.n.), au slobozi?
– Sunt slobozi Părinte, dar îi voi prinde când mi-a fi voia fiindcă's blânzi.
– Prea bine să mergem dar amândoi cu Domnia iè.
– Să mergem, dar casa Dumisale îi departe de aicea?
– Nu-i prea departe; iată aicea îi casa [a lei, orig.] lui, a Dumisale.
– Dar cum te chemi Dumneata, a cui nèvastă?
– Eu sunt văduvă părinte, Bărbatul meu se chema Ianoş, Andras - Sunt fată, sunt muiere a cutărelui.
– Dar de eşti fată cum ai făcut pe un copil?
– Ia, părinte, m-am greşit cu un flăcău am rămas de la dânsul îngreunată, şi am făcut pe un copil.
– Dar de ce ai făcut lucrul acesta?
– Ce să facem, Părinte, distul îmi pare rău, dar n-am ce să fac!
– Unde îi copilul?
– Iată-l acolo.
– Să ai credinţă la Dumnezeu, şi nădejde - Sfinţia sa îi putincios nu numai să tămăduiască pe un bolnav, dar să învie pe un mort; îngenunchiază, şi zi oscenascele [rugăciunile n.n.]!
S-a făcu sară şi astăz. Să mergem la gazdă, Dascale. Sara bună Dumitale - Mâine să vii la biserică că vom face Liturghia pentru mortul - sau pentru răposatul - şi îl vom îngropa.
– Pe voia bună a Sfinţiei tale - Mulţumesc Sfinţiei tale de osteneală. Vom veni.
– Du-te Dascale de vezi unde îs caii, şi să îi pui în fier că îi lucru mai sănătos că mă tem să nu se depărteze.

Aprinde, mă rog Dumitale, lumânare că am să citesc, apoi mă voi culca nemâncat că am foarte tare ostenit astăzi.
– Ba nu, Părinte, să guşti măcar ceva; am gătit nişti plăcinte cu brânză proaspătă şi cu unt proaspăt, am făcut păsat cu lapte, am fript o găină, şi am nişte urdă că ţi-a placè.
– Nu trebuie să te cheltuieşti Dumneata.
– Nu-i nici o cheltuială, Părinte.
– Dar Dascalu unde este?
– L-am trimes după cai - acu va veni, şi până a veni, voi să citesc.
Să ospătăm - Pune masa, trimite Dumneata la o oca de vin, iată paralile.
– Ospătează Părinte, ospătează şi Dumneata Dascale, pesemne nu-ţi plac bucatele.
– Ba îs bune, dar nu pot să mănânc mai mult.
– Cum ţi-i voia Părinte.
– Dumneata Dascale mergi la casa mortului ca să cânţi „Exultari”, şi mâine dis-de-dimineaţă să fie toate cele gata.
– Aud, Părinte.
– Sara bună Dumitali.
– Pe voia bună a Sfinţiei tale.
– Stânge lumânarea Dumneata.
Mulţumesc lui Dumnezeu că am odihnit bine, şi Dumitale de odihnă bună.
– Bună dimineaţa Sfinţiei tale.
– Mulţumesc Dumitali.
– Tras-a clopotul Dascalu?
– Ba nu pân’acu.
– Bine ai venit Dascale. Ii gata sicriul? Venit-a gropnicerii?
– Au venit.

– Apucatus-au de groapă?
Să mergem la mort, dar întâi trage odată clopotul.
– Am poruncit gropnicerilor să-l tragă.
– Preabine, să mergem dar.
– Bună dimineaţa Domniilor Voastre!
– Mulţumim Sfinţiei tale.
– Ghietul Ianoş a murit. Moartea este nouă mare învăţătură ca să trăim pe lumea aceasta cu frica lui Dumnezeu. Fraţilor cu voi rămân numai faptele bune, şi cele rele.
– Aşa este, Părinte.
– Să trăim dar cu frica lui Dumnezeu, să gândim că, au degrabă au târziu, vom ajunge şi noi la ceasul morţii. Să fim gata dar totdeauna fiindcă nu ştim în ce ceas ne-a strânge moartea, să curăţim sufletele noastre cu o dreaptă spovedanie de toate păcatele, şi de ne-am cumva păcătui îndată să ne spovăduim, să ne curăţim spoveduindu-ne.

Provod
– Să intraţi toţi în Biserică, să intre şi gropnicerii, să vă rugaţi lui Dumnezeu pentru sufletul mortului ascultând sfânta Liturghie cu evlavie, şi alţii sili pentru noi cu acea măsură, cu carele veţi măsura pe alţii, veţi fi măsuraţi şi voi, zice sfânta Scriptură.
După ce s-a îngropat răposatul Părintele să zică: „Dumnezeu să-l ierte”. Amin.
Să mergeţi cu toţi la Comendare.
– Poftim să vii şi sfinţia ta.
– Bucuros, voi veni.
Înaintea mesii să zică preotul: „De profundis” cântând.
Când be preutul să se închine de sănătate într-acest chip: Dumnezeu să ierte pe răposatul, şi să ţie sănătos pe domnia voastră.

Rispondon: Amin.
– Să ne scultăm de la masă ca să mănânce şi alţii.
– Iată Părinte bani pentru prohod, şi Dumitale Dascale şi mulţumim Sfinţiei tale de osteneală.
– Să rămâneţi cu sănătate Domnia Voastră.
– Dumnezeu să te ducă sănătos şi pe sfinţia ta.
– Cu mila lui Dumnezeu, ne-am mântuit (am terminat n.n.).
Să mergem la gazdă, să înhămăm caii, şi să mergem acasă.
Pune toate cele la căruţă, pune şi ace găină.
– Toate's gata Părinte, suie-te în căruţă şi să purcedem.
– Să mergem tărişor, poate o fi venit cineva după mine.
Să trecem încetişor balta că mă tem.
Să trecem pe la Luca că şi el îi bolnav dar nu tare.
Alaltăieri am fost chemat la dânsul, şi l-am spoveduit, şi precestuit [împărtăşit n.n.].
Acasă's oamenii?
– Acasă Părinte.
– Ia veniţi un cias afară!
– Bună ziua Domniilor Voastre ce mai faceţi?
– Suntem sănătoşi, mulţumim Sfinţiei tale!
– Dar sfinţia ta ce mai faci? unde ai fost?
– Am fost la N N şi am îngropat pe Ianoş.
– Ce grăieşti Părinte! Ianoş a murit?
– A murit sărmanul! Dar Jurca ce mai face? s-a mai ridicat din boală?
– Ii bine acu, Jurca vin'afară!
– Nu răspunde, poate că doarme.
– Lasă-l - bine că este mai sănătos, nu-l deşteptaţi!
Aide să mergem. Să rămâneţi sănătos Domnia Voastră.
– Mai aşteaptă Părinte putinţel, ca să-ţi dau putinţel de unt, şi nişte ouă (vova, orig.). De ce te grăbeşti acasă?

– Trebuie să mă grăbesc că îi de alaltăieri noapte că am purces.
Poate cine ştie, multe (se) întâmplă la o casă, (mai) ales la o casă a unui Preut.
– Adevărat este Părinte. Ţine Părinte!
– Dascale grijeşte bine ouăle acestea ca să nu se strice, şi untul ca să nu se topească - Mulţumesc Domniilor Voastre de pomană, să rămâneţi cu sănătate!
– Mulţumim şi Sfinţie tale. Dumnezeu să te poarte cu sănătate!
– Auzit-ai Dascale cum bate la noi acel câine [câne, orig.], îi foarte rău, odată era să mă muşte, am avut noroc că avem un băţ.
– Puţin că nu m-a muşcat şi pe mine odată.
– Iată Dascale sunt oaspeţi la casa mè - mi se pare că este căruţa Părintelui de la N N.
– El este. Iată şi câinele lui.
– Bine ai venit, Părinte!
– Bine că te-am găsit sănătos pe Sfinţia ta.
– Ce mai faci, cum mai trăieşti, ce vânt bun te-a adus la mine?
– Ce veste? de mult că n-ai luat scrisoare dela Părintele N?
– Ospătat-ai?
– Eu te aşteptam pe Sfinţia ta la Masă.
– Eu am ospătat, dar pentru tovorăşie voi iar ospăta cu Sfinţia ta.
Catrina, pune masa, sloboade vin, adă să bem un pahar de holircă, de rachiu.
– Gata nu - Părinte bucatele, dar acuş le gătesc.
– Degrabă că poate o fi flămând Părintele.
– Să intrăm în casă, Părinte.
Iată şi câinele meu se bucura pentru venirea Sfinţiei tale.

Sănătate Sfinţiei tale. Să trăieşti Sfinţia ta!
– Mulţumesc sfinţiei tale. Să fie de bine!
– Eh, Părinte, vine şi Părintele N!
– Ce vorbeşti? - aide, să vedem, să mergem afară.
– Aşa este iată-l cu calul cel sur.
– Îi mare minune că vine la mine Părintele N!
– Bine ai venit, Părinte, ce noroc al meu că ai venit Sfinţia ta la mine. Cine ar fi visat!
– Aide, aide bucate la masă, vin, holircă.
– Aide ospătăm, că a venit Sfinţia ta carele gândeam că este mânios pe mine!
– Părinte, eu nu sunt mânios cu Sfinţia ta, dar îţi spui drept, că n-aş fi venit nici acu, de n-aş fi avut o mare trebuinţă, o mare nevoie. Am atâta treabă acasă că nu poci să las poporul meu făr'de preot. Sunt aşa de mulţi bolnavi, că nu poci să şed acasă, să dorm nici într-o noapte. Ieri a venit la mine cutare Preut şi m-am rugat lui ca să şadă la mine până mâine.
– Spune dar ce nevoie ai, ce trebuinţă de mine. Eu sunt gata la poruncile Sfinţiei tale.
– Sunt mulţi în poporul meu, care nu ştiu moldoveneşte, şi eu nu ştiu ungureşte, m-aş ruga Sfinţiei tali ca să schimbăm popor, ales că Sfinţia ta ştii ungureşte.
– Eu sunt bucuros, de a vré şi Părintele Prefect.
– Să scrim dar lui, şi să trimetem dintr'adins pe un om ca să avem răspuns îndată.
– Jurca du-te de nimereşte pe un om ca să meargă la Iaşi la Părintele Prefect cu o scrisoare.
– Iată-l aice gata, dar cere mult.
– Să vie în casă. Dumneata vrei să mergi la Iaşi?
– Aşa Părinte, de porunceşti.
– Ce ceri, câte parale să-ţi dau?
– Îmi vei da un leu.

– Iată un leu, iată şi scrisoare şi du-te degrabă şi să aduci răspunsul[34].

11. Alte cărţi de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea

1. *Un Evangheliar, un Catehism, un Dicţionar, diverse Dialoguri, Litanii, Rugăciuni şi Imnuri scrise în limba română la sfârşitul secolului al XVIII-lea de un misionar italian din Moldova.*

La sfârşitul secolului al XVIII-lea, fusese trimis în Moldova ca misionar Lorenzo Placido Porcelli. Îl menţionează la 1779 prefectul misiunii din Moldova Iosif Maria Martinotti, într-un raport care a fost publicat de G. Călinescu în studiul lui despre misionarii catolici din Ţările Româneşti[35]. Tot din acest studiu ştim că Porcelli slujea ca misionar în localitatea Agiudeni (Adjudeni)[36].

Dintr-o scrisoare aflăm că, după 13 ani de activitate misionară, adică în 1792, Lorenzo a fost chemat în Italia, iar în 1805, adică peste alţi 13 ani, se afla, în calitate de *deffinitore*

34 Textul a fost publicat C. TAGLIAVINI, „Alcuni manoscritti rumeni sconosciuti di missionari cattolici italiani in Moldavia (sec. XVIII)”, *Studi rumeni* 4 (Roma 1930) 71-104. În manuscrisul original, textul italian intercalează pe cel moldovenesc. Lucrarea originală este un caiet de 32 de pagini, format 22/16 cm. Din lectura atentă a manuscrisului, ne surprinde continuitatea desăvârşită dintre limba de atunci şi cea de astăzi a catolicilor moldoveni. Menţionăm apoi şi faptul (prezent la sfârşitul manuscrisului) că erau puţini aceia care nu înţelegeau, nu vorbeau româneşte.

35 G. CĂLINESCU, „Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni”, în *Diplomatarium italicum*, II, Roma 1930, 509-510; 512.

36 G. CĂLINESCU, „Altre notizie...”, 325.

perpetuo e guardiano, în conventul franciscan din Sicilia. De aici, la 4 iunie 1805, se adresează în scris către *Padre generale* al Ordinului din care făcea parte. Cu această ocazie, aflăm că, în Colegiul Sant'Antonio din Roma, se ţineau cursuri de limba română pentru misionarii care urmau să fie trimişi în Moldova.

Porcelli se oferă ca „lettore di lingua Moldaviana", ca unul care cunoştea bine această limbă din timpul îndelungatei lui activităţi în Moldova. Tot de aici mai aflăm că, în Colegiul antonian, se găseau traduse, sau compuse de el, următoarele scrieri în graiul moldovean: un evangheliar, un catehism, un dicţionar, mai multe dialoguri, o litanie, diverse rugăciuni, câteva imnuri. În biblioteca Colegiului Sant'Antonio, unde ar fi trebuit să se găsească aceste scrieri, după indicaţiile lui Porcelli, nu s-a găsit până acum nici unul dintre aceste texte.

2. *Mai multe predici din anul 1800*. Găsite în arhiva Parohiei catolice din Iaşi, şi semnalate de N. Iorga[37].

3. *Cinci manuscrise de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea*. Descoperite de Carlo Tagliavini printre manuscrisele poliglotului Mezzofanti, scrise de misionari şi păstrate astăzi în Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio din Bologna.

Acestea sunt:

– *Diverse materie in lingua moldava*, de Anton Maria Mauro;

– *Envezzatura crestianaska*, de Mihai Sassano din Nocera da Pagani;

– *Discorsi*, de Vincenţiu Gatt;

37 N. IORGA, *Studii şi documente...*, I, 146.

– *Vreo 20 de predici*, de diferiţi misionari: Iosif Bonaventura Berardi, Alois Landi, Gianfrancesco Barattani, P. Simoncini, G. Colonna şi alţii.

– *Preci da recitarsi ai vesperi e prima della messa parrochiale in tutte le feste di precetto in ogni chiesa delle Missioni Apostoliche di Moldavia*[38].

4. *O gramatică şi un dicţionar*. După cinci ani de misionariat în Ţările Române, misionarul Anton Maria Sciacca poseda aşa de bine limba ce se vorbea în Moldova (ca un „naţional" spune el în scrisoarea din care publicăm un fragment), încât a luat iniţiativa de a alcătui o gramatică şi un dicţionar pentru misionarii care vor veni. La nevoie, se oferă să predea el însuşi limba română celor care se pregătesc să vină în Moldova. Gramatica şi dicţionarul lui nu au fost încă descoperite.

Ţinând seama de faptul că scrisoarea lui e datată „Oggi da SS. XII Apostoli di Roma li 21 Giugno 1823", putem presupune că aceste două texte, dacă mai există, se află în arhiva Curiei Generale a Minorilor Conventuali din Piazza Santi XII Apostoli din Roma.

> E siccome L'Oratore per rendersi utile in qualche modo a quei Popoli si è molto esercitato nella perizia della Lingua Moldavana, e la possiede quanto un Nazionale, per fare cosa utile ai Novelli Missionari pensa di presentare un'Opusculo concernente il ristretto della Grammatica e del Dizionario in detto Idioma, e se La S. Cong(regazio)ne lo credera espediente s'obliga di farne Egli stesso la scuola; E ciò per compensare in qualche modo il tempo

38 C. TAGLIAVINI, „Alcuni manoscritti...", 41-44. Aici este studiat manuscrisul lui Anton Maria Mauro, care cuprinde un fel de manual de conversaţie italian-român, pentru uzul misionarilor.

che gli è mancato per terminare il novennio della Missione. Che della grazia.
Oggi da SS. XII Apostoli di Roma li 21 Giugno 1823
Umil(issim)o Devotissimo Suddito Fr. Antonio M.a Sciacca
Miss(ionari)o Ap(ostolic)o.
(In tergo:) Alla Santita di Nostro Signore Papa Pio VII
Per Fr: Antonio M.a Sciacca Minor. Conventuale e ex-Missionario.

5. *Abecedar pentru învăţătura pruncilor catolici din Principatul Moldovei*, Iaşi 1841, 16 pagini. Abecedar cu litere chirilice pentru şcolile moldoveneşti înfiinţate şi întreţinute de misionarii franciscani[39]. Un exemplar se găseşte în biblioteca Institutului Teologic Romano-Catolic din Iaşi.

6. *Katehismul kreştinesc pentru junimea de religia romano-catolică alcătuit de Părintele Antonius de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali şi Misionariu Apostolicu în Principatul Moldovei*, Braşov 1848, 92 pagini.

Înainte de text are următoarea dedicaţie: „Katehismul kreştinesc pentru daco-romano-catolici şi mai ales pentru acei ce frecventează şcolile". Acest catehism se aseamănă mult cu ceea ce numim noi astăzi „catehismul prescurtat".

Activitatea literar-bisericească a episcopului De Stefano a fost foarte bogată; i-a procurat mari satisfacţii (mai ales spirituale), dar şi mari necazuri din partea clerului ortodox. Lucrările editate de dânsul erau scrise în limba vorbită a

39

I. PAL, *Originea catolicilor din Moldova*, 235. Titlurile acestea şi următoarele, până la apariţia revistelor catolice moldovene sunt luate din lucrarea citată aici, paginile 232-239, şi din I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei. Partea III - Vicariatul catolic al Moldovei, B-Episcopia catolică de Iaşi* (pro manuscripto).

Moldovei, cu caractere chirilice. Până acum, manuscrisele româneşti ale misionarilor au fost scrise în alfabetul latin. Acum, când începe seria tipăriturilor în ţară, misionarii nu găsesc decât tipografii cu caractere chirilice, deoarece aceasta corespundea tradiţiei multiseculare din Moldova şi nu numai. În mentalitatea şi spiritualitatea ortodoxă, alfabetul latin nu era acceptat, considerat ca papistăşesc şi schismatic. Abia în timpul domnitorului Cuza a fost impus alfabetul latin, însă, în mediul clerical ortodox, acest alfabet va fi acceptat în primele decenii ale secolului al XX-lea.

Revenind la Stefano, *Katehismul kreştinesc* a fost oprit la vama din Roman în urma intervenţiei mitropolitului Moldovei Meletie Brandanbur, care a descoperit un exemplar din multele pe care episcopul le împărţise deja. Motivul reţinerii s-a presupus a fi dedicaţia considerată incriminantă. Atunci s-a propus Secretariatului de Stat al Moldovei decuparea acestei dedicaţii în prezenţa şefului oficiului de vamă din Roman şi răspândirea catehismului numai în rândul catolicilor ce frecventau şcolile lor confesionale, urmând ca Mitropolia să vegheze ca nu cumva aceste catehisme să intre în şcolile ortodoxe. Secretariatul de Stat a primit propunerea, şi astfel catehismul a pătruns în rândul catolicilor moldoveni.

7. *Kalea Crucii, Ascultarea Sfintei Liturghii şi metodul de a face o cuviincioasă mărturisire şi spre a lua cu vrednicie Sf. Komunicătură pentru junimea Romano-catolică, compus de Părintele Antonio de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali şi Provizoriu Apostolic Misiunei Romano-catolică în principatul Moldovei*, Braşov 1849, 68 pagini.

În 1851, când de Stefano era plecat la Roma, mitropolitul Sofronie Miclescu a reluat problema scoaterii din circulaţie a celor două cărţi publicate de episcop. Pentru aceasta a înaintat domnitorului Grigore Ghica o notă de protest,

afirmând că cele două cărţi conţin elemente contrare dogmelor religiei ortodoxe şi că erau un motiv de diviziune între credincioşii catolici şi ortodocşi.

Directorul oficiului de cenzură, A. Sihleanu, a prezentat şi el un raport arătând că toate cărţile au urmat dispoziţiile date în 1848 de domnitor. *Katehismul katolic* a suferit decuparea dedicaţiei, iar despre *Kalea Crucii* revizorul Codrescu afirma că e conformă regulilor cenzurii şi nu are nimic împotriva Bisericii Ortodoxe. Ca atare, a fost lăsată în circulaţie pentru uzul strict al credincioşilor catolici. Nu se ştie dacă nu cumva domnitorul a urmat dorinţa mitropolitului.

8. *Katehismu Kreştinescu pentru junimea Romano-catolică, iar mai ales pentru cei în vârstă, compus de Preasfinţitul şi Venerabilul D D. Antonio de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali ai Sfântului Francisc din Assisi, Episcop de Benden în Epiru, Kavaler Ordinului Sf. Mormânt, Vizitatoriu şi Prefectu Apostolicu Misiunei Romano-Catolice în principatul Moldovei,* Liov 1857, 208 pagini. Este deosebit de catehismul de mai sus şi cuprinde explicarea tuturor sărbătorilor mai importante; are informaţii despre ziua morţilor, sfinţii patroni, dedicaţia bisericii, binecuvântarea clopotelor şi a apei, diferite învăţături şi meditaţii despre judecata universală, despre Anticrist şi Biserică. Acest catehism s-a întrebuinţat în Moldova ca text diecezan până în 1885.

9. *Explicaţiuni Evanghelice pentru toate Duminicile de preste annu spre conducerea credincioşilor Romano-Catolici ai lui Isus pe calea moralului şi a veciniciei mântuirii, elaborate în limba română numai pentru trebuinţa locuitorilor de religie Romano-Catolică din Principatu, de iubitorul de Dumnezeu D.D. Antonio de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali ai Sfântului Francisc de Assisi, episcop Romano-Catolic din Principatul Moldovei, Kavaler*

Ordinului Sf. Mormânt şi al Koroanei de Fer, volumul I, Iaşi 1858, 336 pagini; volumul II, Iaşi 1859, 268 pagini. Cartea cuprinde predicile compuse de episcop, în limba română. Ambele volume au la început următoarea declaraţie: „Publicate pentru întâia oară cu învoirea Onorabilului Minister al Cultului şi Instrucţiei publice, sub a cărui cenzură trecând, s'au găsit a fi necuprinzătoare de idei contra religiei domnitoare şi a legilor ţării!".

10. *Katehismul elementar pentru tinerii Romano-Catolici din vocea şi porunca Prea Sfântului Josef Salandari, din Ordinul Minorilor Conventuali ai Sfântului Francisc de Assisi Episcop de Marcopol şi sf. Missiei Romano-Catolice în Moldova Vizitator Apostolicu*, Iaşi 1866.

11. *Invăţătură chreştină ce se învaţă în Biserica din Cornii-Unguri în toate Duminicile înainte de Vecernii, împărţite în 18 capitole,* Huşi 1874, 36 pagini. Fără autor.

12. *Epistola pastorală a episcopului de Colofon i.p.i. vizitatorul apostolic al misiunei catolice în Moldova Fr. Fidelis Dehm la începutul sfântului post cel mare. 1879,* Iaşi 1879, 9 pagini.

13. *Rugăciuni către Dumnezeu şi Imnuri Sacre compuse în limba română pentru Misiunea din România de Excellenţia Sa Episcop Antonio de Stefano, din Ordinul Minorilor Conventuali ai sf. Francisc din Assisi, fostul Vicar Apostolicu în ţară aceea*, Napoli 1886, 128 pagini.

Sau episcopul a început să uite limba română, sau nu a găsit în Italia caractere corespunzătoare limbii noastre, dar limba este prea alterată în comparaţie cu scrierile sale anterioare. Poate că nici nu a avut pe cineva care să-i corecteze greşelile, avantaj de care se bucura când era în Moldova.

Dragostea lui pentru patria şi poporul nostru reies şi din cuvintele cu care îşi încheie lucrarea:

Fraţilor scumpi ai mei, care vieţuiţi în Moldova, făcând aceste şi altele rugăciuni să binevoiţi a vă aminti şi de mine, ca să am de la Domnul Isus Hristos lumina trebuincioasă spre a putea făptui bine şi a umbla pe calea ducătoare la gloria eternă a Paradisului; unde cu toţii împreună vom fi fericiţi pentru nesfârşita veşnicie. Amintiţi-vă de mine, care vă trimit metodul acesta de rugăciuni în semnul dragostei ce pururea am nutrit către voi; care nu numai că nu este stinsă în inima mea, ci nu s'a răcit măcar, deşi mă aflu în loc depărtat.
Rugaţi-vă pentru mine,
Că vă iubesc foarte bine,
Deşi departe locuiesc
De voi toţi îmi amintesc.
Vă iubesc cu-a inimii simţire
Vă poftesc fericire - Aşa să fie!

14. *Catehism pentru catolicii din Moldova,* Iaşi 1885, 192 pagini. Acesta este catehismul mare al Episcopiei de Iaşi şi e prelucrarea pr. Iosif Malinowski. A avut 4 ediţii.

15. *Călăuzul Creştinului în îndeplinirea datoriilor religioase, cuprinzând învăţături şi rugăciuni alese, traduse şi rânduite în acest chip de fr. Iosif Malinowski, Preot din Ordinul Minorilor Conventuali, ai sf. Francisc*, Iaşi 1885, 345 pagini. Această carte a fost tipărită de autor a doua oară în 1894 şi a treia oară de pr. Bonaventura Morariu în 1916. A patra ediţie a apărut în editura Seminarului Franciscan din Hălăuceşti în 1927.

16. *Mic catehism pentru copiii din Moldova*, Iaşi 1885, 96 pagini. Acest catehism publicat de episcopul Camilli a fost prelucrat de pr. Iosif Malinowski. A avut numeroase ediţii.

17. *Prescurtare de istoria sacră, cu 47 de figuri, prelucrată după „Istoria sacră" a lui Schuster - Mey de Dr. Fr. Knecht. Traducere românească de Iosif Malinowski*, Iaşi 19?[3].

18. *Imitaţiunea lui Cristos, tradusă după originalul latin, urmată de un adaos de rugăciuni*. A avut trei ediţii, prima în anul 1902.

19. *Calendar pentru Romano-Catolici de ritul latin în Moldova după stilul vechi, pe anii 1903-1911*. Articolele din aceste calendare erau lucrate de seminariştii franciscani români, iar tipărirea lor a suportat-o pr. Paul Mosel.

20. *Iubirea Maicii Domnului*, apărută în 1903; prelucrată de pr. Anton Muccino după opera *Gloriile Mariei* de sfântul Alfons Maria de Liguori şi după alţi Sfinţi Părinţi ai Bisericii.

21. *Istoria Vechiului şi Noului Testament, prelucrată de pr. Ulderic Cipolloni, OFMC*, Roman 1904, 236 pagini.

22. *Noua Metodă pentru a învăţa cu înlesnire limba italiană de pr. Francisc Rallo*,Galaţi 1904, 140 pagini.

23. *Gramatica italiană, adică un manual ca un român să poată învăţa cu înlesnire limba italiană, de pr. Efisio Mereu*, Roman 1905.

24. *Calea cerului*. A avut numeroase ediţii. A fost una dintre cărţile cele mai dragi şi mai folosite de catolicii moldoveni, de la prima ei apariţie, la începutul secolului, şi până spre sfârşitul secolului al XX-lea.

25. *Novenă către Sfânta Fecioară a Rozariului*, tradusă şi tipărită de pr. Nazareno Cipolloni în 1910; 27 pagini.

26. *Manualul Dascălului*, alcătuit şi prelucrat de Iosif Malinowski, Iaşi 1908.

27. *Catehismul Catolic, cu o prescurtare a istoriei bisericeşti pentru tineri şi adulţi de I. Deharbe; în româneşte de I. Malinowski*, Iaşi 1908, VIII + 320 pagini.

28. *Sus inimile, colecţie de cântece religioase, culese şi tipărite de pr. Nazareno Cipolloni*, Bacău 1914, 36 pagini.

CAPITOLUL II

Reviste catolice româneşti în perioada 1913-1944

1. *LUMINA CREŞTINULUI*

1.1. Din viaţa revistei

În anul 1908 un comitet în frunte cu pr. Iosif Malinowski a lansat un apel pentru înfiinţarea şi publicarea unei reviste sub numele de „Foaia Catolică". Apelul ruga să se anunţe cei ce voiesc să se aboneze, precum şi cei care, înţelegând însemnătatea lucrului, ar dori să colaboreze. Răspunsurile primite au fost 293. Acest număr a părut comitetului prea modest şi insuficient pentru începerea revistei.
Lucrurile s-au oprit deocamdată. Ideea însă a continuat să frământe conştiinţa celor de bunăvoinţă. Era o scânteie care aştepta omul care să o aprindă şi să o facă flacără vie! ... El [pr. Gabor Anton n.n.] îşi propune să tipărească revista timp de un an (la început a primit 17 cereri de abonamente) de zile pe cheltuiala proprie, din leafa modestă ce o primea în sumă de 20 lei pe lună, găsind mereu în Părintele Malinowski, cel mai bun sfătuitor şi îndrumător în această privinţă. „Dacă în timp de un an de zile nu voi reuşi să am un număr îndestulător de abonamente – îşi zise neînfricatul luptător – atunci mă voi convinge pe deplin că nu a sosit încă momentul pentru aşa

ceva" [numărul 1 al revistei a fost tipărit în 2000 exemplare n.n.][1].

Revista a apărut la Iaşi începând cu 1 ianuarie 1913. La început, redacţia şi administraţia se aflau pe strada Ghica-Deleni, nr. 4 bis. Începând din iunie, acelaşi an, sediul se mută pe str. Comănescu, nr. 6, adică strada unde a fost şi este Seminarul diecezan „Sfântul Iosif". Pentru început menţionăm colaboratorii principali: Anton Gabor, cel ce a luptat pentru înfiinţarea ei şi care a fost redactor timp îndelungat, şi Mihai Robu, viitorul episcop de Iaşi.

A fost o realizare începută cu dragoste, entuziasm şi sacrificiu. În toamna aceluiaşi an, se recunoaşte cu modestie, dar şi cu adâncă mulţumire sufletească că:

> deşi e puţin lucru pe care l-am făcut, şi cu multe lipsuri, dar totuşi este ceva. Am umplut o mică parte din golul ce era în populaţia noastră catolică, gol care să dea Dumnezeu să dispară pe dea'ntregul. Şi mai presus de toate, peste aşteptările noastre am văzut cu multă mângâiere, că *Lumina creştinului* a păşit pragul multor case şi că a fost întâmpinată cu căldură şi dragoste, fapte, care ne dovedeşte iarăşi, pe de o parte, că era nevoie de-o astfel de publicaţie, pe de o altă parte, că dorul de citit a pătruns adânc nu numai printre orăşeni, dar şi în însăşi inima celor mulţi de la ţară.
>
> Şi câte lucruri frumoase nu se pot citi: citesc faptele de slavă şi mărire ale strămoşilor Ţării mele româneşti, citesc să-mi cunosc patria şi legile ei... dar totodată nu e o

1 *Lumina creştinului* (1939) nr. 1. În continuare, referinţele bibliografice vor cuprinde, pentru economie de spaţiu, anul apariţiei şi numărul paginii sau paginilor revistei *Lumina creştinului*.

> patimă mai plină de primejdie pentru moravurile curate şi pentru iubirea de Ţară... pentru că sunt cărţi care vorbesc rău şi de Dumnezeu... şi de Patria pe care din porunca lui Dumnezeu suntem datori s-o iubim până la ultima picătură de sânge.

Însă în sufletul redactorilor şi colaboratorilor s-a aprins speranţa deoarece ei au observat că iniţiativa lor e acceptată cu entuziasm.

> Sunt siguri, continuă autorul [sub scrisul acesta înflăcărat cred că se ascunde pr. Anton Gabor, n.n.] că voi ne veţi sprijini din toate puterile... spre a putea aduce la îndeplinire hotărârea noastră trebuincioasă şi folositoare.
> Cu câtă plăcere în serile lungi şi viforoase de iarnă, adunaţi roată la gura sobei, nu veţi asculta de glasul acestor cărţi, ce vă vor vorbi de credinţa noastră dragă, despre Patrie şi vremile trecute, plină când de mândrie, când de amarnică restrişte...
> Cauza noastră e sfântă; puterile şi curajul nu ne lipsesc; multe cărţi aşteaptă deja lumina zilei... şi umăr la umăr vom putea înălţa un monument frumos, pe care să-l lăsăm amintire vremurilor ce vor să vie (1913, 161-164).

ANUL XII.
MAIU 1926
No. 5
LUMINA CREȘTINULUI
I.H.S.
DE IMPĂRĂȚIA TA
Redacția și Administrația „LUMINA CREȘTINULUI" Iași
Prețul 4 lei

Revista şi-a conturat drumul şi orientările, de altfel foarte largi şi diverse. La sfârşitul anului următor (1914) se intenţiona scoaterea a două ediţii: una pe hârtie simplă, ca şi până acum, iar alta pe hârtie de lux. Prima serie va costa 2 lei în ţară şi 2,60 lei în străinătate, iar cea de lux 5 lei în ţară şi 6 lei pentru exterior. Preţul acesta e pentru un an (1914, 191).

Încurajările primite, acceptarea publicaţiei de către mulţi credincioşi din Moldova, toţi aceşti factori i-au menţinut pe redactorul ei şi pe colaboratori (îl amintim acum şi pe pr. Dumitru Andrieş, viitorul şi renumitul poet religios şi epigramist „Zacheu") în zelul de la început şi în hotărârea de a lucra conform planurilor iniţiale. Autorităţile bisericeşti locale[2] îşi exprimă asentimentul şi bucuria:

> Anul 1914, care vine, deşteaptă în inima noastră nouă speranţă, văzând mulţimile şi încurajările primite, ca să lucrăm mai departe pentru slava lui Dumnezeu şi binele poporului nostru.
> Vom aminti numai încurajările primite de la păstorii eparhiilor de Iaşi şi Bucureşti, I.P.S.S. Nicolae Iosif Camilli. Arhiepiscopul-Episcopul nostru scrie la 3 ianuarie 1913 din Monterubbiano (Italia) [localitatea în care s-a născut, n.n.] între altele: „mă bucur şi te felicitez; [pe pr. A. Gabor, n.n.] mulţumindu-ţi îţi dau din inimă binecuvântarea cerută". Iar la 26 iulie, când i s-a cerut acordul scris, P.S. Sa a binevoit a răspunde: „Bucuros dau învoirea cerută împreună cu binecuvântarea cerută întru Domnul".

2

N.I. Camilli, episcop de Iaşi în două perioade: 1884-1894; 1904-1915. A înfiinţat seminarul diecezan din Iaşi la 29 septembrie 1886. Raymund Netzhammer, arhiepiscop de Bucureşti 1905-1924.

> Î.P.S. Sa Arhiepiscopul Raimund Netzhammer scrie la 27 decembrie 1912: „Eu îmbrăţişez cu căldură gândul Sf. V. şi binecuvântez din inimă această întreprindere. Nu rămâne îndoială, că aşa ceva este trebuincios şi că va avea o bună reuşită... Din partea noastră exprimăm o singură dorinţă: ca fiecare abonat să aducă cel puţin un nou abonat la această foaie, care îşi va păstra de acum înainte haina ei de sărbătoare (1914, 11).

Expunem în continuare o problemă asupra căreia insistăm mai mult deoarece a creat şi va crea totdeauna dificultăţi redacţiei: problema financiară. Revista va fi împărţită cu generozitate, însă în achitarea abonamentelor vor fi grave neglijenţe:

> Poate îşi vor pune însă mulţi întrebarea: ce să cumpărăm şi ce să răspândim, căci n'avem aproape nimic. E adevărat că la noi este până acum numai un început oarecare în această privinţă, dar am dori totuşi să vedem cel puţin aceste scrieri în casa fiecărui catolic. Iată-le: *Catehismul catolic* (cel mic şi cel mare), *Istoria Vechiului şi Noului Testament, Calea Cerului, Pregătire la moarte, Imitaţiunea lui Cristos, Căinţa desăvârşită, Morala creştină, Lourdes în strălucirea minunilor sale* (tradusă de un grup de seminarişti din seminarul nostru), *Buletinul Viaţa, Lumina creştinului, Calendarul catolic, Luna preasfintei Fecioare* etc. (1914, 154).

Deşi timpurile sunt atât de neprielnice, totuşi *Lumina creştinului* şi-a urmat apariţia fără întrerupere. Autorul încheie cu îndemnul, ce va reveni mereu, „ca cei care şi-au plătit abonamentul să şi-l reînnoiască mereu şi să încerce să-i

convingă şi pe alţii să se aboneze, iar cei codoşi (vor fi mereu) să se grăbească" (1914, 161).

> Nu numai că aproape trei sferturi din abonaţi n-au plătit pe anul 1915, dar au mai rămas peste 130 abonaţi din anul 1914, ba unii au refuzat No 1 din 1915 fără să fi plătit pentru 1914 (...) Numărul abonaţilor creşte încet, dar ne-am înşela, dacă am crede, că numărul cititorilor este acelaşi cu numărul abonaţilor. Sunt mulţi lăturalnici care citesc aceste rânduri... am dori ca aceia, care pot să se aboneze să o facă spre binele lor şi al altora (1915, 28).

La jumătatea celui de-al treilea an de existenţă, revista primeşte binecuvântarea papei Benedict al XV-lea, pentru ca să-şi poată urma cu mai multă claritate şi elan scopul principal: cultul Inimii lui Isus. Nu putem afirma că s-a ocupat numai cu aceasta, revista tinzând spre o luminare morală şi socială a creştinului catolic moldovean. Evenimentul înaltei binecuvântări apostolice trebuia publicat, el fiind „o veste îmbucurătoare":

> De multă vreme nutream în noi dorinţa de a primi binecuvântarea Preasfântului nostru Părinte Papa Benedict al XV-lea pentru ca revista, întărită cu binecuvântarea locţiitorului lui Isus Cristos pe acest pământ, să-şi poată urma mai departe nobilul scop ce urmăreşte.
> Suntem fericiţi de a împărtăşi tuturor cititorilor acestei reviste, că dorinţa ni s-a împlinit în întregime.
> La 7 martie s-a trimis câte un exemplar din anul întâi şi al doilea al revistei. Totodată s-a expediat şi următoarea adresă în limba română:
>
> Preasfinte Părinte,

Evlavia către preasfânta Inimă a lui Isus se răspândeşte într-un chip neobişnuit mai ales în timpurile noastre în toată Biserica Catolică cu un mare folos pentru formarea unei vieţi cu adevărat creştineşti.
Spre a dobândi acelaşi lucru şi între catolicii noştri, care vorbesc limba română, mi-am propus să răspândesc între dânşii această evlavie către Preasfânta Inimă. Fiind apoi convins că aceasta se poate îndeplini uşor prin introducerea uniunii pioase numită „Apostolatul rugăciunii" şi prin fondarea unui vestitor al preasfintei Inimi, de aceea am început să tipăresc, sunt acum doi ani, cu aprobarea şi binecuvântarea Înalt Preasfinţiei Sale D.D. Nicolae Iosif Camilli Arhiepiscop-Episcop de Iaşi, revista: „Lumina Creştinului" ca al 45-lea organ al Apostolatului rugăciunii...
Începutul este mic; au fost, sunt şi vor fi încă mari greutăţi, dar nobleţea scopului şi încrederea neclintită în făgăduinţele aceleiaşi preasfinte Inimi dau puteri pentru a urma lucrul început spre folosul poporului nostru mai ales acum, când se găsesc atât de puţini lucrători pentru îngrijirea sufletelor...
Sunt cu toată pietatea şi veneraţiunea
al Sanctităţii Voastre
prea devotat şi supus fiu, Anton Gabor
Iaşi, 19 martie 1915.

Preasfântul Părinte a primit oferta făcută şi a însărcinat pe Secretarul său de Stat, Eminenţa Sa Cardinalul Pietro Gasparri, să răspundă:

Cucernice Părinte,
Mă grăbesc cu plăcere de a Vă împărtăşi Sf. Voastre că Augustul Pontifice a binevoit să primească cu inimă

recunoscătoare şi benevolă cei doi ani 1913 şi 1914 ai revistei cu titlul „Lumina Creştinului" pe care I-ai oferit-o în semn de stimă fiiască.
Apoi sunt bucuros de a adăuga că nobilul scop pe care Vi l-aţi propus cu publicaţiunea susnumitei reviste i-a pricinuit o vie mângâiere Sfântului Părinte şi i-a deschis inima la cele mai îmbucurătoare nădejdi pentru viitorul iubitului popor român, cunoscând bine că evlavia către Sfânta Inimă a lui Isus răspândită în mijlocul credincioşilor este semnul şi începutul unei îndreptări a întregii vieţi creştineşti.
Pentru aceea Augustul Pontifice Vă felicitează pe Sfinţia Voastră cu binevoinţă şi încurajându-Vă de a urma totdeauna cu o mare sârguinţă sub direcţiunea iubitului Păstor în sfântul apostolat, Vă împarte din inimă dorita Binecuvântare Apostolică, pe care o întinde bucuros şi la colaboratori şi la cititori.
Cu simţăminte de deosebită stimă,
sunt al Sfinţiei Voastre
prea devotat servitor
P. Card. Gasparri" (1915, 81-82).

Pe lângă noul colaborator, Nicolae Cancel OMC, reamintim că un „avis" (dintre multe altele) spunea: „Trecem prin timpuri foarte grele. Toate se scumpesc, dar mai ales hârtia; de aceea să nu mai întârziaţi cu plata foii" (1915, 144).

Un articol din mai 1915 ne dă „spre ştiinţă" informaţii preţioase despre modul cum se lucra la tipografie:

Dacă cititorii ar cunoaşte mai în amănunţime ce muncă pricinuieşte revista pe care o au în mână, nu ne îndoim că ar preţui-o mai mult decât o fac... La tipografie se aşază

literele fie cu maşina fie cu mâna ca să se poată tipări. După ce s-au aşezat literele, se dă un fel de tipăritură şi se caută greşelile făcute. După îndreptarea lor se dă o altă tipăritură pusă în pagini spre a se revizui dacă greşelile s-au îndreptat şi dacă nu se mai găsesc şi altele.
Paginile formate se dau la maşina de tipar, unde se aşază spre a se tipări revista. Aici după aşezare se trage un exemplar, care se revede din nou din partea redactorului spre a se convinge că s-au îndreptat toate greşelile. La urmă se dă „bun de tipar". Dacă până aici s-a strecurat vreo greşeală, ea rămâne în revistă.
Când maşinistul tipografiei a tipărit revista însăşi şi coperta ei, toate acestea se trimit la legătorul de cărţi, care îndoaie coala mare, ieşită din maşină, o pune în copertă şi o coase în urmă.
De la legător revista se aduce la redacţie spre a fi trimisă la abonaţi. Aici sunt pregătite de mai înainte hârtiile cu adresa fiecăruia, acum ele se lipesc cu clei, se pune apoi marca de 1 ban şi se trimit la poştă... (1916, 80).

Primele pagini ale anului 1916 sunt îndoliate; episcopul Camilli a închis ochii în 30 decembrie 1915 şi pe 2 ianuarie 1916 a fost înmormântat în catedrala din Iaşi de către R. Netzhammer înconjurat de 36 de preoţi: 17 diecezani şi 19 franciscani. În acelaşi an, revista mai aduce un necrolog pentru regina Elisabeta (pag. 56). La vechii colaboratori se adaugă Ioan Ferenţ, Romuald Souran şi alţii. În vara acestui an, se deschide la Bucureşti conventul Sfântul Andrei (pagina 56), devenit apoi liceu cu drept de publicitate.

Din august 1916 până în ianuarie 1919, revista îşi întrerupe activitatea din cauza intrării României în război (15/28 august). După marea unire din 1 decembrie 1918, revista îşi reia activitatea cu aceeaşi energie. Se adaugă noi

colaboratori de valoare: Iosif Frollo şi sora lui, Mia, şi pr. Iosif Ghiuzan.

Reluându-şi activitatea, pr. Gabor combate slabele argumente cu care încearcă să se scuze cei răi de plată şi cei care nu voiau să se aboneze: „Pentru cei mobilizaţi am auzit de la unii că mulţi nu voiesc să se aboneze la revistă, fiindcă sunt mobilizaţi" (1919, 32). Scuza nu e valabilă, deoarece încorporaţii vin în permisii, au copii, o pot citi mai târziu. Două numere mai târziu, aflăm o listă de obiecţii ale acelora ce nu-şi dădeau seama ce refuză:

> 1) La noi în casă nu ştie nimeni carte; 2) nu pricep nimic din ceea ce scrie; 3) n-am nici un folos din citire; 4) nu sunt parale; 5) e prea scump; 6) eu împrumut de la alţii; 7) eu sunt abonat la o revistă; 8) n-am vreme de citit; 9) am să mă mai gândesc (1919, 58-62).

Toate acestea ne ajută să ne facem o imagine despre modul cum era privită revista de unii credincioşi.

În septembrie 1919, se publică proiectul de statut al „Societăţii Catolice Presa Bună":

> Iaşi 30 august 1919
> Dr. Diomede Ulivi
> Mihai Robu
> Antoniu Romila
> Dr. Anton Gabor
> Redăm proiectul de statut al acestei Societăţi.
> 1. Se înfiinţează în Iaşi o societate anonimă sub numele Societatea Catolică „Presa Bună".
> 2. Această societate are ca scop de a tipări şi răspândi scrieri cu cuprinsul cel mai felurit, şi în acelaşi timp după principii sănătoase.

3. Fondul societăţii se adună din donaţii benevole, din venitul cărţilor vândute şi din venitul tipografiei.
4. Acest fond va fi administrat de 5 membri catolici şi anume trei preoţi şi doi laici (civili) ca preşedinte, vice-preşedinte, casier şi doi censori.
5. Conducerea generală va fi gratuită din partea comitetului.
6. Comitetul se va reînnoi din trei în trei ani, putându-se realege vechii membri.
7. Dreptul de alegere îl au donatorii, potrivit cu suma dăruită, socotindu-se câte 500 lei drept un vot.
8. Deciziile societăţii se vor lua după majoritatea voturilor. În caz de paritate se va trage la sorţi.
9. Comitetul va fi ales îndată ce se va atinge numărul de 30 voturi. Până atunci societatea va fi condusă de iniţiatori.
10. Comitetul o dată pe an va da seama de mersul societăţii în faţa membrilor convocaţi în adunare generală, iar autoritatea bisericească va putea cere conturile la orice moment.
11. Societatea va procura cât se poate mai curând tipografie proprie şi va căuta să înfiinţeze o librărie, unde pe lângă cărţi se vor afla şi diferite devoţionalii etc.
12. Din beneficiile societăţii, pe lângă scopul indicat la § 2, comitetul va putea orândui după împrejurări, celebrarea de slujbe religioase pentru donatorii răposaţi.
13. Asupra cărţilor de tipărit pe cheltuiala societăţii se va pronunţa comitetul cu majoritate de voturi.
14. Tipografia va primi spre tipărire, cu cheltuiala autorului, şi cărţi ce nu sunt proprietatea ei, dacă ele vor fi conform prescrierilor Bisericii Catolice cu privire la tipărirea cărţilor.

15. Orice carte tipărită pe cheltuiala societăţii rămâne proprietatea exclusivă a ei. Autorul va putea pretinde în schimb un onorar sau un număr de exemplare corespunzător onorarului fixat de comitet.
16. În caz că societatea ar fi nevoită să înceteze de a funcţiona, comitetul va convoca o adunare generală a membrilor, care va decide în ce chip să se aplice cel mai potrivit § 2 şi 12 ale acestor statute (1919, 133-135).

Poporul a înţeles problemele şi cerinţele pe care le ridica acest proiect de statut şi a răspuns cu generozitate. În numerele următoare, vedem permanent liste de subscripţie: la 14 septembrie era adunată suma de 17.000 lei; 23 octombrie: 22.000 lei; 29 noiembrie: 23.197 lei; 11 mai 1920: 30.911 lei. Mărturiile generozităţii credincioşilor vor continua.

La sfârşitul anului 1919, pr. A. Gabor, sufletul revistei, declara „într-un chip solemn că nu ne vom da îndărăt din faţa nici unei greutăţi spre a păstra ce avem şi spre a dezvolta cu râvnă presa catolică" (pagina 178).

Revista începe să se ocupe din ce în ce mai mult şi de evenimentele şi cărţile greco-catolice. Prima pagină a anului 1920 ne anunţă că la Blaj a fost consacrat mitropolit de Alba-Iulia şi Făgăraş Vasile Suciu. Revista va începe să fie citită şi în Transilvania, iar conducătorii literari de aici o elogiază[3].

La sfârşitul acestui an, ni se anunţă că Vaticanul va avea la Bucureşti primul nunţiu: Francisc Marmaggi, sosit în capitală la 24 iunie (7 iulie) 1921[4]. În 1921, moare pr.

---

3 Cf. *Unirea* 7 (august 1920).

4 Cf. „Nunţii apostolici în România", în *Almanahul Presa Bună* (1944) 57-60.

franciscan Francisc Mattas, ale cărui manuscrise româneşti şi italiene (ce se găsesc probabil la Hălăuceşti) ar merita o atenţie deosebită.

Numărul din martie 1922 publică scrisoarea pastorală a lui Alexandru Cisar despre introducerea calendarului gregorian (paginile 39-41). În noiembrie, se relatează încoronarea la Alba-Iulia a regelui prim al României de la Nistru până la Tisa, Ferdinand I (nepot de frate al lui Carol I).

În 1923, revista împlineşte 10 ani de activitate şi, cu această ocazie, reţinem aprecierile favorabile ale episcopului Alexandru Nicolescu de la Lugoj, R. Netzhammer (pagina 41), Iuliu Hosu de la Cluj (pagina 129), Traian Frenţiu (pagina 138) şi Gustav Carol Maylath (pagina 153). Numărul din septembrie-octombrie e dedicat noului nunţiu Angelo Dolci, sosit atunci la Bucureşti; el a avut un mare rol în semnarea concordatului între România şi Vatican (semnat la 10 mai 1927 şi ratificat în 7 iulie 1929), iar de către presa românească a fost numit cardinal al României.

Simţindu-se nevoia unui organ cu preocupări în cea mai mare parte apologetice, adică spre apărarea credinţei şi Bisericii Catolice, a luat fiinţă *Sentinela catolică*, publicaţie lunară, în 4 pagini format ziar, tot sub redacţia pr. A. Gabor, ca supliment al revistei *Lumina creştinului*.

Deja titlul arată scopul pe care trebuia să-l urmărească. Primul număr a apărut la 1 ianuarie 1921 şi se trimitea ca supliment tuturor abonaţilor la revistă. La începutul primului număr i se publică scopul:

> Biserica Catolică a avut, are şi va avea totdeauna adversari, care să lupte fie împotriva învăţăturilor propuse de dânsa, fie împotriva legilor şi instituţiunilor ei şi nu rareori chiar împotriva slujitorilor ei. Recunoaştem bucuroşi că numai în cazuri rare este la mijloc răutate, de

> cele mai multe ori asemenea atacuri vin din necunoştinţa învăţăturilor propuse de Biserică şi chipul cum sunt propuse. Spre a lămuri atât pe catolicii noştri cât şi pe aceia care aduc asemenea acuze asupra adevărurilor atât de măreţe ale sfintei noastre Biserici, ne-am hotărât a scoate „SENTINELA CATOLICĂ" ca supliment la revista „LUMINA CRESTINULUI" (...)
> Suntem siguri că prin aceasta vom aduce un foarte mare folos poporului nostru, care rămâne deseori nedumerit de cele ce scriu ziarele şi vorbesc necatolicii şi în chipul acesta se clatină în stima către mama noastră comună - sfânta Biserică.
> Nu vom face personalităţi şi nici „politică" în sensul comun dat acestui cuvânt, n'are ce căuta în rândurile „Sentinelei catolice", dar aceasta nu ne va împiedica să spunem pe faţă ce avem de zis.

De la început s-au tratat cele mai diferite probleme. Astfel citim în primele numere: „Este învoit divorţul?", „Chestiunea concordatului", „Istoria schismei celei mari de la 1054" şi altele. Sub titlul „Biserica Catolică în lumina adevărului" s-au dat diferite lămuriri privitor la Biserică.

Titlul special de glorie al foii „Sentinela catolică" este relevarea trebuinţei unui ziar catolic. Sub cele mai diferite forme s-a demonstrat această trebuinţă şi s-au arătat mijloacele care pot să-l facă realizabil.

> De asemenea suntem convinşi că apariţia ei pe lângă celelalte publicaţiuni a adus un mare bine credincioşilor pentru lămurirea multor idei privitoare la apărarea Bisericii. Spre a da un exemplu, pentru o concentrare tot mai mare a diferitelor publicaţii catolice, cu începutul anului 1933 „Sentinela catolică", care la 1 aprilie 1933 îşi

schimbase numele în „Dacia creştină[5], la îndemnul mai multor persoane cu vază, a făcut fuziune cu „Farul nou" din Bucureşti. Astfel şi-a încheiat activitatea proprie, dând putinţa „Farului nou"... să se dezvolte mai departe într-un chip şi mai desăvârşit (1939, 1-4).

La chemarea din ultimul număr al anului 1934, ca aici la Bucureşti să vie să ne ajute cine acceptă lozinca noastră „Hristos şi Patria", a răspuns îndată cu multă generozitate „Dacia creştină" până la punctul de a renunţa la propria sa individualitate spre a apărea în Capitală unită cu „Farul nou" într-un singur organ de publicitate.
Ţinând seamă de adevărul că pasiunile dezbină, iar idealurile unesc, nimeni nu se va mira de modificarea pe care anul nou a adus-o în evoluţia jurnalului nostru (...) Mulţumită aportului de colaborare al „Daciei creştine", vom apărea săptămânal în patru pagini.
Vom păstra în titlu amândouă numele („Farul nou" unit cu „Dacia creştină"), cât timp va trebui pentru ca Onor. cititori ai ambelor jurnale să şi-l recunoască pe al lor.
Ziarul va fi condus de acelaşi comitet – la care bineînţeles s'a adăugat acela al „Daciei creştine" – sub direcţia d-lor Prof. I. Frollo şi dr. N. Popa (...) Pe terenul religios vom fi alături de tot ce este catolic, pe terenul naţional, numai de ce este românesc[6].

---

5 Remarcăm în paginile revistei, ca şi în orientarea generală a presei din Moldova, insistenţa pe elementul etnic autohton, românesc. Clerul ortodox şi mentalitatea, în general, vedea în catolicii din Moldova nişte străini, nişte minorităţi etnice şi confesionale parţial străine de destinele şi problemele locale şi, ca atare, cumva dăunătoare ţării.

6 *Farul nou* 28 (13 ianuarie 1935) 1. Ziarul a apărut în perioada 1934-1944.

Revenim la revistă:

> De multă vreme se aştepta ca Fondul „Presa Bună”, adunat anume cu scopul de a tipări cărţi cu cuprins religios, să-şi înceapă activitatea. Începutul anului 1924 a văzut împlinirea acestei dorinţe legitime. Sub titlul Biblioteca „Presa Bună” s'a început anume tipărirea a diferite broşuri cu adevărat folositoare pentru popor mai ales din punct de vedere religios şi moral (1924, 90).

Aceste broşuri erau mai ales traduceri din opera scriitorului german Cristofor von Schmidt, majoritatea traducerilor fiind făcute de pr. Bronislav Falewski, paroh de Brăila. Sunt povestiri moralizatoare pline de farmec, care s-au citit în rândul poporului catolic mai mult decât scrierile lui Creangă sau basmele lui Ispirescu. De multe ori poate am avut ocazia să vedem în casele bunicilor noştri în ladă sau pe grindă, una sau mai multe dintre aceste broşuri, roase la margini din cauza mâinilor bătătorite care le-au întors cu pioşenie foile pline de exemple şi învăţături care cred că şi nouă ne-ar încălzi inimile.

În 1925, ni se anunţă că Alexandru Cisar a fost numit arhiepiscop de Bucureşti, numindu-se în locul său Mihai Robu (consacrat la 20 septembrie în capela Institutului Notre Dame din Iaşi)[7]. Noul episcop publică un îndemn pentru „Pâinea Seminarului”, iar în decembrie aflăm că s-au strâns 78.391 lei.

Anul al 12-lea ne anunţă încă din prima pagină că

7

A. GABOR, *Omagiu P.S. Sale Mons. Mihai Robu cu ocaziunea numirii şi consacrării sale întru episcop de Iaşi - Acte şi fapte*, Iaşi 1925.

> Din partea celor ce o tipăresc se depun eforturi neobişnuite ca să apară cât mai regulat posibil, cu nădejdea că vor veni timpuri mai bune, când să se poată ocupa de dânsa cu mai deosebită grijă. Însă acele timpuri nu vin, ci din contra, altele se tot adaugă, aşa încât munca pentru revistă devine din ce în ce mai apăsătoare.
> În aceste împrejurări facem apel la cititorii revistei ca să uşureze sarcina grea măcar prin acea că-şi plătesc regulat abonamentul la revistă. Sunt încă mulţi care rămân nepăsători la reclamaţiile făcute. Nădăjduim că aşa ceva nu se va repeta în anul început.
> Tuturor acelora însă, care s'au străduit să sprijinească revista noastră, le mulţumim din toată inima şi aşteptăm în acest an o râvnă şi mai mare pentru introducerea revistei în familiile catolice. Prin aceasta vor ajuta la răspândirea evlaviei către Inima dumnezeiască a lui Isus, şi cunoaştem cu toţii cât de darnică este această Preasfântă Inimă faţă de asemenea persoane. Să stăruiască deci fiecare a aduce măcar un nou abonat în anul 1926 (1926, 1).

> Luna februarie a acestui an va fi pentru noi catolicii o dată memorabilă, căci în această lună Preasfânta Inimă a lui Isus ne-a ajutat să găsim o tipografie pentru Editura „Presa Bună" (...) Cu acest prilej facem un călduros apel către toţi cinstitorii acestei Inimi, ca să ne ajute cu banul lor să acoperim cheltuielile făcute cu prilejul cumpărării tipografiei (1926, 33).

În numerele următoare, vedem dărnicia credincioşilor. Se strâng numeroase sume pentru plătirea tipografiei şi pentru construirea unei clădiri proprii. La 17 mai, s-au început lucrările pentru construcţie. Piatra de temelie a fost sfinţită la 11 iunie. Comitetul de iniţiativă a cumpărării tipografiei şi a

construirii clădirii era format din: pr. Gheorghe Petz, pr. Bruno Falewski, pr. Anton Gabor, ep. Mihai Robu, pr. Dumitru Romila, pr. Dumitru Andrieş, pr. Iosif Ghiuzan. În diferite numere, se face propagandă foarte eficace, se dă şi o galerie a donatorilor. La începutul lui august, primesc şi din partea papei un cec de aproximativ 240.000 lei. Cu toate acestea:

> avem nevoie de mărinimia unuia sau a mai mulţi donatori cu totul extraordinari, ca astfel să putem plăti o parte din datoriile făcute. Se caută deci nişte uncheşi bătrâni, care nu ştiu cum să întrebuinţeze bine averea lor (...) Să nu credem că între catolicii noştri nu se află asemenea donatori. Ajunge să amintim pe domnii Ilie Romilă senior din Huşi, un mare sprijinitor al orfelinatului de acolo şi a altor opere de bine, Mihai Solomon din Luizi-Călugăra, care a donat 200.000 lei pentru construirea bisericii noi (1926, 125).

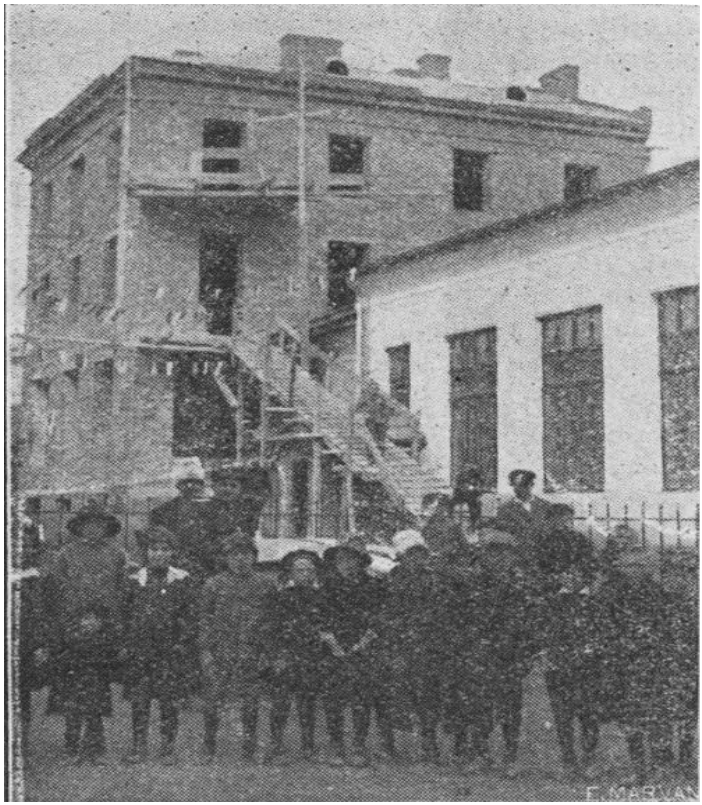

La 31 octombrie, când toată lumea a sărbătorit în chip solemn pe Cristos Rege, a avut loc la Iaşi impunătoarea ceremonie a sfinţirii tipografiei şi atelierului Institutului „Presa Bună”. S-a celebrat de către P.S. M. Robu şi ceilalţi preoţi o Liturghie solemnă în catedrală, apoi cu toţii au plecat spre atelier unde au fost sfinţite zidurile şi maşinăria (1926, 119-125). Acest Institut era la acea vreme una dintre cele mai mari edituri catolice din ţară şi, de acum, mai mult ca înainte, cărţile lui religioase vor fi răspândite în toată ţara (Adresa: Institutul de Arte Grafice şi Editură „Presa Bună”, Iaşi, str. Ştefan cel Mare, nr. 56).

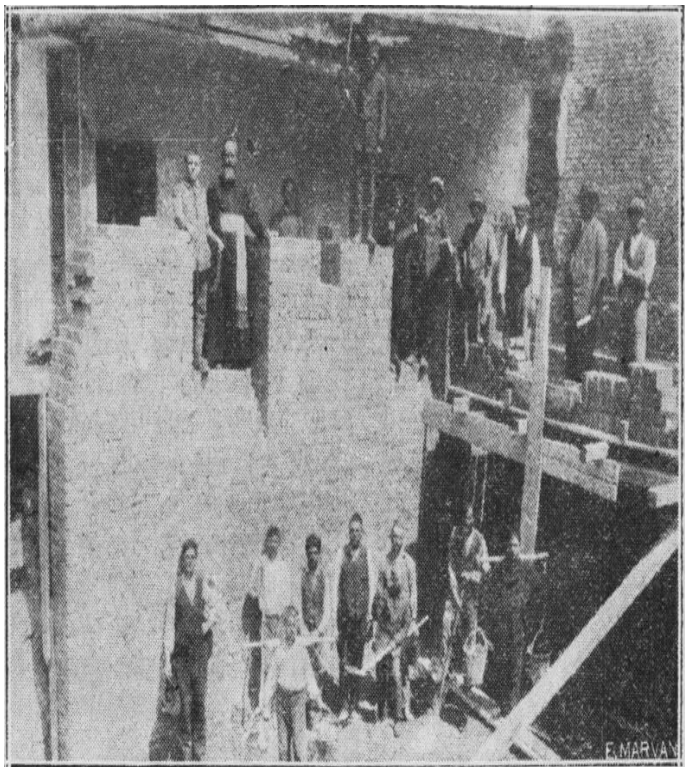

Mons. Anton Gabor la cerşit. E greu de înţeles gestul acestui apostol al scrisului. Propriile lui cuvinte poate ne vor face măcar să bănuim dragostea şi devotamentul lui pentru revistă şi tipografie:

> Nevoia urgentă de a face faţă cheltuielilor cu noua clădire a Institutului „Presa Bună” m’au silit a cutreiera unele sate

catolice, din poartă în poartă, ca să strâng pomană de la credincioşi.
Este şi va rămâne neplăcut lucru de a strânge în felul acesta o parte din sumele trebuincioase ca să plătim ceva din datorii şi să adunăm banii pentru începerea lucrărilor; dar dacă altmintrelea nu se poate, vom continua pe această cale mai departe.
Întâia localitate vizitată a fost parohia Huşi. La 8 noiembrie am explicat la credincioşi scopul venirii mele şi însemnătatea Institutului nostru, am citit scrisoarea de recomandare a Preasfinţiei Sale Episcopului, adresată preoţilor şi credincioşilor (...)
În decursul săptămânii am cutreierat parohia Huşi, ajutat de feciorii de biserică, şi în chip deosebit de dl. Ilie Romilă. Am adunat 45.000 lei din care sumă am lăsat 4.500 lei pentru Orfelinatul din Huşi (...) Am rămas mişcat de faptul următor: Întâlnind o femeie pe drum, ea ne întreabă dacă am fost şi pe la dânsa acasă. Feciorul de biserică o înconjurase pe motivul că ea este săracă. Auzind femeia că pe la dânsa n-am fost, l-a luat îndată pe om şi i-a dat 40 de lei.
Pentru 14 noiembrie am fost la Tămăşeni şi am adunat în decursul săptămânii cereale şi bani tot cu ajutorul feciorilor de biserică. S'a strâns suma de 20.783 lei, şi mai am de primit cu încetul 24.900 lei (...) Aş fi dorit să umblu şi în alte sate, dar nevoia urgentă de a termina calendarul şi revista (numărul de faţă) m'au reţinut la Iaşi. Nădăjduiesc că îndată după sărbători să încep din nou colindatul prin sate, căci numai aşa vor sosi bani mai din belşug pentru plătirea datoriilor (1926, 162-164).

Primul număr din 1927 a fost tipărit în noua şi propria clădire a Institutului „Presa Bună" pus sub patronajul sfintei

Tereza a Pruncului Isus. Hârtia e mai bună; apar pe copertă ilustraţii care vădesc o lărgire a ariei de preocupări a redactorului şi colectivului.

În martie, se făcea cunoscut

> că am deschis tipografia şi primim lucrări grafice ca: bilete de logodnă, nuntă, invitaţii, registre, broşuri, ziare şi tot ce este atingător de Arta Grafică, care se execută prompt şi cu preţuri reduse.
> Se execută comenzi şi pentru provincie.
> S.P. Se face cunoscut Onor. Public, că nu se primesc comenzi de lucrări ce ar cuprinde ceva împotriva credinţei şi moralei (1927, 48).

O firmă măgulitoare, dar şi puternică, ce ascundea nevoia stringentă de bani pentru acoperirea cheltuielilor.

În mai 1928, revista publică un fel de regulament al ei, pe care îl redăm în întregime:

> Episcopia catolică de Iaşi,
> Act constitutiv al Institutului „Presa Bună" din Iaşi.
> Datorită străduinţei lăudabile a Mons. Dr. Anton Gabor, actualmente paroh de Gherăeşti, judeţul Roman [din martie, acest an, redactor e pr. Iosif Ghiuzan, n.n.], cu aprobarea şi binecuvântarea noastră, din contribuţiile benevole ale multor persoane, care şi-au dat bine seama de marea însemnătate a scrierilor bune, a luat fiinţă Institutul „Presa Bună" din Iaşi, cu local şi tipografie proprie în curtea catedralei noastre.
> Spre a evita orice confuziune şi coleziune de drepturi, în prezent şi în viitor, declarăm şi stabilim următoarele:
> 1. Institutul „Presa Bună", nu este o interpretare particulară a vreunui Preot, nici nu este o societate pe

acţiuni, ci este o întreprindere diecezană, sub direcţiunea şi ocârmuirea Sfintei Episcopii, având scopul său şi mijloacele sale proprii de activitate.
2. Institutul „Presa Bună" este trecut la Tribunalul Iaşi pe numele Episcopiei Catolice.
3. Atât clădirea cât şi materialul tipografic al Institutului „Presa Bună" sunt proprietatea Episcopiei, care însă le dă destinaţia clară şi precisă, că nu vor servi la altceva, decât la răspândirea scrierilor bune.
4. Scopul Institutului „Presa Bună" este editarea şi răspândirea scrierilor bune, cu conţinut atât religios cât şi profan.
5. Mijloacele de care se va servi Institutul „Presa Bună" spre a putea edita şi răspândi scrieri bune, sunt: a) Contribuţiunile benevole ale donatorilor; b) Încasările rezultate din vânzarea revistelor, broşurilor sau cărţilor editate; c) Venitul ce-l va aduce tipografia, lucrând şi pentru persoane sau instituţiuni din oraş.
6. Institutul „Presa Bună" va fi condus de un comitet administrativ, numit de Episcop, format din trei Preoţi aflători în Iaşi.
7. Un alt comitet redacţional, numit tot de Episcop, se va ocupa cu editarea revistelor, broşurilor sau cărţilor bune, va controla toate lucrările ce se vor aduce din oraş spre a fi tipărite la tipografia „Presa Bună", pentru ca să nu conţină nimic contra credinţei adevărate sau bunelor moravuri.
8. Un Preot-Controlor, numit tot de Episcop, va controla în fiecare lună toate condicile de intrări şi ieşiri ale Institutului, şi va relata Episcopului.
9. Tipografia „Presa Bună" poate primi spre executare orice lucrări din oraş sau din cuprinsul ţării, dacă comitetul redacţional va găsi (că ele sunt bune şi nu

cuprind nimic contrar credinţei adevărate sau moralei creştine).
10. În caz de lichidare a Institutului „Presa Bună”, banii rezultaţi din vânzarea materialului tipografic se vor întrebuinţa spre editarea de cărţi bune, potrivit scopului, ce şi l’a propus „Presa Bună”. Clădirea nu se va putea vinde, ci rămâne la libera dispoziţie a Episcopiei, trebuind să servească, pe cât posibil, tot pentru scopul urmărit de „Presa Bună”.
Făcut azi, 27 Februarie 1928, în Iaşi
L.S.Mihai Robu
Episcop Catolic de Iaşi (1928, 68-69).

Din cuprinsul anului 1928 remarcăm articolele episcopului Robu: „Prin ţări străine”, în care ne relatează călătoriile sale prin ţările occidentale (pentru strângerea de ajutoare); e descris congresul misionar din Porman, precum şi multe biserici şi instituţii catolice din Germania. În acest an (1928), redactor a fost pr. Iosif Ghiuzan, iar din ianuarie 1929 este iarăşi Mons. Anton Gabor.

Revista a insistat mereu ca să se înalţe cât mai multe rugăciuni, să se săvârşească cât mai multe fapte bune şi jertfe pentru intenţiile spirituale ale apostolatului rugăciunii: binele creştinilor din estul Europei, progresul misiunilor din Africa, America de Sud şi Extremul Orient, pacea în lume etc. Mons. Anton Gabor trimite papei Pius al XI-lea o scrisoare plină de recunoştinţă în numele Apostolatului Rugăciunii din dieceza de Iaşi (1929, 89).

Alături de acest scop nu e uitat unul practic, stringent pentru „Presa Bună”: cumpărarea unei noi maşini de tipar din Germania şi, pentru aceasta, redactorul insistă foarte mult, folosind toate mijloacele ce-i stau la îndemână. Mai amintim

că pe coperta fiecărui număr al revistei apare sfânta Tereza a Pruncului Isus, patroana „Presei Bune”.

Pe prima pagină a anului 1930, citim: „dacă cineva n’are nici un chip ca să plătească în cursul anului 1930 una sută lei şi totuşi doreşte să rămână abonat, să trimită la redacţie o carte poştală. Însă, în acest caz, este rugat să găsească un nou abonat la revistă cu abonamentul de cel puţin 70 lei” (1930, 1).

În februarie, soseşte noua maşină de tipar din Germania; în multe numere, se publică pe copertă anunţul:

> Trandafiri de la sfânta Tereza. Acoperirea cheltuielilor făcute cu cumpărarea maşinii de tipar. Deşi avem încă multe datorii de plătit, totuşi am socotit trebuincios lucru să comandăm această maşină, pe care am pus-o sub ocrotirea specială a sfintei Tereza. Toate sumele ce se vor trimite deci în onoarea sfintei Tereza, vor fi trecute în acest loc.
> Suntem convinşi că cerească noastră patroană se va arăta cât mai mărinimoasă pentru acele persoane care vor da o pomană pentru acest scop.

În vara acestui an se publică şi un imn care evidenţiază apologetic scopurile „Presei Bune”:

Proiect de imn „Presei Bune”

Din munţi, din văi şi din păşune,
În suflet toţi să ne-adunăm
Şi’n cor măreţ azi „Presei Bune”
Un imn de slavă să’ntonăm.

Căci pentru-a binelui lăţire
Fiinţă, viaţă şi-a luat;

Şi pentru nobila-i menire
Ea zi şi noapte s'a luptat.

Focar de veşnică lumină
Ne-a dat-o însuşi Dumnezeu,
Ca'n ţara noastră cea senină,
Să lumineze tot mereu...

Cu paşi giganţi azi se lăţeşte
Un scris murdar, otrăvitor;
Dar „Presa Bună" se sileşte
Să-l puie sub al ei picior.

În ea credinţa strămoşească
Găsit-a un apărător,
În ţara noastră strămoşească
Un bun şi blând îndrumător.

Chiar cine'n viaţă nu găseşte
În greutăţi vreun ajutor,
Din „Presa Bună" tot primeşte
Un gând, un sfat mângâietor...

Duşmani, prieteni, împreună
Veniţi cu noi ca să-i cântăm:

Tu eşti a noastră stea divină
În valea plină de dureri,
Grăbeşte, prin a ta lumină
Să ne trimiţi la toţi puteri.

Să scapi tu naţia română
De lanţul duhului cel rău,
Punând cu drag la toţi în mână
Un scris ieşit din sânul tău.

Prin tine veşnic înflorească
Credinţa Romei din apus,
Şi Domnul Sfânt te ocrotească
Prin Sora Pruncului Isus.

Mărire ţie, „Presă Bună",
Să cânte azi orice poet...
Şi pentru-a-ţi face o cunună
Închin şi eu acest buchet.
(1929, 106-107)

Veniţi deci toţi la „Presa Bună"
Un laur verde ca să-i dăm;

Poezie slabă în exprimare artistică (ca multe altele), dar mai bogată în conţinut.

Tot în 1930, găsim mai multe articole despre bula papală *Sollemni conventione*[8] prin care se încearcă a se aranja, conform concordatului, toate problemele administrative ale catolicismului din România. În februarie 1931 moare fostul episcop de Iaşi, Dominique Jaquet (1894-1903).

„Faceţi ceva pentru presă! Ascultaţi glasul timpului”:

> Dacă ne dăm seama cât se adună pentru biserici şi pentru societăţile catolice, ar fi aproape de necrezut că nu se gândesc cât bine ar putea aduce un dar în bani pentru presa catolică. La foarte multe lucruri se gândesc: la clopote, la icoane, la zugrăvirea bisericilor şi altele, dar la susţinerea presei catolice, nu. Cu toate acestea un ziar catolic poate face atâta bine... Prin foaia catolică învăţăm pe cei neştiutori, mângâiem pe cei mâhniţi, întărim pe cei ce stau la îndoială şi aşa mai departe. Şi mai ales în aceste vremuri, când necredinţa caută pe toate căile să risipească comoara din inima celor credincioşi, noi trebuie să avem o îndoită grijă de această presă catolică şi printr-însa să întărim în credinţă pe cei şovăitori (...) Să deschidem deci şi noi ochii înainte de a sosi prăpădul imoralităţii care ameninţă populaţiunea catolică, ca şi pe celelalte, şi să dăm un puternic sprijin acestei prese (1932, 157-159). Vor auzi cei cu dare de mână? (...) Vor asculta ei glasul timpului de a sprijini tipărirea Sfintei Scripturi, a unei apologetice populare, a diferitelor mici tratate despre sfânta Jertfă a Liturghiei, centrul vieţii noastre sufleteşti pe pământ? (1932, 157-158).

---

8 *AAS* 22 (1930) 381-386.

Se pare că, la începutul anului 1932, erau achitate datoriile făcute cu cumpărarea noii maşini de tipărit.

> În sprijinul Institutului „Presa Bună”... trebuie să numărăm pe doamna Elisabeta I. Cobzariu din Gherăeşti, jud. Roman, care a dăruit 5.000 lei pentru scopul arătat. Această sumă valorează mult în criza actuală (1935, 83).

Anul 1933 e proclamat an sfânt, împlinindu-se 19 secole de la moartea Domnului nostru Isus Cristos; acest an e în prim-planul revistei.

În 1934, lista neagră a datornicilor şi a întârziaţilor se îngroaşă, mergând în continuare în evoluţie lentă (deoarece creşte mereu şi numărul abonaţilor). Tot în vara acestui an citim că la Tighina, (datorită eforturilor pr. Anton Szczurek), s-a deschis un orfelinat catolic (103-107).

„Ziua presei”:

> În ultima duminică a acestei luni, şi anume în ziua de 28 octombrie, ca în toţi anii, se prăznuieşte sărbătoarea lui Hristos-Rege. Această frumoasă zi a fost aleasă de noi ca sărbătoare a presei.
> De aceea cerem în locul întâi sprijinul prin rugăciuni fierbinţi pentru Institutul nostru, din partea tuturor credincioşilor şi mai cu seamă din partea cititorilor noştri (...)
> În locul al doilea cerem tuturor oamenilor de bine, care înţeleg ruina pe care o produc cărţile rele în mijlocul societăţii şi mai cu seamă în rândurile tineretului, cum şi pe cei ce apreciază cartea bună şi roadele pe care le aduce ea în folosul neamului; rugăm, zic, pe toţi, ca să sprijine din răsputeri „Presa Bună” prin donaţiuni, procurări de

abonamente la revista „Lumina Creştinului” şi la „Dacia Creştină” prin recomandare şi desfacere de cărţi editate de „Presa Bună”, prin achitarea abonamentelor şi a comenzilor de cărţi primite (...) Ziua presei trebuie să fie pentru toţi catolicii o zi de cercetare a cugetului, ca să vadă ce au făcut şi ce mai au de făcut în sprijinul presei. Ziua presei trebuie să fie generalizată în toată ţara şi sărbătorită cu deosebit interes prin festivaluri, expoziţii de cărţi şi reviste, împărţiri de cataloage, reclame etc. pentru ca să se deştepte cât mai mult interesul credincioşilor (1934, 156-157).

„Trandafiri de la sfânta Tereza”:

Tipărirea şi răspândirea scrierilor bune este un lucru foarte plăcut sfintei Tereza. De aceea se vor bucura de ocrotirea ei specială aceia care ajută cu banul lor la realizarea scopurilor „Presei Bune”.
„Presa Bună” şi-a ales drept patroană specială pe sfânta Tereza. Ocrotirea ei s-a vădit cu totul în trecutul Institutului nostru. De aceea cine ajută cu banul său la tipărirea de cărţi morale, se va bucura de sprijinul ei înaintea lui Dumnezeu.
Noi o rugăm în fiecare zi ca să fie cât mai mărinimoasă pentru acei care ne vin în ajutor cu banul lor.

Notăm mai jos darurile primite în luna din urmă, după care urmează, lunar, o listă mai lungă sau mai scurtă de binefăcători. Acest apel, publicat (pe copertă) de multe ori în aceeaşi formă, e semnificativ începând cu februarie 1930, data când a fost primită maşina de tipărit din Germania. Cu această ocazie, Mons. Anton Gabor menţiona faptul că chipul

patroanei cereşti va fi gravat pe maşină împreună cu numele marilor binefăcători.

Anul 1935 face „încă un pas spre ideal”: „un puternic ziar catolic în Bucureşti”. Despre el s-a mai vorbit în rândurile referitoare la *Sentinela catolică*. Redăm aici concepţia şi planurile redactorului de la *Lumina creştinului*:

> Anul nou 1935 a adus această schimbare, anume contopirea celor două foi în una singură, cu titlul provizoriu: „Farul nou unit cu Dacia Creştină”. În felul acesta s’a împlinit o veche dorinţă, sau mai bine zis se apropie mai mult de realizare: Un puternic ziar catolic în Bucureşti, un ziar, care să aducă la cunoştinţa tuturor, cum trebuie să fie privite diferitele chestiuni de la ordinea zilei şi cum trebuiesc rezolvate în duh creştinesc, şi aşa mai departe. Deja apare în fiecare săptămână, ceea ce este un progres foarte mare.
> Fără îndoială, că a fost o jertfă a renunţa la o foaie ce apare la Iaşi de 14 ani; jertfa este însă făcută din inimă pentru marele ideal al tuturor catolicilor, de a avea în Capitala ţării un ziar la înălţime, în orice privinţă (...) Cred că nu-mi va lua nimeni în nume de rău această schimbare. De altminteri am urmat sfatul dat de Congresul AGRU-lui din Aiud, ţinut în toamna anului 1932.
> Am făcut-o şi cu gândul că poate cu timpul vor veni şi alţii la acelaşi rezultat, imitând această contopire, ca aşa să ne adunăm cât mai mulţi în jurul „Farului” din Bucureşti. Direcţiunea Agrului discută aproape de la începutul întemeierii scoaterea unui ziar în toată puterea cuvântului (1935, 29-30).

„Verba volant, scripta manent et exempla trahunt”. Credincioşii diecezei roagă conducerea „Presei Bune” să

continue publicarea pildelor din Spirago. Vor modele practice din viaţa cotidiană.

În acest an (1935), găsim câteva aprecieri juste cu ocazia morţii mitropolitului Vasile Suciu (pag. 43). Încep să se înmulţească şi articolele despre riturile orientale, graţie, cred, insistenţelor şi atitudinii profund ecumenice a redactorului ei. Revista vorbeşte apoi şi despre AGRU (Asociaţia Generală a Românilor Uniţi) şi congresele ei, la care participa regulat pr. Anton Gabor, ca delegat el Episcopiei de Iaşi.

Tot acum s-a deschis şi la Chişinău o tipografie catolică, „care voieşte să fie şi în acel oraş o instituţie de cultură creştinească şi românească" (1935, 164). Această tipografie s-a înfiinţat tot datorită eforturilor Mons. Anton Gabor şi purta acelaşi nume: „Presa Bună". Pentru ca să-şi poată îndeplini scopurile, mai are nevoie de multe îmbunătăţiri: „literă rusească şi românească, precum şi alte maşini mici etc." (pag. 185). Primul număr al anului 1936 ne anunţă că:

> Greutăţile cu punerea în funcţiune a Tipografiei „Presa Bună" din Chişinău au amânat punerea în practică a tipăririi de cărţi apologetice, aşa precum anunţasem mai de mult". Curând însă va începe această realizare.
> Afară de seria de broşuri mici apologetice, care vor trata diferite subiecte în câte 16 sau 32 de pagini, mai proiectăm retipărirea cărţii d-lui M. Th. Carada „Papa" (...) Apoi vom retipări, revăzută după cea mai nouă ediţie, cartea „Concepţia catolică despre lume". Pregătim apoi o carte compusă după mai mulţi autori cu titlul „Cum s'ar putea realiza unirea în credinţă" etc. (1936, 16).

Miercuri, 19 februarie, e o zi tare tristă pentru tipografie. În această zi, trece la cele veşnice sufletul acestei tipografii,

cel ce a fost un preot-apostol al presei şi, mai mult decât probabil, şi un martir al ei: Mons. Anton Gabor.

Următorul redactor, Pr. dr. Petru Pal, scrie în numărul din martie:

> Opera modestă (sic!) începută de răposatul a rămas în sarcina altora. Apreciind foloasele Revistei pentru luminarea populaţiunii noastre catolice române, am hotărât în înţelegere cu forul nostru superior să nu părăsim opera începută, să luăm locul de sacrificii al răposatului şi cu puteri unite s'o continuăm! Bun este Dumnezeu să ne ajute forţele slabe, la Dânsul e speranţa noastră pentru viitorul revistei. Rugăm deci pe onor. cititori şi prieteni vechi ai „Luminii creştinului" să ne acorde şi mai departe sprijinul lor intelectual şi material. Rugăm îndeosebi pe confraţii noştri Preoţi de ambele rituri să ne sprijine, răspândind Revista şi trimiţându-ne şi lucrări. Îi asigurăm că ne vom face plăcere de a păstra originalitatea lucrărilor trimise redacţiei. *Varietas delectat* şi la publicaţiuni. Originalitatea fiecărui articol şi informaţiuni place cititorilor şi garantează veracitatea lucrărilor.
>
> Noul Redactor al „Luminii C"
> Pr. dr. Petru Pal (1936, 39).

În 1937, ni se anunţă că, la conducerea tehnică a atelierului tipografic şi a legătoriei de cărţi, se află Iuliu May, căruia i se datoresc execuţiile atât de reuşite ale lucrărilor. În acest post, este secondat de Ferenţ Abălăoaie, care este totodată şi administratorul „Presei Bune".

În perioada decembrie 1938 - august 1939 director responsabil este preotul Constantin Hausner, care va publica numeroase poezii religioase. Septembrie 1939 - aprilie 1941 director responsabil: pr. Iosif Bălan. Poeziile lui sunt la fel de

valoroase ca şi cele ale lui Ion Gârleanu. Pe lângă aceasta, am aflat din surse orale că era înzestrat de Dumnezeu cu o inteligenţă sclipitoare şi cu o memorie ieşită din comun. În perioada mai 1941- martie 1944 director responsabil este pr. Dumitru Herghelegiu, care va publica numeroase articole.

După moartea Mons. Anton Gabor, toţi ceilalţi redactori îşi propun să urmeze întru totul linia trasată de primul ei redactor, ceea ce nu s-a realizat întocmai. Revista se fărâmiţează, apar tot felul de articole scurte, predominând informaţiile referitoare la evenimentele din Biserica Catolică şi, în special, la cele din Vatican. Se scrie mult despre intenţiile apostolatului rugăciunii. În această avalanşă de informaţii şi intenţii, necunoscuta (pentru noi) Zoe Haşdeu scrie mereu pagini foarte frumoase despre idealul educaţiei creştine. I se alătură Charlotte Sibi, care publică jurnalul Elisabetei Leseur.

Anul 1939 înregistrează un eveniment unic în istoria seminarului diecezan din Iaşi: episcopul Robu hirotoneşte în capela Institutului „Notre Dame" 23 de clerici, absolvenţi ai acestui seminar; 10 vor fi sfinţiţi în alte oraşe din Europa. Cu această ocazie, s-a publicat şi un volum festiv, care, pe lângă conţinutul de excepţie, este scos în condiţii grafice excelente[9].

Din 1940, revista se preocupă mai intens de problema ecumenică, cu toate că la noi cultele se ignorau reciproc. La 20 ianuarie, moare la Blaj unul dintre harnicii colaboratori ai revistei: pr. Felix Wiercinski. Deşi ţara e în plin război, totuşi revista nu stagnează; ba mai mult, îşi măreşte numărul paginilor şi creşte şi calitatea articolelor. În perioada primului război, revista nu a mai apărut. Acum, dimpotrivă, ea capătă

9

Volum festiv în amintirea evenimentului unic în istoria Eparhiei de Iaşi: hirotonirea a 33 absolvenţi clerici ai acestui seminar, Iaşi 1939.

o vitalitate impresionantă, graţie şi redactorului ei, pr. Dumitru Herghelegiu. La 8 mai, printr-o decizie a episcopului Robu, a luat fiinţă comitetul de conducere al Institutului „Presa Bună", în frunte cu Mons. Dumitru Romilă, director al Presei Bune, pr. Dumitru Herghelegiu, vice-director (din punct de vedere administrativ), pr. Anton Trifaş, pr. Petru Pleşca, pr. Ioan Mărtinaş, pr. Gaspar Bachmeier şi pr. Gheorghe Petz, membri consultori.

Notăm câteva din gândurile unui colaborator, nouă necunoscut, Emanoil Florens:

> Zi de zi buchiile tipărite au prins în mintea, în inima şi-n sufletul oamenilor ca sămânţa aruncată în brazdă, a încolţit şi în vălmăşagul anilor roadele presei au fost simţite şi vizibile. Dacă o ţară se bucură de o presă bine condusă şi bine scrisă, răul, intriga şi minciuna n'au ce căuta între acele hotare (...) Pentru o presă bună avem nevoie de oameni buni, conştienţi şi credincioşi (...) Când nu crezi în nimic, poţi oare face pe cineva să creadă? Poate numai în necredinţa ta (1944, 21-22).

În încheiere, amintim pe doi dintre cei care, mai ales în ultimii ani ai revistei, au publicat articole valoroase referitoare la viaţa catolicilor moldoveni: pr. Ioan Mărtinaş[10] şi pr. Iacob Ferenţ[11]. Alături de ei îl amintim şi pe diaconul

10 Dintre articolele sale, amintim: Ioan MĂRTINAŞ, *Cine sunt catolicii moldoveni*, Iaşi 1942; „Gherăeşti, sat de frunte în ţinutul Romanului", în *Almanahul Presa Bună* (1941), 48-57; „Margareta Muşata, principesă a Moldovei", în *Almanahul Presa Bună* (1944), 61-69. Animat de exemplul Mons. Gabor Anton, el scoate tot la Iaşi *Revista noastră* (1932), a cărei existenţă a fost foarte scurtă din cauza lipsei de fonduri şi colaborare, şi probabil şi din cauza existenţei celeilalte reviste din localitate.

11

greco-catolic Naghiu Iosif, care a publicat aproximativ 40 de articole de acest gen în diferite reviste din ţară.

1.2. Din tematica revistei

La o lectură fugară şi superficială a celor scrise mai sus, s-ar putea avea impresia că e ceva nearticulat, format din simple texte luate fără prea mult discernământ. Însă nu s-a procedat astfel. Aceste texte vor să fie reprezentative pentru conţinutul revistei luată în ansamblul ei.

Nu trebuie să ne aşteptăm apoi la o analiză a revistei, care să o ia de la un capăt şi să treacă prin ea până la celălalt capăt. Aceasta ar fi însemnat analizarea fiecărui număr în parte, analiză care, după câteva numere, ar fi devenit monotonă. Revista e ca un covor ţesut cu măiestrie, plin de motive populare autohtone (şi ceva împrumuturi), motive care se repetă din loc în loc.

Ea nu şi-a propus vreodată să imite în metoda de lucru vreo revistă de specialitate, ci a încercat să formeze „multilateral" spiritul şi comportarea civică a cititorilor ei. Cine voieşte să o cunoască în toată profunzimea, nu o poate face decât citind mult dintr-însa, căci nu avem pretenţia ca acest studiu să o redea în toate dimensiunile ei; în acest caz, studiul şi-ar fi mărit mult numărul paginilor.

Scopul ei e aproape identic cu cel al preotului de la amvon: să-i instruiască pe credincioşi, să-i facă să înţeleagă cine e Dumnezeu, ce e Biserica, ce e bine şi ce e rău în lume, la toate acestea adăugându-se multe anunţuri pentru completarea cunoştinţelor (tendinţă enciclopedică) şi pentru satisfacerea curiozităţii; nu lipsesc nici glumele. Nici nu ne

---

Dintre articolele sale, amintim: Iacob FERENŢ, „Vizita canonică în Dieceza de Iaşi", *Lumina creştinului* 29 (1943) 216-219; 249-251; 317-320; 349-352; 30 (1944) 30-32; 48; 67-72.

putem aştepta la altceva (şi nici nu se putea) de la colaboratorii ei, preoţii.

Excludem multitudinea anunţurilor religioase şi de altă natură[12], care umpleau totdeauna ultimele pagini ale publicaţiei. Aceste informaţii au avut marele folos de a deschide ochii unor credincioşi care până atunci nu cunoşteau Biserica Catolică decât în limitele propriului sat sau dieceză.

În prezentarea anului liturgic, se aduc exemple de sfinţi, insistându-se pe eroicitatea virtuţilor lor, exemple şi modele adaptate cititorilor revistei. Pentru Crăciun se scriu istorioare drăgălaşe, pline de gingăşie, în care eroii sunt de obicei copii săraci (uneori bogaţi), imagini ale Pruncului, alături de părinţii lor, sau fără ei (suferind asemenea Pruncului din ieslea săracă).

În timpul Postului Mare, patima Domnului e în centrul atenţiei. Se descriu pe larg suferinţele Mântuitorului, iar în Vinerea Sfântă planează sunetul plângător şi misterios al lemnului de toacă. Paştele redă o atmosferă de triumf, pompă, sunete solemne de clopote şi bucuria revenirii primăverii: reînviere a vieţii în cugete şi în natură. Se dau şi explicaţii despre ceremoniile liturgice din *Triduum*-ul pascal.

Sfântul Iosif este patronul Bisericii, tatăl purtător de grijă al lui Isus şi model al muncitorului modest. Sfinţii Petru şi Paul sunt stâlpi ai Bisericii şi martiri neînfricaţi. *De Maria nunquam satis*, despre Maica Domnului niciodată nu se

12

Anunţuri din Vatican: audienţe, pelerinaje, discursuri, numiri şi decedaţi. Anunţuri din viaţa diecezei; intenţiile generale ale Apostolatului Rugăciunii. Anunţuri din Europa: congrese euharistice şi de altă natură, personalităţi religioase şi laice, ştiri senzaţionale, războaiele, ştiri din Spania şi despre generalul Franco (elogiat), URSS, călugări şi călugăriţe. Ştiri de pe glob: predomină cele despre misiuni şi misionari, cu predilecţie despre cei din Africa şi Extremul Orient, Mexic etc.

spune sau nu se scrie îndeajuns. Sfântul Francisc îşi are rezervat un spaţiu larg, mai ales în paginile revistei *Viaţa*. Ceilalţi sfinţi sunt modele de trăire creştinească, de eroism şi jertfă supremă.

Revista se acomodează uşor nivelului obişnuit de înţelegere al cititorului. Poate ar fi trebuit să se scrie mai multă teologie. Pătrund şi unele probleme contemporane ce frământă Biserica: Acţiunea Catolică, rolul misionar al credincioşilor laici, problema muncitorească, ecumenismul, gravele probleme pe care le ridică unele curente filozofice şi politice. Pentru acestea, *Sentinela catolică* încearcă să dea un răspuns autorizat. Nici o publicaţie nu a făcut politică.

1.2.1. Apostolatul rugăciunii

Duhul Apostolatului rugăciunii[13].

> Apostolatul Rugăciunii porneşte de la convingerea că cine vrea să fie un adevărat urmaş al lui Hristos, trebuie să fie totodată şi un apostol. A fi apostol, în sfera şi împrejurările în care trăieşti şi cu mijloacele ce-ţi stau la îndemână, este o datorie de conştiinţă faţă de Hristos şi de sufletele răscumpărate prin sângele lui.
> De fapt, Hristos „voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască şi să vie la cunoştinţa adevărului" (*1Tim* 2,3-4); el „s'a dat pe sine pentru a răscumpăra pe toţi" (*1Tim* 2,6); el e îndelung răbdător „nevrând să piară cineva, ci toţi să vie la pocăinţă" (*2Pt* 3,9); el e „jertfa de ispăşire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci şi pentru ale lumii întregi" (*1In* 2,2).

---

13 Ioan FERENŢ, „Duhul Apostolatului rugăciunii", *Lumina creştinului* 1 (1930) 11-12.

Dar acelaşi Hristos care vrea ca toţi să ajungă la cunoştinţa adevărului, ca toţi să vie la pocăinţă, ca toţi să se mântuiască şi nimeni să nu piară; acelaşi Hristos care şi-a vărsat sângele pentru mântuirea tuturor oamenilor, devenind jertfă de ispăşire pentru păcatele lumii întregi: acelaşi Hristos a pus o lege fundamentală în aşezământul său, în puterea căreia mântuirea de fapt a oamenilor e atârnătoare de un om, de un apostol; de un om, de un apostol atârnă harurile interne ale lui Hristos Isus; sângele lui Hristos nu foloseşte sufletelor decât prin mijlocirea unui om-apostol. Iată dar Mântuirea lumii întregi atârnând de voinţa lui Hristos, de conlucrarea noastră: avem trista putere de a ţinea în loc atotputernicia lui Dumnezeu şi mântuirea oamenilor, dacă nu ne interesăm de sufletele lor. Mântuitorul nostru ne dă în chipul acesta o menire dumnezeiască, făcându-ne colaboratori ai săi în munca pentru mântuirea sufletelor.
Aşadar, nu putem fi adevăraţi creştini, urmaşi sinceri ai lui Hristos, dacă nu împlinim această voinţă a lui. Să căutăm deci a nu ne mulţumi numai cu mântuirea noastră proprie, ci să lucrăm cu bucurie şi pentru mântuirea altora, în sfera şi împrejurările în care trăim şi cu mijloacele de care dispunem prin harul lui Dumnezeu. Râvna de apostol e întâia însuşire cu care trebuie să fie înzestrat un membru al Apostolatului rugăciunii.

Articole pe această temă au apărut mereu în *Lumina creştinului*. Colaboratorii au îndemnat permanent pe cititori să ia în consideraţie latura misionară a credinţei lor. Şi, cu timpul, oamenii au înţeles intenţia Bisericii, şi aceasta s-a observat şi cu banii ce s-au strâns pentru Misiuni (Cruciada misionară), în asociaţiile de rugăciuni la Inima lui Isus, cu intenţii misionare, şi în acei preoţi franciscani plecaţi peste

mări şi ţări pentru a-l predica pe Cristos. În acest sens, revista şi-a făcut din plin datoria[14].

Redăm, în continuare, intenţiile generale ale Apostolatului rugăciunii pe anul 1930, ca punct de orientare şi referinţă pentru preocupările sale în spaţiul catolic moldovean:

– ianuarie: ca toţi să fie una;
– februarie: sfinţirea căsătoriei; şcolile catolice în misiuni;
– martie: sfântul Iosif, patronul şi modelul muncitorilor;
– aprilie: Congresul euharistic din Cartagina; misiunile din ţările de nord;
– mai: Maria, exemplul şi păstrătoarea sfintei curăţii; mişcarea şi favorizarea misiunilor în clasele intelectuale;
– iunie: zelatorii şi zelatoarele Apostolatului rugăciunii; predicarea evangheliei în Tibet, Nepal şi Afganistan;
– iulie: îndepărtarea primejdiilor ce vin de la necatolici prin radio; misiunile din Oceania;
– august: lupta împotriva propagandei adventiste între necatolici; maicile pentru misiuni;
– septembrie: combaterea teosofiei; răspândirea Apostolatului în misiuni;
– octombrie: rugăciunea în comun în familii; pomana pentru misiuni;
– noiembrie: rugăciunea pentru sufletele din purgator; convertirea budiştilor şi a mahomedanilor;
– decembrie: mulţumirea pentru harurile primite în anul jubiliar; indienii din America latină.

În fiecare lună există câte o intenţie generală pentru membrii Apostolatului rugăciunii, iar la începutul fiecărui an

14

Ultima lucrare pe această temă o reprezintă frumoasa mărturie a fratelui franciscan I. CHELARU, *Amintirile unui misionar român,* Iaşi 2002.

sunt publicate intenţiile pentru tot anul, în ele fiind cuprinse multe dintre problemele ce frământă Biserica. *Lumina creştinului* este un „organ al Apostolatului rugăciunii". În acest sens, în 1929 apare şi o rubrică: „Vie împărăţia ta", în care se consemnează starea acestui apostolat, realizările lui la noi şi pe plan internaţional.

> Toate intenţiunile generale şi particulare ale Părintelui Papa... nu sunt secrete, ci cunoscute. Cele mai însemnate sunt acestea: Pacea lui Cristos în împărăţia lui Cristos. Succesul Acţiunii Catolice este şi el o intenţiune la inima Sfântului Părinte (...) Apoi grija pentru misiuni, şi mai ales interesul tuturor creştinilor pentru propagarea credinţei[15] este iar un lucru pentru care Părintele Papa vrea să ne rugăm (1937, 177-178).

Importanţa Apostolatului rugăciunii[16]

> Apostolatul rugăciunii redă o îndrumare foarte lesne de executat spre a ne folosi bine de fiecare clipă a fiecărei zile a anului (...) Membrii Apostolatului trebuie să producă în fiecare dimineaţă toate faptele, cuvintele şi gândurile lor Preasfintei Inimi a lui Isus pentru intenţiile arătate în fiecare lună sau chiar în fiecare zi şi recomandate rugăciunilor apostolatului (...) Intenţiunea este însufleţirea cu care săvârşim toate ale noastre şi ea hotărăşte toată valoarea faptelor noastre bune (...)

---

15 În 1942-1943 se va accentua foarte mult rolul misionar al laicilor în propovăduirea evangheliei.

16 F. WIERCINSKI, „Importanţa Apostolatului rugăciunii", *Lumina creştinului* 1 (1937) 8-12.

Ce ajutor, ce binecuvântare ne aduce Apostolatul rugăciunii dacă împlinim cu credinţă datoria de membri ai lui! Ei trebuie să producă după rugăciunea de dimineaţă toate gândurile, cuvintele şi faptele lor prin Inima Maicii Domnului, Preasfintei Inimi a lui Isus pentru intenţiunile prescrise (...) Dar un alt lucru urmează din împlinirea acelei sfinte datorii. Cât de uşor se întâmplă omului ocupat cu fel de fel de treburi zilnice şi câte odată foarte materiale, că îşi împlineşte datoriile sale numai din obicei, fără gând mai înalt, poate numai ca să scape de ele. Intenţiunea făcută la începutul zilei după îndrumarea Apostolatului rugăciunii dă omului de la începutul zilei o îndrumare suprafirească pentru toate faptele care nu-s păcătoase. Omul declară înaintea lui Dumnezeu atotştiutorul, că doreşte să săvârşească toate ale sale spre cinstea lui Dumnezeu şi anume spre a dobândi de la dânsul prin Inima lui Isus nişte haruri anumite. Omul de bună voinţă rămâne cât poate într-acea bună dispoziţie în toate ale sale. Dumnezeu ştie că bietul om cu puteri slabe nu poate ţine mintea deapururea unită cu Dumnezeu prin rugăciune (...) Dar buna voinţă arătată în intenţiunea Apostolatului rugăciunii este ca un râuşor care iese din izvorul său şi adapă malurile sale între care trece (...) Un astfel de izvor este intenţiunea Apostolatului rugăciunii, ea este simplă şi scurtă, dar de nu este pe timpul zilei la vreun prilej stricată printr-un păcat, ea sfinţeşte şi înalţă toate ale noastre (...) Ea se face după regula Apostolatului în unire cu intenţiunile Preasfintei Inimi a lui Isus şi prin mijlocirea Maicii Domnului. Apoi intenţiunea lunară este arătată de locţiitorul lui Isus, de acela care trebuie să ne călăuzească viaţa noastră spirituală aici pe pământ. Celelalte intenţiuni sunt recomandate de directorul diecezan, împuternicit de Sfântul Părinte pentru acea

> funcţie sfântă. Aşa nu ne rugăm după bunul plac al nostru, ci totdeauna după îndrumarea dată nouă de părinţii noştri duhovniceşti.
> În sfârşit, să ne aducem aminte că ne rugăm împreună cu vreo treizeci de milioane de creştini, membri ai Apostolatului rugăciunii. Să se folosească cititorii noştri de acea putere a apostolatului rugăciunii pentru activităţile lor proprii, să ajute voioşi pe alţii cu rugăciunile lor.

Poate ni se va părea comercială şi curioasă această modalitate de unire cu Domnul pentru binele altora. Dar de multe ori, haine vechi ascund un trup plin de vitalitate, ceea ce cred că s-a întâmplat cu acest apostolat. Moldova a fost regenerată sufleteşte prin el şi prin alte practici şi asociaţii. Părinţii şi bunicii noştri ne pot da mărturie şi ne pot fi în acelaşi timp şi exemplu. Vedem de multe ori prin curţile bisericilor persoane pioase împărţind bileţele: mistere ale sfântului Rozariu sau oficii. Acestea sunt roade ale acestui apostolat, slujit şi menţinut de *Lumina Creştinului*.

1.2.2. Ştiinţa şi religia[17]

> Atâta s-a spus în timpurile noastre moderne că religia este opusă ştiinţei şi că o unire între ele este imposibilă din cauza gradului de inferioritate în care se află cunoştinţa religioasă faţă de cea ştiinţifică, încât această aberaţiune s-a înrădăcinat tot mai mult şi a devenit şi ea un argument, o armă (...) Descoperirile tot mai numeroase în toate domeniile ştiinţei precum şi jena, neplăcerile pe care le produc principiile morale religioase creştine în con-ştiinţele acelora ce nu vor să sacrifice nimic din ceea ce-i

17 „Stiinţă şi religie”, *Lumina creştinului* 1 (1937) 12-15.

bucură în această lume şi care în acelaşi timp vor să aibă încrederea că sunt pe calea adevărului, au contribuit tot mai mult să întărească această atitudine.
Totuşi a venit vremea să ne dăm seama că această atitudine care-şi are începutul odată cu Renaşterea... s-a cam învechit... şi apoi se bazează pe o lipsă, pe o omisiune, e o greşeală... Pentru că, pe când spiritele şi-au îndreptat atenţia şi admiraţia către domeniul ştiinţelor dispreţuind religia, tratând-o de superstiţie sau dându-i fel de fel de explicări „ştiinţifice", au neglijat cu totul să cerceteze şi în domeniul religiei cu aceeaşi sete de adevăr... Ar fi fost justă, într-adevăr, această concluzie dacă cercetările ar fi fost făcute paralel de către aceleaşi persoane, în amândouă domeniile şi cu aceeaşi bună credinţă, cu aceeaşi dorinţă de adevăr şi pentru un domeniu şi pentru celelalte.

În nr. 2 din acelaşi an, paginile 25-26, citim:

Ea [religia] ne descoperă o altă lume, lumea supranaturală, pe care n-o înţelegem cu raţiunea, dar în care credem prin credinţă. Între raţiune şi credinţă nu este o opoziţie: dimpotrivă, raportul dintre ele e un raport de completare, raţiunea merge împreună cu credinţa până la un punct, limita dintre natural şi supranatural. Dincolo de această limită, în domeniul supranaturalului, e singură credinţa care completează astfel raţiunea, şi nu o contrazice.

1.2.3. Crucea, semnul mântuirii[18]

18

I. BALAN, „Semnul Mântuirii", în *Almanahul Presa Bună* (1940), 90-91.

Poporul moldovean crede în CRUCE, în puterea ei ispăşitoare, în triumful ei, şi aceasta şi pentru că o experimentează zilnic, cu durere pătrunsă de adâncă bucurie suprafirească:

> Ne plecăm genunchii şi fruntea înaintea semnului izbăvirii noastre (...) În faţa ei îngenunchează fără deosebire şi cel mare şi cel mic şi în comună împăcare îşi adapă sufletul la izvoarele-i nesecate pentru înfruntarea obositorului drum al vieţii; doar numai în acest semn se poate învinge (...) Tu ne însoţeşti din primele momente ale începutului nostru până la pragul eternităţii. La umbra ta am crescut şi am învăţat a ne fi dragă viaţa şi am privit-o senini. În clipe de cumpănă şi în faţa evenimentelor de seamă tu ne înviorezi, tu faci să ne avântăm mai cu ardoare spre menirea noastră. Din belşugul tău s-au plămădit oamenii mari şi operele nepieritoare. La umbra ta se adăpostesc de ademenirile veştejirii vergurele şi feciorelnicii. Tu înveseleşti singurătatea monahilor şi schivnicilor. De tine se încleştează păcătosul... Tu storci şi usuci atâtea lacrimi [ultimele rânduri cuprind o bogăţie de teme şi exemple publicate în revistă n.n.].
> Dumnezeiască povară! Noi te purtăm cu drag pe umerii noştri istoviţi, căci numai tu dai un rost şi o formă pribegiei în lume... Şi apoi când osteniţi de călătorie coborâm în tăcerea mormântului, tu singură ne stai de veghe la căpătâi şi dai dovadă vremurilor... că am crezut şi nădăjduit în tine, şi că te-am iubit.

1.2.4. Curăţia

O viaţă morală cât mai frumoasă şi, în primul rând, cât mai curată; iată la ce trebuie să tindă cititorul revistei! Curăţia, rodul învingerii de sine, izvorul tăriei sufleteşti,

izvor de înrâurire mântuitoare asupra altora, însemnată pentru a-şi alege o stare, izvor de mângâiere la o vârstă mai înaintată, izvorul unei glorii deosebite în rai.

Pe parcursul anului 1924, un autor necunoscut ne prezintă această virtute, încurajând cititorii şi prin numeroasele pilde pe care le dă după fiecare articol. E departe de dinamismul şi verva lui Tihamér din cartea *Viaţa curată*, însă, pentru poporul nostru şi, mai ales, pentru tineri, articolele acestea cred că au făcut mult bine.

Curăţia, izvorul tăriei sufleteşti[19]

> Oricine vrea să aibă caracter; oricine vrea să fie socotit energic; nimeni nu vrea să fie ţinut de slab. Şi totuşi înfrânarea este semnul şi izvorul adevăratei tării creştineşti. De aceea nu-i lucru de mirare că sufletele curate sunt îndeobşte şi suflete tari. Tăria duhului se vede de pe tăria în suferinţe. Chiar dacă tânărul nu întâlneşte încă în calea sa atâţia spini, cu cât înaintează în vârstă, cu atât devine viaţa mai serioasă, cu atât mai multe necazuri se ivesc, cu atât mai multe ocaziuni i se prezintă, ca să urmeze pe nenumăraţii purtători de cruce. Un cuget curat, chiar făcând abstracţie [orig. abstragând] de harul lui Dumnezeu, este de obicei mai curajos, mai răbdător, mai îndurător, pentru că este deprins cu mortificaţiunea, e mai desfăcut de lume (...) Cine pricepe mai bine chemarea harului şi cine primeşte cu inima supusă îndemnurile-i nobile decât cel curat? Privirea lui e sigură, nu-i întunecată de patimă; inima lui e sănătoasă, nu-i moleşită; să nu ne mirăm atunci, dacă el cugetă lucruri înalte, întreprinde lucruri mari, săvârşeşte lucruri grele!

19 „Curăţia, izvorul tăriei sufleteşti", *Lumina creştinului* 7 (1924) 107-108.

Adevărata tărie sufletească se arată în statornicie. Cel curat n-a rămas curat fără luptă neîncetată; fără rugăciune, veghere şi înfrânare neîntreruptă nu poate birui trupul său, lumea şi iadul; statornicia pe acest teren de luptă el o arată în toate lucrările ce le întreprinde spre slava lui Dumnezeu şi pentru mântuirea sufletului său, căci îşi face un lucru de onoare din îndeplinirea lor.
Uită-te la stejarul cel falnic. E adânc înrădăcinat în pământ. Sănătos la coajă şi la măduvă, îşi întinde departe ramurile sale. Vârful lui se înalţă spre cer. Ţine piept veacurilor, şi chiar după ce a fost tăiat jos, dă tărie şi durată lucrurilor făcute dintr-însul.
Fă-te şi tu, tinere, asemenea unui astfel de stejar!

1.2.5. Din viaţa Bisericii locale[20]

Începând cu luna martie 1942, pr. Ioan Mărtinaş, un cunoscător al catolicismului moldovean, ne redă pe parcursul a mai multe numere (până în aprilie 1943) o panoramă a creştinismului primar, încheind cu sfântul Nichita din Remesiana. Titlul ni se pare puţin nepotrivit cu conţinutul, în sensul că mărturiile ştiinţifice despre creştinismul moldovean datează de abia din sec. al XIII-lea. Se poate presupune o evoluţie neîntreruptă a creştinismului primar spre cel din secolul menţionat, dar acesta rămâne încă de dovedit. Studiul e foarte bun pentru Biserica primară. După metoda şi viziunea actuală, munca pr. Mărtinaş ar putea fi simplificată şi redusă puţin; dar pentru timpul lui era o expunere cu puţin în urmă, în privinţa metodei de lucru, faţă de studiile părintelui Auner,

20 I. MĂRTINAŞ, „Din istoria Bisericii Catolice în Moldova”, *Lumina creştinului* 3 (1942) 42-45.

deci destul de bun. A publicat mai multe articole religioase, în general cu caracter istoric local[21].

1.2.6. Traduceri din Cristofor von Schmidt şi Francisc Spirago

Cristofor von Schmidt este un scriitor catolic ale cărui pilde au încălzit multe inimi de copii. Pildele lui pline de drăgălăşenie, de atmosferă ţărănească, dar uneori şi de naivitate, sunt bune pentru copiii cu obraji bucălaţi de la sate, lipsiţi de griji, a căror viaţă se desfăşoară în natura încă necontaminată de odinioară.

Nici un alt scriitor catolic german nu e atât de cunoscut la noi ca şi Cristofor von Schmidt. Întemeindu-se la Iaşi Institutul Presa Bună... s-a editat o întreagă serie de broşuri religioase pentru popor cuprinzând povestiri foarte frumoase. În această serie au apărut şi povestiri ale lui Cristofor von Schmidt.
Seria începe cu povestirea *Doctorul năzdrăvan*, tradusă de episcopul Mihai Robu. *Crucea de lemn* este tradusă de Mons. Anton Gabor. Părintele Dumitru Andrieş, fost profesor la Seminarul din Iaşi, fost paroh de Focşani, a tradus *Revărsarea Rinului*. Părintele Gheorghe Petz, paroh de Butea, a tradus *Cea mai bună moştenire*. Mons. Anton Gabor a mai tradus din Schmidt *Mieluşelul*.
Cele mai multe povestiri ale lui Schmidt au fost traduse în româneşte de Pr. Bronislau Falewski, decan şi paroh de

21

Cf. E. DUMEA – I. NAGHIU, *Contribuţii bibliografice la istoria catolicismului în Moldova* (pro manuscripto), Iaşi 1981, 121-122. Pr. Mărtinaş a mai publicat un studiu important: „Unirea Rutenilor cu Roma Catolică (Brest-Litowsk 1595-1596)", în *Almanahul Presa Bună* (1940), 38-57.

Brăila, fost profesor la seminarul din Iaşi. Sfinţia sa a tradus: 1) *Bisericuţa din pădure*; 2) *Cuibuşorul cu păsări*; 3) *Ouăle de Paşti*; 4) *Trandafirul*; 5) *Gologani şi galbeni*; 6) *Nu mă uita* şi *Pepenele*; 7) *Licuriciul*; 8) *Incendiul*; 9) *Lupul în biserică*; 10) *Canarul*; 11) *Privighetoarea*; 12) *Copilul rătăcit*; 13) *Trandafirii roşii şi albi*; 14) *Racii*; 15) *Micul conte*; 16) *Coşuleţul cu flori*; 17) *Porumbiţa*; 18) *Copila mută*; 19) *Cozonacul*; 20) *Micul emigrant*; 21) *Inelul cu diamante*; 22) *Florile de hamei*; 23) *Vechiul castel de haiduci*; 24) *Noaptea de Crăciun*; 25) *În faţa leului*.

Tălmăcite de preoţii din Moldova, povestirile lui Schmidt s-au răspândit în toată ţara. Sunt citite cu plăcere mai ales de către tineri. Ele merită să fie cât mai răspândite. De ce n-avem şi noi un Schmidt?[22]

1.2.7. Domnia păcii, a dreptăţii şi a adevărului

Ministerul Afacerilor Interne.
Direcţiunea Ad-ţiei locale, No. 148.758, 22 Decembrie 1942
CIRCULARĂ
Religia creştină este temelia morală a naţiunii şi a Statului. În ceasul de faţă, când armata şi naţiunea întreagă luptă nu numai pentru pământul românesc, ci şi pentru credinţa strămoşească, este o datorie primordială ca toţi creştinii să caute în ceasurile de răgaz, reculegere, prin apropierea de Biserică, iar administraţia ţării, care în afară şi mai presus de atribuţiile sale legale, are şi o misiune morală în educarea cetăţenilor, trebuie să dea exemplu cel bun.

22 „Un scriitor catolic: Cristofor von Schmidt”, *Lumina creştinului*, 10 (1943) 277.

De aceea, veţi lua măsuri ca toţi conducătorii şi funcţionarii administraţiilor locale să meargă în fiecare Duminică şi în fiecare sărbătoare la biserică în parohia sa, corespunzătoare confesiunii sale, ca să se închine şi să participe la sfânta Liturghie.
Ministerul Afacerilor Interne, care potrivit legii are dreptul şi datoria de a supraveghea ţinuta morală a tuturor organelor administrative, cere tuturor organelor de control supravegherea îndeplinirii îndatoririi de mai sus.
Acolo unde din cauza vremii de război, aglomerarea lucrărilor sau executarea ordinelor urgente constrâng organele administrative să lucreze şi Duminica, conducătorii şi funcţionarii unităţilor administrative, vor face cu rândul, astfel ca niciunul să nu lipsească de la biserică, două Dumineci consecutive.
Veţi ruga pe preoţi ca în predici şi pe înţelesul tuturor să trateze problemele de actualitate, care interesează viaţa Statului şi a administraţiei publice şi veţi da tot concursul pentru ca în colaborare cu şcoala şi căminele culturale, preoţii să poată organiza în fiecare biserică un cor.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
General de Corp de Armată
ss. D. P. Popescu[23].

Biserica ştie că pacea nu se poate dărui, nu se poate câştiga cu adevărat decât în împărăţia lui Cristos, în împărăţia adevărului şi a dreptăţii evanghelice. Deseori, sub diferite forme, revolta a repetat aceste adevăruri. Iată două fragmente ilustrative:

Domnia păcii în împărăţia lui Hristos[24]

23

„Circulară”, *Lumina creştinului* 3 (1943) 75.

În multe rânduri am vorbit în acest loc despre pace. Iată că pentru începutul anului 1933 ni se propune să ne rugăm ca să domnească pacea lui Hristos între oameni. Împărăţia lui Hristos, adică Biserica, se sileşte să aducă pe oameni la adevărata pace. Ea va avea loc atunci când va domni Hristos în inima fiecăruia prin învăţătura şi prin iubirea sa; în familie, când va fi bazată pe căsătoria creştinească, când copiii vor asculta de părinţii care ţin locul lui Dumnezeu, şi vor căuta să imiteze cât mai mult Familia din Nazaret; în societatea civilă, în sânul guvernelor, luându-se legea dumnezeiască drept bază şi dându-se lui Dumnezeu ce i se cuvine lui (...) Am avut de mai multe ori prilejul să vorbim despre pacea pe care ar voi oamenii s'o aibă, însă fără a ţinea seamă de Dumnezeu. Se sfătuiesc şi iarăşi se sfătuiesc, iar ca rezultat tot la învrăjbirea oamenilor între dânşii rămâne. Nu poate fi o altă cale ca să ajungem la o pace durabilă decât prin Biserică, pusă de Dumnezeu ca să conducă pe toţi la mântuire.

Domnia adevărului şi a dreptăţii în lume[25]

Luna trecută ne-am rugat ca Bunul Dumnezeu să trimită lumina Duhului Sfânt asupra conducătorilor popoarelor. Această lună putem spune că ne rugăm pentru acelaşi lucru. Căci dacă conducătorii popoarelor sunt (convinşi)

---

24 A. GABOR, „Domnia păcii în împărăţia lui Hristos", *Lumina creştinului* 12 (1932) 169.

25 „Domnia adevărului şi a dreptăţii în lume", *Lumina creştinului* 3 (1942) 33.

conduşi de lumina Duhului Sfânt, desigur vor cunoaşte, respecta şi aplica adevărul şi dreptatea. Respectarea şi aplicarea adevărului şi a dreptăţii aduce cu sine în mod necesar pacea. Deci scopul ultim al ambelor intenţii e acelaşi: pacea durabilă în lume. Aceasta e dorinţa şi voinţa Sfântului Părinte. Simţim prea bine nevoia păcii. O simţim toţi: de la copilul de şcoală primară până la moşneagul rămas singur, fără feciori, fără sprijin la neputinţă. Vedem însă greu de tot posibilitatea domniei adevărului şi a dreptăţii în lume. În actuala învălmăşeală parcă eşti înclinat să crezi că mai repede reuşeşti să muţi un munte colosal din loc, decât să vezi în lume dreptate. Fără îndoială, sfârşitul fiecărui război e pacea. Dar dacă această pace se face fiindcă unul sau amândoi nu mai pot, atunci nu o mai putem numi pace, ci numai odihnă vremelnică. Îndată ce-şi vor aduna puterile, vor sări din nou unul împotriva altuia. De fapt, cam aceasta-i istoria omenirii.

Adaptându-se condiţiilor timpului nostru, Biserica, călăuzită de Cristos, are de spus lumii aceleaşi cuvinte. Numai că e foarte puţin probabil ca, într-o eventuală conflagraţie, vreo publicaţie religioasă de prin aceste părţi ale lumii să mai aibă posibilitatea să militeze pentru pace. Umbra rece a morţii e capabilă să stingă orice suflare de viaţă de pe continentul nostru şi acesta e un lucru groaznic, pe care nu l-au visat strămoşii noştri nici în cel mai chinuitor coşmar.

Voim să încheiem cu un îndemn despre care ne mărginim să spunem doar atât: e foarte actual!

Să facem din presă un nou amvon, de pe care unii să vorbească, de la care alţii să asculte, fiecare după puterile lui şi împrejurările vieţii lui. Dar presa – această putere a timpurilor moderne – să fie un mijloc de încreştinare a

societăţii înclinată spre păgânism: aceasta este porunca creştină a vremurilor de azi.
Iar noi, creştinii catolici din România, noi care suntem consideraţi în această ţară de către unii ca străini şi duşmani ei, prin presă ne vom face cunoscuţi fraţilor noştri. Prin ea vom arăta că nu numai nu suntem străini şi duşmani pentru România, dar din dragoste pentru Cristos, care ne porunceşte să ne iubim patria, ţara în care ne-am născut, din belşugul căreia trăim, pentru care am luptat, pentru apărarea căreia am pierdut fiinţe scumpe, părinţi şi fraţi; ţara în care se găsesc mormintele bunicilor şi părinţilor noştri; din dragoste pentru Cristos şi cu nădejdea în ajutorul lui, luptăm pentru fericirea şi prosperarea ei, călăuziţi de un ideal înalt de dreptate şi de bine, pe care-l găsim în doctrina Mântuitorului[26].

1.3. Personalităţi şi colaboratori ai revistei

1.3.1. Mons. Anton Gabor

Miercuri, 19 februarie [1936], pe la orele 14,30, a trecut în lumea veşniciei. Întors la Iaşi la 24 dec. trecut, de la Congresul studenţilor catolici din Blaj, s-a simţit indispus... Medicul şi medicii chemaţi n-au dat de urma bolii... Analizele şi radiografiile făcute nu remarcau nimic deosebit... Marţi, 18 februarie, cinci medici cercetându-l cu deamănuntul nu s-au putut pronunţa asupra bolii! Cele

26

Z. HAŞDEU, „Însemnătatea presei”, în *Almanahul Presa Bună* (1938), 67-68.

> trei punctaţii făcute în regiunea ficatului n-au dat un rezultat mai bun! S-a trimis din nou sângele la analiză şi când a venit miercuri rezultatul analizei, că sângele e tot curat, pacientul trecuse în lumea mai bună[27].

S-a născut la Tămăşeni în ianuarie 1883. Îşi începe studiile teologice în seminarul diecezan din Iaşi; în 1906, e trimis să şi le completeze la Innsbruck, unde e sfinţit preot în 1908. Îşi ia doctoratul în teologie cu lucrarea: *Die kirchliche Gesetzgebung betreff des Zölibat bis zum VII-ten Jahrhundert*, după care se întoarce în ţară cu gândul de a deveni un apostol al scrisului. La începutul anului 1913, plin de curaj şi încrezător în Providenţă, începe publicarea revistei *Lumina creştinului*, al cărei redactor e până la moarte, cu excepţia anului 1928.

> El a fost cel dintâi care a avut curajul, abia sfinţit preot, să înceapă în dieceza noastră apostolatul mai intens prin presă. N-aveam nici un periodic cât de modest, căci toată presa noastră se reducea la câteva cărţi strict necesare pentru cult şi catehizare[28].

Timp de 23 de ani grija lui principală a fost redactarea revistei, în paginile căreia aproape că nu a fost număr în care să nu publice ceva.

A căutat mijloace materiale, i-a convins pe mulţi puternici şi bogaţi pentru cauza sa, a ajuns chiar să colinde satele catolice în vederea strângerii de ajutoare băneşti. În prima

---

27 P. PAL, „Moartea Mons. Dr. Anton Gabor”, *Lumina creştinului* 3 (1936) 33-35.

28 I. TĂLMĂCEL, „Cuvântare funebră”, *Lumina creştinului* 3 (1936) 38.

parte a existenţei revistei, a mai activat şi ca vicar al catedralei, profesor şi spiritual al Seminarului şi al Congregaţiei Notre Dame. În timpul războiului, a fost paroh în Valea Seacă, iar apoi, revenind la Iaşi, se îngrijeşte şi de comunităţile catolice din Fălticeni şi Paşcani.

În 1921, scoate un supliment la *Lumina creştinului*, cu titlul de *Sentinela catolică*, foaie cu caracter apologetic, care, apoi (în 1935), se va contopi cu *Farul nou* din Bucureşti.

Însă gândul său era acela de a înfiinţa o instituţie cu tipografie şi casă de editură. Datorită insistenţelor şi sacrificiilor lui, la sfârşitul anului 1926, episcopul Mihai Robu poate binecuvânta Institutul „Presa Bună", pus sub patronajul sfintei Tereza a Pruncului Isus. În 1935, înfiinţează la Chişinău o filială a tipografiei, pe care o înzestrează cu litere ruseşti şi româneşti.

A căutat să strângă legăturile dintre catolicii din Vechiul Regat (în special din Moldova) cu românii uniţi din Transilvania. N-a fost manifestaţie mai însemnată în viaţa naţională şi religioasă a acestora de la care el să fi lipsit. A fost mereu prezent la întrunirile AGRU-lui (Asociaţia Generală a Românilor Uniţi) şi ale ASTRU-lui (Asociaţia Studenţilor Români Uniţi).

În primăvara anului în care a murit era desemnat să reprezinte presa catolică din România la expoziţia mondială a presei catolice din Vatican. Însă cerul a voit altfel. A fost înmormântat în cimitirul „Eternitatea" din Iaşi, plângându-l întreaga Moldovă catolică şi mulţi alţii.

Iată câteva dintre gândurile lui scrise cu un an înainte:

> Punându-mă în faţa morţii, fără regret sunt gata să părăsesc lumea aceasta, căci am stăruit să nu-mi leg inima de bunurile pământeşti. Dacă totuşi Bunul Dumnezeu mi-ar da să aleg: ori să merg la dânsul ori să mai stau pe

pământ, aş alege să mai stau aici, să desăvârşesc tot mai mult opera presei catolice şi să conlucrez din răsputeri pentru apropierea Bisericilor şi pentru unirea în credinţă a Românilor cu Biserica Romei. Providenţa pare a-mi pregăti cale prin deslipirea de Presa Bună din Iaşi. Oricum, mă pun cu desăvârşire la dispoziţia acestei Providenţe, pe care o rog să-mi conducă paşii în aşa fel ca să pot face cât mai mult pentru aceste două mari opere: propăşirea presei catolice şi unirea în credinţă[29].

De-a lungul anilor, în paginile revistei, dureri înăbuşite răbufnesc în cuvinte pline de regret. Iată doar un exemplu:

Sub crucea ta...
(Mons. A. Gabor mort 19 Febr. 1936)

E iarnă. Crivăţul hoinar
Goneşte fulgi răzleţi prin aer:
Sub crucea ta venit-am iar
Să-mi torc al gândurilor caer.
Şi'n şoaptă doar, aş vrea să-ţi spun
Necazul greu ce mă agită
Sub cruce-aş vrea ca să-l depun
Cristalizat în mărgărită.
De când retrasu-te-ai din front,
De când te-ai dus în altă viaţă,
Rămas-am făr'de orizont,
Cuprinşi de-o grea şi rece ceaţă.
S-a stins în noi şi sacrul foc
Avântul sfânt, eterna pară;

29 „Gânduri din carnetul personal al Mons. A. Gabor, 25 Februarie 1935", *Lumina creştinului* 4 (1942) 73-74.

Şi-a veştejit floarea'n boboc
În luna'ntâi de primăvară.
La noi Părinte-i rânced tot
Şi'n giulgiu s'a'mbrăcat Unirea
Nu ştim ce-i dragul de norod
Şi fost-a ca'n poveşti... Iubirea.
Părinte drag! Noi an de an
Scrutăm în zarea argintie;
Trimite-ne un nou titan,
Să ne trezim din letargie![30]

1.3.2. Pr. Felix Wiercinski

S-a născut la 20 august 1858 în târguşorul Peutzige din teritoriul Danzig. Intră în Societatea lui Isus în 1878, îşi face studiile superioare la Roma şi Cracovia, iar în 1885 este sfinţit preot. Doi ani mai târziu vine la Iaşi, ca profesor la seminar, funcţie în care rămâne până în 1894, când, murind rectorul Francisc Habeni, îi ia locul, ceea ce nu-l împiedică să aibă grijă de preoţii iezuiţi din pastoraţie. După trei ani de rectorat părăseşte ţara pentru aproape un an de zile. Revine pentru doi ani, apoi pleacă din nou, pentru a nu se mai reîntoarce decât în 1902 ca paroh de Botoşani.

În 1903, e trimis ca misionar în Rusia, la Moscova. De aici scrie la Iaşi în 1903: „Cu inima plină de amar m-a dus la iubitul meu popor român şi nu-l pot uita niciodată". Aici, timp de 8 ani, converteşte 800 de persoane, predă catehismul în 20 de licee şi în particular.

În 1911, e surghiunit în Danemarca şi Suedia. În 1912, e misionar în aceeaşi ţară, apoi în Germania şi Bucovina. Doi ani mai târziu, ajunge iar în Germania nordică, iar în timpul

30 „Sub crucea ta", în *Almanahul Presa Bună* (1940) 36-37.

războiului stă în oraşul Danzig. În 1922, îşi mută reşedinţa la Wrocław, apoi timp de un an şi mai bine se ocupă de pastoraţia taberelor de exilaţi din Silezia germană. În anii următori, peregrinează prin Estonia, Silezia şi Basarabia.

În 1929, ajunge spiritual şi profesor de filozofie la seminarul din Bucureşti, slujire la care se mai adaugă şi cea de profesor de dogmatică, limbă română şi franceză la Oradea Mare.

În 1930, revine la Iaşi, unde, timp de doi ani, este iarăşi rector al seminarului. Era cel mai bun profesor şi preda religia, latina, istoria, geografia, germana şi, pe lângă toate acestea, găsea timp să se ocupe şi de problemele economice ale seminarului.

În 1932, se întoarce în Germania la Mittelsteine, iar în anul următor ajunge iar în Estonia. Activează intens şi singura lui recreaţie o constituie scrierea de articole religioase pentru revistele din România. În 1938, se reîntoarce la noi.

Pe scurt, putem spune că a cutreierat întreaga Europă, muncind în 16 ţări, cel mai mult în România. Moare la Blaj, unde se dusese pentru a ţine exerciţii spirituale, la 20 ianuarie 1940. Aici e şi înmormântat. O biografie aproape de necrezut, în care locurile unde munceşte şi diversitatea slujirilor preoţeşti se schimbă într-un ritm alert[31].

A publicat foarte multe articole de valoare (mai ales pe teme de educaţie spirituală) în majoritatea revistelor romano-catolice şi greco-catolice din ţară. La acestea adăugăm: *Căsătoriile mixte* (Iaşi 1928) şi *Societatea lui Isus. Ce sunt iezuiţii?* (Iaşi 1930). Articolele sale ar merita un studiu aparte, ele fiind de valoare şi pentru spiritualitatea de astăzi.

---

31 „Un vajnic luptător”, în *Volum festiv...*, Iaşi 1939, 18-21.

1.3.3. Pr. dr. Ioan Ferenţ

S-a născut în comuna Dărmăneşti (Bacău), dintr-o familie de ţărani. A studiat la şcoala primară din localitate, apoi a fost elev al seminarului din Iaşi. În 1906, e trimis la Innsbruck pentru completarea studiilor teologice. De aici a trimis adesea studii, articole, poezii la revista *Unirea* din Blaj[32]. Îşi ia doctoratul în teologie şi, în 1911, revine la Iaşi, unde a fost numit profesor la seminar şi vicar parohial. Cu multă pasiune munceşte în bibliotecile din Iaşi, studiind şi adunând material istoric. În 1919, este numit paroh la Răchiteni, iar după doi ani începe a administra şi parohia Butea. Din 1923, rămâne numai paroh de Butea, în care calitate munceşte mult pentru binele spiritual al credincioşilor, reface biserica parohială şi le construieşte pe cele din Fărcăşeni şi Caracaşi. Moare în august 1933 din cauza paraliziei[33].

Alături de părintele Carol Auner a fost unul dintre cei mai buni cunoscători ai catolicismului din Moldova. În 1915, publică un studiu despre Ieremia Movilă şi catolicismul moldovean[34]. Apoi, începând cu 1920 până în 1925 publică în revista *Cultura creştină* de la Blaj o serie de articole bine documentate şi solid construite care au stârnit şi admiraţia lui Iorga, cu care însă a avut şi o polemică. Rezultatul acestor

---

32 „Jubileul convictului teologic din Insbruck", *Unirea* (1908) 278; „Studenţii catolici şi Wahrmund", *Unirea* (1908) 376; „Tu eşti Petru", *Unirea* (1911) 273 etc.

33 A. GABOR, „Moartea Păr. Dr. Ioan Ferenţ", *Lumina creştinului* 9 (1933) 150-151.

34 „Ieremia Movilă şi catolicismul", în *Calendarul catolic* (1915), 37-49.

articole e cartea apărută la Blaj în 1931[35]. A fost şi un cunoscător profund al Sfintei Scripturi şi mulţi afirmă că a avut în manuscris o traducere românească a Bibliei, pe care însă nu a putut să o publice.

„Era un preot foarte învăţat căruia îi plăcea să meargă până la fundul chestiunilor studiate. Poate tocmai de aceea n-a publicat unele din studiile sale, fiindcă niciodată nu era mulţumit cu rezultatele aflate”[36]. În biblioteca seminarului siecezan din Iaşi se cunoşteau şi câteva caiete cu un curs de istorie a literaturii române vechi, curs pe care îl ţinea la seminar. La revista *Lumina creştinului* a colaborat puţin, din motive personale.

1.3.4. Pr. Iosif Malinovski

S-a născut în 1857 la Cordun (Neamţ). A urmat liceul la Bârlad, iar în 1876 intră în ordinul franciscan, făcând noviciatul la Cherso (Italia). A studiat teologia la Innsbruck, unde a fost hirotonit în 1881. Deschizându-se seminarul, este numit profesor de limbă română şi religie; această ultimă disciplină o mai propunea şi la „Notre Dame”. În timpul

35 „Istoria catolicismului în Moldova. Epoca teutonă”, *Cultura creştină* (1920) 136-154; 193-211; 238-246; „Cumanii şi episcopia lor”, *Cultura creştină* (1922) 20-37; 67-81; 109-115; 154-164; 187-198; 251-266; 299-308; (1923) 4-13; 77-92; 115-123; 196-202; 229-235; (1924) 296-301; (1925) 16-17; 140-143; „Franciscanii în Moldova şi Muntenia înainte de 1291”, *Cultura creştină* (1925) 52-54; „Iarăşi franciscanii la Milcov”, *Cultura creştină* (1925) 173-175; „Românii în eparhia cumanilor”, *Cultura creştină* (1925) 211-212; *Cumanii şi episcopia lor*, Blaj 1931.

36 A. GABOR, „Moartea Păr. Dr. Ioan Ferenţ”, 151.

sedis-vacanţei episcopiei din 1903-1904 a fost administrator apostolic, iar din 1904, vicar general.

În 1908, a voit să înfiinţeze o publicaţie: *Foaia catolică*, dar n-a reuşit. A fost însă un harnic colaborator al celor două reviste locale ce aveau să apară peste câţiva ani. Părintele Anton Gabor ne mărturiseşte că a fost iniţiat în presă de dânsul.

A alcătuit mai multe cărţi religioase foarte importante: *Catehismul mic*, Iaşi 1885; *Catehism*, Iaşi 1885; *Călăuza creştinului*, Iaşi 1885; *Istoria sacră,* (prescurtare după Schuster Mey), Iaşi 1887; *Catehismul catolic cu o prescurtare a istoriei bisericeşti* (pentru tineri şi adulţi, de J. Deharbé, traducere), Iaşi 1908; *Manualul dascălului catolic*, Iaşi 1908.

A lăsat şi alte scrieri, nepublicate. Moare la Cracovia în august 1916[37].

1.3.5. Pr. dr. Petru Pal

S-a născut în 1872 în localitatea Pildeşti (Neamţ). A intrat în seminarul din Iaşi şi e primul preot indigen ieşit de aici. Şi-a continuat studiile la Roma, unde a luat doctoratul în filozofie la Academia „Sfântul Toma" şi în teologie la Apolinaris; la Fribourg îşi ia doctoratul în litere. Pe acesta l-a echivalat la Bucureşti în anul 1906. Certificatele de studii sunt excelente şi aproape toată viaţa şi-a consacrat-o cărţilor.

În perioada 1907-1937, a fost profesor de limbă germană la Constanţa şi apoi la Şcoala Superioară de Comerţ din Iaşi. În 1938, s-a retras în parohia Valea-Seacă, unde a muncit

37

I. NAGHIU, „Figuri de educatori", în *Almanahul Presa Bună* (1944), 104-111.

până la sfârşitul anului 1942. În ianuarie, anul următor, a murit.

În perioada 1937-1938 a fost redactorul *Luminii creştinului*, la care a colaborat cu diferite articole[38].

1.3.6. Pr. Iosif Ghiuzan

S-a născut în 1898 la Adjudeni (Neamţ). A studiat în seminarul din Iaşi, iar filozofia şi teologia le face la Sarzano şi Genova. A fost hirotonit în 1924. Ajunge apoi vicar parohial la Iaşi, secretar episcopal, profesor la seminar, iar din 1928 este şi duhovnic al surorilor din congregaţia „Notre Dame". A fost apoi prefect la seminar, iar în ultimii ani a slujit ca paroh la Dărmăneşti (Bacău). Moare, pe data de 2 decembrie 1932, în drum spre Iaşi (după gara Bârnova), unde urma să fie operat.

În legătură cu revista, putem spune că a colaborat cu multe articole iar în 1928, când s-a retras, temporar, Mons. Anton Gabor, a fost şi redactor al ei.

1.3.7. Pr. dr. Dumitru Andrieş (1894-1942)

> Un talentat ascuns... îl numeam „Creangă redivivus". Dar diferitele preocupări de ordin pastoral nu i-au permis să fie prea fecund... Vesel şi glumeţ, el era sufletul întâlnirilor... Lui Zacheu [pseudonimul lui n.n.] îi plăcea tutunul. Din când în când, printre rotocoale şi nori de fum, îi venea inspiraţia şi se transporta în lumea muzelor. Păcat că voiajul acesta îl făcea prea rar, din care motiv literatura

38 „Pr. Dr. Petru Pal", *Lumina creştinului* 3 (1943) 84-85.

română n-a putut să-l numere printre figurile ei de valoare[39].

Din 1930 până în 1941, poeziile lui Zacheu imprimau almanahurilor noastre un farmec deosebit. Scopul poeziilor era totdeauna moralizator. Majoritatea subiectelor le găseşte la ţară, unde îi plăcea să stea, în mijlocul poporului, pe care ştia să-l păstorească în modul cel mai plăcut. În 1926, făcea parte dintre membrii comitetului pentru construirea Institutului „Presa Bună". A fost mai mulţi ani directorul *Sentinelei catolice* şi a tradus diferite broşuri ce s-au tipărit la „Presa Bună". Moartea l-a găsit într-un spital din Bucureşti. A fostînmormântat în cimitirul Bellu-catolic din acelaşi oraş[40].

Redăm în continuare două poezii care-i arată aplecările şi aptitudinile poetice:

Pentru tineri

39 I. MĂRTINAŞ, *Poezii (de Zacheu)*, Iaşi 1943, 3-4.

40 D. HERGHELEGIU, „Poezii de Zacheu", *Lumina creştinului* 3 (1943) 76-78.

Tineri, voi aveţi în inimi
O comoară nestimată!
V-am rugat şi vă rog iarăşi,
Să rămână ne'ntinată!

Când al patimilor ropot
Şi când lumea păcătoasă
Vă îndeamnă la urgie,
Fiţi cu mintea sănătoasă!...

Fericiţi veţi fi în ziua,
Când, venind la cununie,
Veţi da mâna cu iubire,
Într-o sfântă curăţie!...

Însă, vai, mă prinde jalea...
Că la noi în sat nu-i bine!...
Ce păcat, c'atâţia tineri
Au dat satul de ruşine!...

Ah!... părinţii poartă vina
Şi de-o parte şi de altă!...
Blestemaţi vor fi pe lume...
Şi'n aceasta... şi-n cealaltă.

Sunt scârbit... şi-l rog pe Domnul
Să ne apere... să facă
Între noi să nu mai fie
Nici-un xxx şi nici o... vacă[41].

Mai am un singur dor

D. ANDRIEŞ, „Pentru tineri", în *Almanahul Presa Bună* 1938, 72-73.

Mai am un singur dor,
Să nu mai fiu dator;
Să ştiu c-am achitat
Şi nu mai am de... dat!...

Mă tem că n'o să pot
Să mai mănânc!... Socot
Că orişice înghit,
E încă neplătit!...

La lemne de mă duc
Ce credeţi?... iar bucluc!...
Mă'ntorc cum am plecat,
Căci sunt... îndatorat!

Cu hainele-i mai greu,
Dar le întorc mereu!...
Nu pot să mă-noiesc!...
Cât am... să mai plătesc!...

Dar somnul? – O, cu el
De mă mai iau niţel!...
Doar d'nsu-mi ţine loc
De masă şi de foc!...

Noroc de-acest amic
Cu el nu simt nimic!...
Şi-mi place atât de mult
De glasul lui s'ascult!...

Şi încă un secret;
De n'am ajuns schelet,
Şi dacă's sănătos,
E... c'am dormit vârtos!...

Cât despre creditori,
Chef bun de sărbători!
Şi eu din partea mea,
Tot pentru ei voi... bea!

Să n'aibă nici un gând...
Le voi plăti pe rând!...
Iar despre gologani...
La anul... şi mulţi ani!...[42]

Mult diferit de Iosif Bălan[43]. Când nu face scurte predici moralizatoare, în versuri, scrie pentru distracţie, plin de

D. ANDRIEŞ, „Mai am un singur dor", în *Almanahul Presa Bună* (1940), 80-81.

43 Originar din Barticeşti; seminarul l-a făcut la Iaşi. Poeziile şi articolele lui, publicate în *Lumina creştinului*, au o structură filozofico-teologică

virtuozitate verbală, dar cumva superficial, fără aplecare şi cercetare profundă a realităţilor. Cu toate acestea, poeziile lui au fost gustate de cititori.

1.3.8. Pr. dr. Dumitru Herghelegiu

S-a născut la Cotnari la 4 septembrie 1915, din părinţi evlavioşi şi corecţi. A intrat în rândul seminariştilor din Iaşi în 1928. În 1934, este trimis la studii în colegiul internaţional *De Propaganda Fide*. Aici mai are colegi din Moldova pe Gherguţ Andrei, Moraru Anton, Demşa Petru, Lang Eduard şi Pscheidt Victor. La 18 martie 1939, este sfinţit preot, făcând parte din seria celor 33 de preoţi absolvenţi ai seminarului din Iaşi. În 1941, îşi ia doctoratul cu teza *De indissolubilitate matrimonii apud patres graecos primorum quinque saeculorum*, apoi se întoarce în ţară.

De acum, viaţa îi este plină de tumult şi neprevăzut. Este numit vicar la parohia Focşani, unde stă doar câteva luni; vine la Iaşi, unde slujeşte tot ca vicar. Însă, alături de aceasta, el mai activează ca organist, profesor de muzică la seminar, administrator al tipografiei „Presa Bună” şi redactor al revistei de aici. În 1943, ia diploma de licenţiat în muzică la conservatorul din Iaşi. În 1944, din cauza războiului, tipografia „Presa Bună” a fost deportată la Beiuş, în Ardeal. În 1945, este numit profesor de teorie şi solfegii la Conservator şi profesor de religie la unele licee din Iaşi. Continuă editarea almanahului revistei *Lumina creştinului* în atelierele catolicului Alexandru Terek, căci tipografia „Presa Bună” nu se va mai întoarce din Ardeal. În 1946, pe timpul foametei, ajunge paroh la Dărmăneşti, unde deschide o şcoală de dascăli.

---

care face din ele adevărate capodopere. După câţiva ani de preoţie, şi-a părăsit îndatoririle religioase şi nu a mai revenit.

Urmează o perioadă de câţiva ani destul de tulbure şi plină de evenimente tragice, dar şi înălţătoare. În 1951, este numit, de Mons. Petru Pleşca, vicar şi organist la catedrala „Sfântul Iosif" din Bucureşti. Aici stă 7 ani, iar în 1958, datorită unor neînţelegeri, ajunge paroh la Turnu Severin, unde stă câteva luni. Se reîntoarce în Moldova, iar în 1959 este numit paroh la Moineşti. Aici construieşte biserica din filiala Pietrosu şi frumoasa casă parohială din Moineşti.

Din 1983 şi până la moarte (1993) ajută ca preot pensionar la parohia „Sfântul Nicolae" din Bacău. E îmbucurător faptul că, pe timpul conducerii lui, revista şi almanahul nu au stagnat, ci, dimpotrivă, au progresat, în pofida condiţiilor grele aduse de război.

1.3.9. Pr. Constantin Hausner

S-a născut la Iaşi în ziua de 9 mai 1912. După ce a urmat clasele primare la o şcoală de stat, a intrat în Seminarul Catolic din Iaşi în toamna anului 1923. Din cauza închiderii temporare a Seminarului din Iaşi, a continuat studiile liceale în Seminarul Catolic din Bucureşti (1927-1929), după care a urmat studiile filozofice la Universitatea din Strasbourg (1929-1931) şi studiile teologice la Academia Teologică din Bucureşti (1931-1936). A fost hirotonit preot la 23 septembrie 1936 în Iaşi, fiind primul preot originar din acest oraş. Primul loc de apostolat a fost chiar oraşul natal, Iaşi, unde a activat ca vicar parohial şi, ulterior, ca arhivar al episcopiei. La 20 mai 1939 a fost numit paroh de Oţeleni, după care a fost transferat la Dărmăneşti (1939-1945), Gioseni (1945-1961), Valea Seacă (1951-1957) şi Nicolae Bălcescu. La 1 iunie a fost transferat la Constanţa, unde a activat ca paroh până în 1979, când s-a pensionat. A murit pe data de 5 martie 2002.

Referitor la activitatea desfăşurată la „Presa Bună”, îmi mărturisea într-o scrisoare:

> Dacă este vorba... despre activitate în înţelesul adevărat şi adânc al acestui cuvânt, atunci cât priveşte „Presa Bună” se poate vorbi de activitate numai despre cel care a înfiinţat această instituţie şi a condus-o ca un adevărat apostol competent, anume monseniorul Anton Gabor. Noi ceilalţi care, într-un fel sau altul, am avut o oarecare misiune în conducerea acestei instituţii nu am avea curajul să ne atribuim ceva din înţelesul acestui cuvânt. Eu, cel puţin, nu am făcut altceva decât să supraveghez chestiunile financiare ale acestei intreprinderi... Ceva despre autobiografia mea? M-am născut, mai trăiesc şi probabil în curând voi muri. Cei 47 de ani de preoţie pe care îi am în urma mea au avut o tangenţă destul de scurtă cu „Presa Bună”, activitatea mea fiind în majoritate pastorală. (Constanţa, 18.09.1983).

1.3.10. Stud. Iosif Cojocaru

Originar din Pildeşti. În 1935, pleacă plin de entuziasm la studii la Strasbourg. Cel ce putea fi un mare apostol şi un scriitor de excepţie le scrie colegilor săi din seminarul din Iaşi ultima carte poştală: „Fraţilor, iar în spital. De data aceasta odaia mea e în faţa caselor de nebuni; apar tipii la ferestrele cu gratii şi ne privim... Dumnezeu cu noi! Adevărata prietenie nu o destramă nici moartea... Să nu audă mama!”. Moare, aici, la 22 martie 1937.

Cununie

Flori frumoase am să pun
Peste fruntea mea cunună,
Când tu, Moarte, soră bună
Vei sfârşi al meu surgun.

Ca nicicând în alte dăţi
Eu găti-mă-voi de nuntă,
Tu, cu zâmbetul de sfântă
Să te-apropii, să te-arăţi.

Noi în taină ne iubim,
Prietenia ta îmi place
Când prin crucile sărace
Sfat îmi dai din ţinţirim.

Deseori mă'ntreb când vii
Cu virgina ta iubire?
Ca să fiu atuncea mire,
Tu, mireasa mea să fii;

Să-ţi dau ţie, ostenit,
Pentru cununie, mâna;
Şi de-atunci, pe totdeauna,
Vieţui-voi fericit[44].

În acest dialog intim, plin de iubire, dintre om şi moarte descoperim acelaşi suflet creştin, românesc, pe care îl descoperim şi în păstorul cel moldovean din nemuritoarea baladă *Mioriţa*. E inefabilul şi de neconfundatul suflet românesc, care nu priveşte moartea ca o tragică fatalitate! Tânărul, vânjos şi frumos ca bradul, acoperă cu seninătate creştină secerea morţii, iar el devine un grâu bun ce se contopeşte cu Pâinea nemuririi.

Dintre poeziile lui Iosif Cojocaru, mai amintim doar două: *Dor*[45], în care evocă smălţuitul plai mioritic în luna mai, luna

[45] Cf. *Volum festiv...*, 97-100.

„Dor", în *Almanahul Presa Bună* (1939), 49.

sfintei Fecioare, şi *Tata*[46], poezie de un patetism profund şi tulburător, în care cu o dragoste arzândă şi cu presimţiri dureroase evocă chipul tatălui rămas singur acasă pe malul Moldovei, aşteptând în zadar întoarcerea fiului-preot.

1.3.11. Ilie Romila

> La 14 aprilie [1930] a încetat din viaţă Ilie Romila din Huşi... El era cunoscut tuturor catolicilor din Eparhia de Iaşi ca un om cu o inimă largă pentru toate operele de iubire creştinească... El nu se mulţumea să dea obolul său personal, ci umbla singur de mai multe ori pe la casele oamenilor, punând cuvânt pentru o cât mai largă pomană. De când s-a mutat la Huşi orfelinatul de băieţi, acesta a avut în toate împrejurările în Ilie Romilă pe unul dintre cei mai mari sprijinitori...
> Şi Institutul „Presa Bună" trebuie să-l socotească printre marii săi binefăcători; căci pe lângă sprijinul material primit, el a ajutat în anul 1926 împreună cu un alt mare binefăcător, Gheorghe M. Iacob, şi alţi oameni de bine, să se adune de la credincioşi frumoasa sumă de 45.235 lei. Tot atunci am primit prin stăruinţa preşedintelui Băncii populare „Piscul lui Vodă", care era tot Ilie Romilă, donaţiunea de 6.000 lei, iar ca împrumut de la aceeaşi bancă suma de 100.000 lei. Luând în consideraţie timpurile extraordinar de grele ale Institutului „Presa Bună" tocmai pe atunci, când erau atâtea datorii de plătit, ajutorul acesta a fost o foarte mare binefacere pentru noi[47].

---

46 *Almanahul Presa Bună* (1939), 58.

47 A. GABOR, „Moartea unui binefăcător", *Lumina creştinului* 5 (1930) 81-82.

Mai sunt şi alţi preoţi şi laici care au colaborat la revistă: Ioan Ghergu, Ioan Jicmon, Iosif Naghiu, Hildebrand Frollo (fost seminarist), Zoe Haşdeu etc.

2. *VIAŢA*

2.1. Din viaţa revistei

Trecuseră 16 de ani de la înfiinţarea seminarului franciscan din Hălăuceşti [Seminarul franciscan fusese înfiinţat în 1897, n.n.] pentru formarea franciscanilor români. Era anul 1913 şi abia numai vreo 6 preoţi tineri, franciscani indigeni, se întorseseră de la Universitatea teologică din Roma. Aceştia, adăpaţi la izvorul credinţei şi civilizaţiei romane, s-au întors hotărâţi a întrebuinţa şi condeiul pentru binele Bisericii şi al patriei [aşa cum se întorsese Pr. Anton Gabor de la Innsbruck, n.n.]. Printre aceştia era şi pr. Iosif Tălmăcel, care, fiind numit vicar parohial la Săbăoani, şi-a găsit sprijinitorul acestei nobile dorinţe în persoana unui veteran român, pr. Graţian Carpati, paroh de Săbăoani din 1905. S-a dedicat cu toate puterile pastoraţiei. Pentru aceasta, a înfiinţat pentru bărbaţi şi femei societatea „Mariană", iar pentru tineri şi tinere societatea „Tinerimea catolică". A construit un mare salon parohial, ce a funcţionat mult timp, unde se adunau enoriaşii săi pentru instrucţia catolică, pentru teatru religios şi patriotic şi pentru diferite conferinţe instructive. Pe un perete din acest salon scrisese: „Dumnezeu este izvorul tuturor învăţăturilor. Binecuvântaţi să fie toţi care ascultă învăţăturile în localul acesta, în care cu ajutorul lui Dumnezeu şi bună voinţă se poate învăţa uşor, scurt şi cuprinzător: 1) Mântuirea sufletului;

2) Luminarea minţii; 3) Educaţia (creşterea) creştinească; 4) Taina vieţii sănătoase, lungi şi fericite. Toate acestea se predau din dragoste către Dumnezeu şi iubirea credincioşilor de a se ferici".

Părintele Iosif Tălmăcel, cum a ajuns la Săbăoani (1912) şi a cunoscut râvna şi grija parohului său pentru oiţele sale, i-a descoperit planul cu care se întorsese din Italia, adică de a face apostolat prin vreo revistă, ori vreun jurnal potrivit pentru catolicii noştri. Părintele Graţian, care de mult dorea şi el aşa ceva, a primit propunerea şi, împreună cu vicarul său, la 14 aprilie 1913, publică întâiul număr al Buletinului parohiei catolice din Sabăoani: *Viaţa*[48].

În primele pagini ale noii publicaţii, părintele Graţian scrie:

M-am hotărât pentru aceasta să scot la iveală o broşură cu numele „Viaţa. Buletin al Parohiei Catolice din Săbăoani", care precum arată însuşi titlul, va cuprinde toate acele ce privesc pe un creştin adevărat şi pe un cetăţean bun în viaţa de toate zilele [intenţie lăudabilă, dar plină de exigenţe, n.n.]. În acest buletin, care va apărea din când în când se vor trata toate acele chestiuni practice care interesează parohia noastră. Şi iată în puţine cuvinte programul ce ne-am propus a desfăşura cu ajutorul lui Dumnezeu: „Vom căuta din răsputeri ca poporul nostru să aibă o viaţă sufletească cât se poate mai nobilă şi mai sfântă, şi o viaţă pământească cât se poate mai fericită... Nu pun nici un preţ Buletinului acestuia, dar primesc cu mulţumire orice mică ofertă" (1913, 5-6).

48 I. PAL, *Originea catolicilor din Moldova*, 240-241.

Notăm acum colaboratorii preoţi din primele numere, şi care vor deveni permanenţi: Graţian Carpati, Tălmăcel Iosif, Morariu Bonaventura, Neculăeş Dominic, Mattas Francisc, Gârleanu Ion. Tipografia în care se tipărea publicaţia avea firma: Fraţii Rothenberg - Roman.

Ce se scrie în primul număr? Părintele Graţian se ocupă mai mult cu problemele parohiei, iar părintele Tălmăcel scrie poezii în stil popular şi mici istorioare pline de vervă şi de ţărani care se simt foarte bine la ţară şi nici nu ar putea trăi liniştiţi în alt loc. Constatarea e valabilă şi pentru ceea ce au scris mai târziu.

> Cu numărul viitor, care va avea un caracter mai general, vom începe a publica o serie de conferinţe catehetice ale preacucerniciei sale P. Ulderic M. Cippoloni... Aceste conferinţe sunt foarte potrivite pentru zilele noastre şi... publicăm aici pe scurt cuprinsul lor: 1) pentru ce trăieşte omul pe pământ; 2) creştinul e dator să asculte cuvântul lui Dumnezeu; 3) cum trebuie ascultat cuvântul lui Dumnezeu; 4) cine nu crede, nu poate ajunge la fericirea veşnică; 5) omul nu se poate mântui decât în religia cea adevărată; 6) despre nădejdea în Dumnezeu; 7) despre dragostea către Dumnezeu şi către aproapele; 8) numai un lucru este de trebuinţă; 9) despre păcat şi despre urmările lui (1913, 13-15).

Tot în numărul al doilea, se mai publică un aviz important:

> Din toate părţile ne-au venit scrisori de mulţumire şi de încurajare şi chiar vreo câţiva ne-au arătat dorinţa ca acest buletin să fie răspândit şi în alte parohii. Noi primim cu bucurie această propunere, şi chiar numărul viitor va fi

> redactat aşa fel ca să poată sluji pentru orişicare parohie. În aceste două numere, buletinul a avut un caracter cu totul local, dar în numerele viitoare va avea un caracter inter-parohial... Preţul buletinului este de 20 de bani exemplarul. Pentru anul acesta nu putem pune preţul abonamentului, deoarece nu putem publica buletinul în fiecare lună după cum am dori (1913, 20).

Probabil că apariţia acestei reviste a stârnit discuţii aprinse între preoţi şi, printre altele, o problemă importantă era aceea de a şti pe ce cale va merge publicaţia: avangardistă sau conservatoare. Preotul Ulderic Cipolloni, conducător local al franciscanilor, precizează:

> În toate publicaţiunile să nu se piardă cu vederea pe poporul nostru de la ţară, care formează cel mai mare contingent catolic din Moldova: lui deci trebuie vorbit în mod simplu, cu o limbă curat românească, dar simplă, potrivită cu inteligenţa şi cunoştinţele lui, şi nicidecum prea înaltă şi prea împodobită cu figuri retorice, căci vai de el! N-ar înţelege nimic, iar subiectele de tratat să fie totdeauna practice şi folositoare pentru sufletul şi viaţa lui cea zilnică (1914, 1).

Toate acestea s-au realizat întocmai, iar colaboratorii nicicând nu au intenţionat altceva. Totuşi, poate uneori priveau cu invidie haina mai ştiinţifică, mai teologică, mai elegantă a revistei de la Iaşi. Revista *Viaţa* a expus şi teologie, dar o teologie practică, mergând uşor la inima creştinului nostru de la ţară.

Alături de articolele despre vieţi de sfinţi şi istorioare morale drăgălaşe şi edificatoare mai găsim şi sfaturi practice (atât de necesare pentru bunicii noştri), sfaturi gospodăreşti,

îndrumări pentru păstrarea sănătăţii, leacuri ieftine, probleme legate de semănături, îngrăşăminte, îndrumări pentru femeile însărcinate sau cu copii; alături de toate acestea se adăugau povestiri cu ţărani în contact cu intelectuali sau cu crâşmari, beţivi şi înjurători (ei fiind ţinta multor predici usturătoare). Toate aceste probleme practice vor figura printre temele predilecte ale părintelui Tălmăcel; aceasta se vede şi din broşurile pe care le-a publicat (cf. bibliografia lui).

Un alt aviz îmbucurător (1914, 32) ne spune că mulţi au rugat conducerea revistei să o scoată regulat, lunar, astfel s-ar răspândi mai mult şi ar câştiga şi mai mulţi abonaţi. Însă, cu părere de rău, li se răspunde că, deocamdată, aşa ceva nu se poate; în unele luni ale anului colaboratorii sunt covârşiţi de activităţile pastorale. În schimb se stabileşte (momentan) numărul de pagini (32) şi un conţinut cât mai bogat şi variat.

ANUL XXII
MARTIE 1936
No. III
VIAȚA
REVISTĂ POPULARĂ CATOLICĂ
REDACTATĂ DE
P.P. FRANCISCANI MINORI CONVENTUALI
EU SUNT
CALEA, ADEVĂRUL ȘI VIEAȚA
Redacția și administrația
SĂBĂOANI—ROMAN
Abonament pe un an . . Lei 50
Un număr . . . . . Lei 5

De la început şi până în septembrie 1914 revista apare la Săbăoani, după care se mută la Răducăneni (Iaşi), ea urmându-şi cu fidelitate colaboratorul şi sufletul ei: pr. Iosif Tălmăcel. Din iunie 1916, se mută la Hălăuceşti, iar în august îşi întrerupe activitatea din cauza războiului. În aceşti primi ani este tipărită în condiţii grafice excelente.

Referitor la conţinut, anul 1915 abundă în informaţii de istorie sacră (articolele aparţin lui Benvenut Wiener, care le prelucrează după istoria sacră a lui Schuster-Mey), misterele Rozariului, învăţătura catehetică după catehismul lui Iosif Deharbé etc. Cateheză mai face şi pr. I. Tălmăcel, mai ales pentru copii. Aceste articole ale pr. I. Tălmăcel vor fi apoi adunate şi publicate separat într-o carte.

În septembrie 1918 revista reapare la Huşi, având ca redactor tot pe pr. I. Tălmăcel. Îl urmează la Bacău, în martie 1920. De aici, în iunie acelaşi an, se mută la Faraoani. Cu data de 1 ianuarie 1921, vine la Hălăuceşti, sub conducerea de scurtă durată părintelui Bonaventura Morariu, după care este încredinţată din nou lui părintelui I. Tălmăcel. După cum *Lumina creştinului* a depins în bună măsură în existenţa ei de Mons. Anton Gabor, aşa şi *Viaţa* depinde de pr. I. Tălmăcel.

În 1923, în paginile 52-54, redactorul ei face un bilanţ şi o constatare, din care notăm:

> Numărul acesta de ani e o dovadă a unei munci statornice, şi considerând greutăţile prin care a trecut şi trece încă revista, aceasta înseamnă din partea colaboratorilor o muncă îndârjită, capabilă de jertfe mari, pentru a putea merge înainte, pentru a fi în continuare mijloc de întărire şi luminare a poporului nostru, mai ales de la sate. Am zis mai ales de la sate, pentru că acesta a fost scopul fondatorului şi aceasta a fost caracteristica revistei, care a făcut să fie bine primită şi răspândită... Începutul a fost foarte umil

şi fondatorul, mult regretatul Graţian Carpati, nici nu s-a gândit măcar ca să scoată o revistă care să apară regulat şi să fie răspândită afară din localitatea unde era paroh... De atunci şi până acum revista *Viaţa* a căutat să lumineze şi să ridice poporul nostru atât sufleteşte cât şi materialiceşte, interesându-se îndeaproape şi în chip intim şi familiar de toate nevoile lui. Revista noastră a fost de la început strict populară... Deşi cândva unii dintre colaboratori au arătat dorinţa de a se trata chestiuni mai înalte şi potrivite şi celor de la oraşe, cu cultură mai mare; deşi s-a dorit... o formă de limbă mai elegantă, subsemnatul, ca redactor responsabil, a susţinut mereu caracterul strict popular şi a recomandat colaboratorilor ca să scrie într-o formă literară cât mai populară [ceea ce el a realizat pe deplin, n.n.], potrivit cu gradul de cultură al celei mai mari părţi a cititorilor. Din experienţă apoi ştim că şi cei cu o cultură mai înaltă citesc cu foarte mare plăcere literatura populară... Pentru chestiuni mai înalte şi pentru un gen de literatură mai aleasă există... şi alte reviste catolice, care bucuros primesc astfel de articole spre publicare. Prin această recomandare vreau să asigur tot mai mult pe cititorii noştri, care în majoritate sunt săteni, că şi de acum înainte revista *Viaţa* va urma să se intereseze de aproape de nevoile lor sufleteşti şi materiale şi va căuta, cum spune fondatorul ei, ca poporul nostru să aibă o viaţă sufletească cât se poate mai nobilă şi mai sfântă şi o viaţă pământească cât se poate mai fericită. Pentru a-i păstra forma de început, vom căuta să urmăm iar dialogurile, pildele scurte, reţetele practice, regulile de sănătate şi de gospodărie etc.

Noul paroh de Săbăoani, Pr. Anton Bişoc, publică în repetate rânduri articole practice şi pe înţelesul tuturor

referitoare la căsătorie şi la toate problemele legate de acest sacrament. Toate aceste articole vor fi apoi adunate şi publicate separat într-o carte folosită de mulţi preoţi pentru pregătirea tinerilor.

Cu data de 1 ianuarie 1924 revista începe a se tipări în propria tipografie (maşina de tipărit fusese adusă în decembrie 1923)

> înzestrată cu toate cele trebuincioase pentru a putea tipări nu numai revista noastră, ci şi multe alte cărţi şi broşuri bune şi folositoare ce aşteaptă să vadă lumina... Aceasta e întâia tipografie catolică din vechiul regat... şi va purta numele: Tipografia Serafică a Seminarului Franciscan din Hălăuceşti (1924, 1-2).

Era înzestrată cu 1.000 kg litere de text, corp 6, 8, 10, 12. Această mare îmbunătăţire a scos revista din cerşitul la care era obligată în vederea tipăririi. Toate muncile manuale au fost încredinţate fraţilor laici, care se vor descurca excelent.

Redăm în câteva rânduri preocupările revistei în aceşti ani: explicarea vieţii (eroice) a misionarilor, vieţi de sfinţi ce sunt comemoraţi în luna respectivă, subiecte despre şi cu franciscani, pilde şi sfaturi practice, printre care şi „vrăjmaşii omului, purecii şi păduchii". Nu trebuie să uităm spaţiul larg ocupat de tema principală tratată de pr. A. Bişoc: căsătoria, cu toate problemele ei: peţit, părinţii, celebrarea sacramentului, nunta, noua viaţă de familie cu ineditul, farmecul şi necazurile ei.

Anul 1926 e un an nou: „Anul acesta îndeosebi, cititorii vor afla multe lucruri privitoare la sfântul Francisc de Assisi, când în lumea întreagă se sărbătoreşte cu mare pompă de şapte ori o sută de ani de la moartea lui" (1926, 1). Aproximativ 60% din revistă e ocupată cu Francisc şi cu franciscani.

În numărul din aprilie, pagina 63, se aduce la cunoştinţa cititorilor că „o nouă tipografie intră în câmpul activităţilor catolice din Moldova. E tipografia editurii «Presa Bună» din Iaşi, care a fost cumpărată la 25 februarie a.c.”. Două pagini mai încolo ni se anunţă că „direcţiunea acestei reviste a hotărât ca în fiecare întâia duminică a lunii să celebreze o sfântă Liturghie pentru toţi abonaţii... care sunt în regulă cu abonamentul pe anul în curs... Noi, vestindu-vă acest lucru vă rugăm să propuneţi şi altora să se aboneze” (îndemn repetat mereu în numerele următoare).

Părintele A. Bişoc îşi încheie rubrica despre căsătorie şi începe imediat o alta: „Din cartea creştinului: cele şapte păcate capitale, tratate pe lung şi pe lat”. Paralel cu acestea se pot citi pagini despre catehism, sfinţi (mai ales Francisc), crâşme, sfaturi agricole, poezii, cronici despre sărbători şi evenimente religioase ca aniversări, morţi etc. Deci, linia tradiţională.

Chiar dacă revista a fost populară, acceptată cu entuziasm în mediul rural, din cauza sistemului deficitar al propagandei şi al perceperii plăţii abonamentelor, ea va întâmpina mereu unele dificultăţi ce amărau sufletul colaboratorilor:

> Noi, cei de la reviste, privim cu nedumerire la puţina atenţie ce se dă intenţiunilor noastre curate şi la munca ostenitoare ce o depunem ca să scoatem la vreme şi cât se poate mai frumos scrise foile noastre. Avem în Moldova câteva reviste catolice redactate pentru popor şi pe pragul minimum de 50-70 de lei se pot avea toate numerele ce apar în fiecare lună din an. Ei bine, după 14 ani de apariţie numărul abonaţilor rămâne statornic tot la o mie sau la două, deşi numărul ştiutorilor de carte creşte în fiecare an simţitor cu învăţământul obligator. Ba chiar când redacţiile trebuie să urce preţul abonamentului nu din

dorinţa de câştig (căci la presa catolică din România numai de câştiguri nu poate fi vorba), ci din pricina scumpetei hârtiei şi a tiparului, trebuie să se aştepte la multe numere refuzate de cititori ca şi cum preţul ridicat de 60-70 de lei (un litru de vin bun) ar fi prea mult pentru a plăti atâtor persoane şi maşini de un an întreg, ca şi cum scrisul acesta aşternut cu pana dragostei de Dumnezeu şi de suflete n-ar merita nici o atenţie din partea celor credincioşi. Pe de altă parte, mulţi din aceia care ar putea să sprijine şi să încurajeze scrisul catolic cu sfatul şi îndemnul la abonament cu desfacerea şi împărţirea revistei în chip mai economic, pare că nu-şi dau atâta interes.
În faţa acestor triste constatări te întrebi: Oare se înţelege îndestul că scrisul e şi el un apostolat ce trebuie ajutat şi încurajat? Oare prinde rădăcini convingerea că cititul e azi ocupaţia cea mai întinsă a omenirii şi că prin citirea cărţilor şi a revistelor bune omul îşi îmbogăţeşte mintea cu cunoştinţe noi şi îşi înflăcărează inima de dorinţa şi iubirea adevărului şi a virtuţii? Şi totuşi acestea sunt adevăruri mai clare decât lumina soarelui...
Nu demult Sf. P. Papa Pius al XI-lea îi adresă episcopului din Rieti următoarele cuvinte...: „Susţine... gazeta cu toate puterile. Susţinerea şi răspândirea gazetelor creştineşti este cea mai bună muncă apostolică pe care o poţi face. Spunele preoţilor tăi că am zis eu... că fac cea mai mare crimă preoţii aceia care nu se silesc din toate puterile ca să răspândească gazetele catolice. În schimb cei care scriu aceste gazete sunt adevăraţi apostoli”.
Aceste cuvinte sunt *Crezul* nostru şi am voi să fie al tuturor catolicilor noştri, de aceea l-am reprodus. Aşteptăm ecoul lor în anul nou de viaţă ce-l încep revistele noastre (1928, 28-29).

Biserica Moldovei se apropia din ce în ce mai mult de orientările Bisericii universale. A început să înţeleagă că lumina evangheliei trebuie purtată la cât mai mulţi, în special la cei din Africa şi Extremul Orient. După 1940, erau 2 preoţi în China: Andrei Benchea şi Gheorghe Gabor, şi trei fraţi laici în Africa: Anton Ceangău, Dumea Nicolae şi Chelaru Iosif[49]. I-am privit în fotografie şi am admirat aerul lor hotărât, sărăcia exemplară şi puterea lor: crucea înfiptă în cingulul franciscan ce strânge un trup oţelit la şcoala sfântului Francisc din Moldova.

Pentru susţinerea cauzei lor, pr. Ion Gârleanu a scos şi o revistă ce a avut o existenţă efemeră: *Micul misionar*. Începând cu anul 1929 apare un supliment al revistei *Viaţa*: *Cruciada noastră misionară*. Pe copertă îl vedem pe sfântul Francisc indicând călugărilor săi marea şi ţinuturile îndepărtate: destinul lor misionar. Pe aceeaşi pagină episcopul Robu scrie: „Dorim din toată inima ca mica foaie să producă mult bine, şi binecuvântăm cu toată dragostea atât pe editori cât şi pe cititorii ei".

Frontul Cruciatei misionare... Prin foaia aceasta avem de gând să mergem după un plan rânduit spre a avea o cunoştinţă desăvârşită despre ce s-a făcut, ce se face, ce rămâne de făcut spre înfăptuirea acestui măreţ ideal: O singură turmă a lui Cristos!

Pentru aceasta socot a pune următoarele întrebări:

1. Care e câmpul de lucru unde să desfăşurăm munca?
2. Câţi duşmani stau în faţa misionarului, câţi păgâni?
3. Câţi soldaţi pe frontul de luptă? Câţi misionari?

---

49 L. DORNER, *Un român misionar în Africa* (Rhodesia, fratele Iosif Chelaru), Bucureşti ?.

> 4. Ce organizare e în dosul frontului? adică: ce ajutoare au misionarii de la „trupa de aprovizionare" a credincioşilor? Ce aşteaptă de la noi misionarii? Şi ce le dăm noi? Răspunsul la aceste întrebări nu se poate da nici în foiţa asta, nici într-un an, ci ne va ocupa ani de-a rândul, fără a ajunge la capăt, căci pururea vor fi de spus multe, slujească-ne punctele de mai sus numai ca o idee generală despre ce avem de tractat. Încolo împrejurările şi nevoile ne vor scoate la iveală cunoştinţele atât de interesante despre misiuni (1929, 40).

Creştinii noştri au înţeles idealul înalt slujit de această foaie şi au susţinut-o cu dragoste, jertfe, bani şi rugăciuni. Fiii acestor plaiuri, plecaţi definitiv şi atât de departe, au simţit efectele binefăcătoare ale comuniunii spirituale, iar succesele lor spirituale au fost destul de însemnate.

În anul 1930, redactor începe a fi părintele Ioan Ladan. S-a făcut apoi o nereuşită încercare de a se transporta tipografia la Bacău, pentru o mai bună difuzare şi pentru unele înlesniri pe care le oferă oraşul. Dar încercarea nu a avut succes, şi a fost nevoie de reîntoarcerea la viaţa liniştită de la ţară. La Bacău a funcţionat în perioada iunie 1931 - mai 1932, fiindu-i redactor câteva luni şi părintele Alois Herciu. Din mai 1932 şi până la sfârşit tipografia a funcţionat la Săbăoani, sub conducerea părintelui Anton Bişoc. S-a ales această localitate (în locul Hălăuceştiului) şi pentru legământul istoric legat de înfiinţarea revistei şi, mai mult încă, pentru că aici era mănăstirea – centru de educaţie a fraţilor laici.

Ca şi *Lumina creştinului*, şi revista *Viaţa* a avut permanente necazuri cu finanţele. Deja am menţionat acest aspect. Voim acum să mai redăm un aspect al problemei: „puţini dintre datornici s-au ostenit a-şi achita această mică

datorie... ceea ce înseamnă că se adevereşte proverbul: Când îi dai, omului îi fată vaca, iar când îi ceri, îi moare viţelul".

> Poşta redacţiei:
> Pr. Iustin Cozma în M.B. Suntem constrânşi a suspenda trimiterea revistei. Nu mai putem trimite pe aşteptare; lucrul îl facem noi pe gratis, dar hârtia, cerneala, litera costă parale, pe care n-avem de unde le lua decât din achitarea abonamentelor... D-lui Ioan Muntean – America... Mulţi dintre abonaţii noştri din America au rămas cu plata în urmă pe mai mulţi ani, dar având în vedere criza de care nici D-v nu sunteţi cruţaţi, am zis: „Sărmani fraţi români, nu au de unde găsi o scriere mai bună pe limba lor" (1934, 16).

Începând cu luna iunie, revista publică pe ultima pagină o scurtă rubrică destul de tristă: „Lista neagră", în care se dau numele tuturor celor care nu şi-au plătit abonamentul.

În 1936, pe când părintele Anton Bişoc era la Roma, s-a mai cumpărat o maşină de tipărit, de ocazie, motorizată; aceasta prin stăruinţa părintelui Alois Herciu. Ea permitea lucrări mai rapide şi mai corecte. O mare înlesnire s-a adus revistei atunci când s-a înfiinţat în localitate oficiului poştal. Din decembrie 1938, redactor responsabil este pr. Alois Herciu.

În încheiere, redăm o poezie ironică, muşcătoare, în ton cu *Epigonii* lui Eminescu. În spatele ei se ascunde o experienţă cu unele deziluzii, experienţă micşorată la spaţiul catolic moldovean. Poate prea uşor şi-a permis autorul (şi uneori revista) anumite idei şi cuvinte dure. Departe de realizarea eminesciană, poezia are totuşi calităţi literare din partea autorului (Iosif Tălmăcel). Durerea necolaborării, a nepăsării, poate şi a ironiilor (uneori inerente) din partea altor reviste

mai elevate, toate acestea i-au sugerat această pipărată satiră... la adresa cui? La adresa multora. Tuturor relelor şi mentalităţilor greşite *Viaţa* le opune: „Viaţa dulce românească, de-ar păstra-o viitorul!/ Este limba „Vieţii" noastre, ce-o vorbeşte'ntreg poporul".

Dialog. Cheops stă de vorbă cu Sfinxul în privinţa revistei *Viaţa*.

Cheops:
În epoca radiată de ioni de Febus,
O revistă cum e „Viaţa", iam processit in diebus.
Badea Gheorghe, Moş Vasile, azi citesc Realitatea;
Prin taverne şi tripouri ei îşi cată voluptatea.
Bună ziua, noapte bună, sunt cuvinte ostrogote;
Cine azi mai înţelege ce-i opincă, ce-s ciubote.
O revistă alamodă, comilfo, să-mi placă mie,
Aş dori să fie scrisă în limbaj de reverie.
Astăzi limba românească e'n proces de remaniere:
Ce tu, Creangă, Ispirescu! Noi vrem limba lui Molière.
Scriitorii au menirea limba veche s'o stârpească,
Şi în locu-i alta nouă cum ştiu ei s'o ticluiască.
Căci a noastră plebe astăzi e tambur chiar de cultură,
Are studii umaniste, nu-i cum crezi, lepădătură.
Plebea noastră-i poliglotă când bea vinul din pocale
Şi-ţi vorbeşte în sanscrită de subiecte ideale.
Astăzi plebea viu discută alchimia medievală,
Să descopere pretinde piatra cea filosofală.
Plebea zilnic se ocupă cu politica mondială,
Chestiuni de strategie zilnic scoate la iveală.
În sfârşit cu plebea astăzi nu te poţi juca de-a mingea,
Foot-bal, tenis, şah şi table, astea-s jocurile gigea.
Deci la „Viaţa" cine scrie să-şi aducă-aminte bine
Ca să scrie alamodă cu expresii cât mai fine.

Căci plebeii au pretenţii, vreau cuvinte radicale,
Ori expresii pe de-a'ntregul chinezeşti ori australe.
Cât priveşte-apoi ideea ce voiesc ca s'o descrie,
Să nu uite că plebeii astăzi vor filosofie.
Chestiuni de imanenţă, de idei transcendentale
De esenţă, de potenţă şi dăi, dăi, aşa la vale...

Sfinxul:
Dragă Cheops, „Viaţa" noastră e revistă populară
Şi e scrisă pe'nţelesul oamenilor de la ţară.
Că'ntre ei se află astăzi mulţi de cei păliţi cu leuca,
Ce-au uitat ce este grebla, ce e terciul, ce e treuca;
Că sunt mulţi ce se ocupă chiar şi cu literatură
Şi citesc de zor romane bune de măturătură;
Că mai sunt ce-s strâmbă gura cu bunzur ori bunsuară
Şi-au uitat cum se rosteşte bună ziuă, bună seară;
Că sunt mulţi ce se ocupă cum s'ajungă la putere,
Cum să aibă-un os ce roade, ori să lingă-un pic de miere;
Că mai sunt apoi de-aceia ce-şi trec viaţa prin oraşe
Că-nsfârşit mai sunt şi unii ce-ar voi să nu se ştie
C'au purtat opinci odată, găitan la pălărie.
Toate-acestea nu-s în stare să ne schimbe hotărârea
Ca să scriem mai departe, cum ni-i firea şi vorbirea.
Limba dulce românească, de-ar păstra-o viitorul!
Este limba „Vieţii" noastre, ce-o vorbeşte'ntreg poporul.
Vorbe noi, schimonosite, introduse prin ziare.
Prin romane minciunoase, ce-au trecut peste hotare,
Noi nu vrem să aibă cinstea ca s'apară în revistă,
Să ne strice voia bună şi s'avem o faţă tristă.
Haina „Vieţii" vreau să fie tot mereu naţională,
Fără vorbe franţuzite, ori alese de tocmeală.
„Viaţa" noastră vreau să fie o comoară'mbelşugată
De articole drăguţe, ca să fie căutată.

Nu prea lungi, obositoare, nici cu fraze încâlcite,
Nici făcând filosofie, să nu poată fi citite.
„Viaţa" noastră vreau să fie o grădină cu de toate,
Şi cu flori şi cu legume, cu izvoare nesecate.
Vom căta ca cititorul orice-i place să găsească.
Pentru trup şi pentru suflet şi cu drag să se hrănească.
„Viaţa" noastră vreau să fie şi cu glume încrestată,
Cu proverbe înţelepte şi cu snoave presărată.
În sfârşit, ea poartă titlul de „Revistă populară"
Vom lupta deci cu putere: Populară să apară!" (1936, 12-13).

În martie 1944, *Viaţa* apare la Săbăoani, iar numărul combinat aprilie-mai apare la Beiuş, redacţia şi administraţia: Internatul pavelian de băieţi, Beiuş-Bihor. Războiul, cu timpurile şi oamenii lui, şi-a spus cuvântul.

2.2. Din tematica revistei

Precizăm de la început că nu vom trata aparte almanahul revistei, acesta asemănându-se foarte mult cu orientările şi tematicile revistei. Atât doar spunem că el era mult mai căutat decât revista, şi aceasta datorită calităţii articolelor, selectate din revistă, cât şi graficii excelente[50].

2.2.1. Adevăruri de credinţă în pilde şi asemănări

În perioada august 1934 - martie 1939, preotul Valeriu Crişan- Sercaia a susţinut în revistă o rubrică instructivă, mai ales pentru preoţi: *Adevăruri de credinţă în pilde şi*

50

Pentru o mai bună înţelegere a acestei părţi, recomandăm citirea precizării făcute la începutul părţii dedicate revistei *Lumina creştinului*.

asemănări. Redăm doar textul cu care autorul îşi încheie expunerile, text care ne prezintă ceea ce a intenţionat şi ceea ce au cuprins articolele sale:

> Cu ajutorul lui Dumnezeu am terminat publicarea unei serii lungi de „Adevăruri de credinţă în pilde şi asemănări", prin care am expus aici, în revista *Viaţa*, prin pilde şi asemănări toate adevărurile de credinţă ale Bisericii noastre creştine catolice.
> De 25 de ani servesc şi eu ca un umil slujitor la altarul Domnului şi sunt preot într-un târguşor, unde am ca parohieni, intelectuali şi plugari, în faţa cărora, când predic în biserică, la înmormântări etc., trebuie să cumpănesc orice vorbă, înainte de a o exprima. Şi am observat şi o spun şi o susţin aceasta sus şi tare oricând, că numai acele predici captivează pe auditori, care dezvoltă prin pilde atrăgătoare adevărurile de credinţă ale Bisericii noastre. Zadarnic vei face teoria în decursul predicilor, puţin vor reţine în memoria lor credincioşii noştri, din ceea ce le-ai spus. În schimb, dacă pe lângă teorie vei ilustra aceste adevăruri cu pilde din istoria Bisericii noastre, cu întâmplări din lumea mare, atenţia credincioşilor e mai încordată şi am observat, că atari pilde şi asemănări ţi le reamintesc ei şi peste ani şi ani.
> Încheind publicarea acestei serii de „Adevăruri de credinţă în pilde şi asemănări" – primele au apărut în nr. de pe iulie-august 1934 –, am credinţa fermă că am săvârşit o faptă bună, creştinească, dând fraţilor mei preoţi, material potrivit pentru predici, iar cititorilor noştri, o lectură folositoare (1939, 46-47).

Tot pentru cateheză şi instruire religioasă, părintele Iosif Tălmăcel şi-a adus aportul şi printr-un catehism destul de original. Să citim motivaţia alcătuirii lui:

> Dacă ne plângem de criza morală a omenirii, nu ne gândim poate la izvorul acestei nenorociri ce s-a abătut, mai mult ca oricând, asupra ei. Izvorul acestei crize morale este indiferentismul, sau nepăsarea oamenilor întru a cunoaşte adevăratul lor rost, sau scop, ce-l au în lume... Catehizarea celor mici a preocupat pentru totdeauna în chip deosebit pe păstorii sufleteşti, de aceea ei s-au îngrijit să alcătuiască catehismul şi manualul de religie pentru copii şi au căutat să studieze metodele pedagogice cele mai potrivite pentru ca predarea lecţiilor de religie să aducă roadele dorite. Condus de acest ideal şi bazat pe o experienţă pedagogică de mai bine de 20 de ani, m'am gândit să alcătuiesc un catehism, denumit *Catehismul fundamental* care să corespundă cât mai bine acestor cerinţi (...)
> Catehismul meu fundamental nu este altceva decât explicarea întregului catehism în proză şi poezii sau cântece. Întregul catehism este împărţit în 37 de capitole sau lecţii duble. Zile duble deoarece fiecare lecţie este repetată şi în poezii şi cântece. Afară de poeziile care sunt de recitat, sunt peste 70 de cântece noi, potrivite cu diferitele vârste ale copiilor... Până acuma, această operă catehetică, care va forma un volum de aproape 300 de pagini este unică în felul ei... De notat că opera se va tipări cât se poate de frumos şi cu numeroase ilustraţii... Aş dori ca această operă să fie tipărită în vara anului acesta pentru ca să fie gata pentru anul şcolar 1934-1935[51].

51

2.2.2. Ecumenismul

Iată o cauză slujită cu multă credinţă şi optimism de Biserica din Moldova. Deşi a existat totdeauna o coexistenţă creştinească, frumoasă între creştinii catolici şi cei ortodocşi, totuşi problema ecumenică nu s-a pus explicit în discuţie decât începând cu primele decenii ale secolului nostru. An de an, la seminarul din Luizi-Călugăra se ţineau în perioada 18-24 ianuarie conferinţe şi întruniri ecumenice.

Pe parcursul a doi ani, aproape număr de număr, este redată o lucrare cu această temă, despre care vom afla mai multe în rândurile ce urmează:

> Prefaţa traducătorului [Constantin Ivanovici]. Un tânăr scriitor francez a dat la lumină romanul *Robe sans couture,* în care într-un stil ales descrie viaţa românească de după război şi pune în discuţie marea şi arzătoarea problemă a unirii Bisericilor. Roman ce a avut succes în Franţa... Am tradus liber, am simplificat, am redus unele, am dezvoltat altele... Am şi îndreptat ceea ce în pripă D. Thevenin a înţeles rău ori n'a văzut tocmai bine... Este menită în primul rând să poată fi citită de oricine, nimeni să nu poată pretinde că e ceva inexact, şi să slujească cât mai bine scopului pentru care s'a ostenit autorul, adică să îndulcească asperităţile dintre Biserica Apusului şi cea a Răsăritului, între români mai ales (1929, 4).

2.2.3. Meditaţii în umbra sfintei Cruci

I. TĂLMĂCEL, „Apel prea cucernicilor preoţi, domnilor dascăli sau cateheţi, şi tuturor acelora care se ocupă de educaţia tineretului", *Lumina creştinului* 3 (1934) 48.

Pe parcursul a câţiva ani, acelaşi părinte V.C. Sercaia publică meditaţii cu un ton liniştit, bine de trăit în faţa lui Isus euharisticul ce suferă, în faţa căruia probabil au şi fost alcătuite. Se dă o hrană spirituală eficace sub următoarea formă:

a. Meditaţia de dimineaţă
Isus îţi vorbeşte de pe cruce
b. Meditaţia la amiază
Isus îţi vorbeşte de pe cruce
c. Meditaţia de seară
Isus îţi vorbeşte de pe cruce (1930, 138).

2.2.4. Sfântul Francisc şi spiritul franciscan

„În lumea întreagă se sărbătoreşte [în 1926] cu mare pompă de şapte ori o sută de ani de la moartea sfântului Francisc" (1926, 1).

Acest sfânt reprezintă pentru preoţii noştri un model şi un ideal cântat cu mai mult patos, slujit cu mai mult talent şi jertfă decât ne-am putea noi imagina. Spaţiile acordate în cadrul acestei reviste le întreceau pe toate celelalte. A fost introdus în rugăciuni, în limbajul obişnuit: „conştiinţă serafică", „jertfă serafică", „zâmbet serafic", „tipografia serafică" etc. Viaţa lui era predicată deseori de pe amvoane, astfel că şi astăzi oamenii în vârstă pronunţă cu pietate numele „sfântului nostru părinte Francisc".

S-a scris mult despre el, şi nu numai în revistă. Amintim două titluri de lucrări ce au circulat mult în Moldova: I. GÂRLEANU, *Sfântul Francisc de Assisi* (poem liric), Săbăoani 1941, şi D. KARNABATT, *Sfântul Francisc de Assisi şi spiritul franciscan*, Săbăoani 1941.

Redăm două poezii, selectate din mulţimea imensă de articole şi versuri dedicate lui:

Omul nou

Sărăcuţul e iubire
Şi'n cascade'n jurul său
Lasă vrajă ca cristalul
Străbătut de Dumnezeu

Nu-i simţire mai fierbinte!
Nu-i avânt mai luminat!
Inimă şi gând şi viaţă
El iubirii le-a'nchinat

Şi cum branişte[52] răspunde
La chemări cu blând ecou,
Firea'ntreagă răsplăteşte
Cu iubire omul nou.

Florile-i şoptesc în taină
Cele mai adânci chemări,
Păsărelele îi cântă
Imnuri dulci de înălţări.

Mielul, oaia bucălae
Îl urmează în altar
Iepuraşii, căprioara
Îl aşteaptă pe hotar.

Înaintea lui coboară
Ciocârliile din nori.
Vulturul la rugăciune
Îl trezeşte blând, în zori.

Stând în palma lui cicala[53]
Cântă vesele cântări.
Focul scânteind ascultă
Părinteştele-i mustrări.

Şi el simplu-val ce trece
Strânge'n sufletu-i de zări
Bucurii din altă lume
Fericiri de sărutări[54].

Pădure.
Lăcustă.
I. GÂRLEANU, *Sfântul Francisc*, 11-112.

4 octomvrie

Cu-apusul lin al soarelui de toamnă,
Ce raze de rubin revarsă'n ploaie,
Se stinge lângă-Assisi un alt soare,
Ce de iubire sfântă-arde'n văpaie.
Francisc e astrul cel care spune...
Ca'n zorii dimineţii să răsară,
Cu-a sale flăcări veşnic să'ncălzească
Întreaga lume rece şi amară.
E-acel sărac, ce străbătea prin lume,
Cu îngereşti aripi, ca o minune;
E-acel martir cu răni fără pereche,
Ce-au isvorât din foc şi rugăciune.
S'a stins cântând... Vibra un dulce cântec
Din harfa lui serafică, divină;
S'a mistuit în marea de iubire
Ca fulgerul în noianul de lumină.
S'aude prin văzduh o melodie...
De l'a lor prieten bun luând adio,
Îi cântă ciocârlii un cântec dulce,
Căci vocea lui mai mult n'or auzi-o.
Şi lumea a rămas extaziată
De soarele cu scumpe nestimate;
Ce-a răsărit strălucitor de slavă
În Patriarhul sfintelor stigmate.
De-atunci, din focul celui mai serafic
Ce s'a aprins pe culmea de mărire;
Cobor scântei, ce'nflăcărează lumea
În luptă spre cerească fericire.
Fr. M. Demeter (1928, 145).

2.2.5. Sfânta Fecioară

Lunile mai şi octombrie sunt închinate sfintei Fecioare. Luna mai este luna florilor, iar creştinii noştri de la ţară, după ce trăiau momentul Învierii, atunci când grâul verde acoperă câmpiile şi înveseleşte ochii şi inima, atunci când praşila la porumb este în toi, atunci, seara, ei se îndreaptă veseli şi plini de credinţă spre Maria, spre a-i cânta laudele şi litania, spre a-i cere ajutorul şi mijlocirea. Luna octombrie este luna Rozariului, este luna strânsului recoltei, a mulţumirii şi recunoştinţei. Să nu uităm apoi novenele pentru sărbătorile de la 15 august şi 8 decembrie.

În ultimii ani ai revistei, era o rubrică: „Armata Maicii Domnului". Se scriau lunar aproximativ două pagini de un oarecare Marianus. Dacă revista şi-ar fi continuat existenţa, e aproape sigur că ar fi apărut şi o publicaţie închinată sfintei Fecioare. Se făcuseră multe pregătiri pentru aceasta.

Redăm o poezie închinată ei, scrisă de pr. Iosif Tălmăcel. Elanurile interioare, mistice, ale acestui preot deveneau de multe ori mai mult decât „poetice", şi aceasta se poate observa deseori în paginile acestei reviste pe care a slujit-o cu o dăruire totală. Vom recunoaşte în versurile ce urmează unul dintre cântecele atât de îndrăgite de credincioşii noştri.

Regina păcii

O Maică Fecioară Marie!
Se'nchină popoarele ţie
Şi'n lacrimi fierbinţi şi suspine
Aşteaptă'ndurări de la tine.

Refr.: Îndură-te-a Păcii Regină
Durerile lumii alină!

O Maică Fecioară Marie
Prin vremuri grozave d'urgie
Trec astăzi popoarele toate
Şi'o lume întreagă se sbate!

O Maică Fecioară Marie!
Fă linişte, pace să fie,
Usucă potopul mâniei
Şi aprinde focul frăţiei.

O Maică Fecioară Marie!
Fă, timpuri mai bune să fie
Şi zile mai multe senine
S'avem de la Domnul prin tine.

O Maică Fecioară Marie!
Popoarele zac în robie,
În lanţuri duc zile amare
Cerând de la tine scăpare.

O Maică Fecioară Marie!
Fă, iarăşi în lume să vie
Iubirea, nădejdea, credinţa,
Şi'n toate spre bine, voinţa.

O Maică Fecioară Marie!
Grăbeşte Tu timpul să vie,
O singură turmă să fie,
Ş'un singur Păstor pe vecie! (1934, 17-18).

2.2.6. Viaţa de familie

Am menţionat în capitolul întâi preocuparea părintelui Anton Bişoc pentru pregătirea tinerilor în vederea căsătoriei.

> Părintele Bişoc, adunând împreună articolele tipărite în revista noastră despre căsătorie, va forma o carte foarte interesantă [de 160 pagini n.n.]... Nu e nevoie s-o recomandăm, căci articolele păr. Bişoc au fost citite cu mare plăcere şi interes, având o formă cu totul populară. Autorul, care e paroh de mai mulţi ani [în Săbăoani n.n.], cu ochiul său scrutător, a observat neajunsurile ce sunt răspândite prin satele noastre... şi arătând care este învăţătura cea sănătoasă a Bisericii noastre, cu o mână într-adevăr măiastră şi într-un stil dulce sarcastic [sic!] propune şi mijloacele de îndreptare ce se impun. Cartea e pentru poporul nostru de la ţară, şi deci e scrisă în limba lui... Cartea va fi cel mai frumos cadou ce parohii, învăţătorii, părinţii îl vor putea face flăcăilor şi fetelor înainte de căsătorie şi în ziua căsătoriei (1925, 80).
> În partea întâia ne vorbeşte... despre pregătirea de departe la căsătorie... Ne arată apoi care este pregătirea de aproape la căsătorie şi ne vorbeşte despre ce nu este logodna şi ce este logodna... Partea a doua, în care ni se vorbeşte despre ziua căsătoriei şi anume, cum să se poarte tinerii în biserică şi cum acasă... În partea a treia, afli sfaturi bune şi tu, om însurat sau femeie măritată, pentru că aici e vorba despre dragostea în căsătorie şi despre despărţire... Frumoasă e şi partea în care ni se vorbeşte despre creşterea copiilor (1926, 126-127).

2.2.7. „Ţanc... ţanc...” şi sfaturi pentru sănătate

Părintele Tălmăcel este mai aproape de inima ţăranului, îi înţelege mai bine gândirea, preocupările, nevoile. Limbajul acestui preot este captivant. Orice cititor va avea o plăcere deosebită în a citi articolele şi broşurile sale.

Din februarie 1934 până în august 1936 ţine o rubrică: „Ţanc.., ţanc...”:

> Pentru a veni în ajutor bunilor creştini doritori de a cunoaşte bine religia pentru ca la nevoie s’o poată apăra vrednicește, vom tipări în această revistă o serie de articole în care vom răspunde la obiecţiunile şi la criticile zilnice ce duşmanii religiei le aruncă împotriva ei.
> Au mai apărut în această revistă diferite articole scrise tot pentru acest scop, dar a fost ceva răzleţ, adică s’a răspuns numai la câteva obiecţiuni. De data aceasta se va răspunde la o sumedenie de obiecţiuni, aşa că cititorii noştri vor avea la îndemână o comoară de răspunsuri.
> Să nu se mire apoi nimenea că la anumite obiecţiuni se vor găsi răspunsuri pipărate. Trebuie ştiut că la obiecţiunile şi întrebările nesărate trebuie răspuns scurt şi pipărat. E scris la Sfânta Carte: „Răspunde prostului după prostia lui” (*Prov* 26,5). Vom căuta să răspundem cât de lămurit şi popular, pentru ca răspunsurile să poată fi ţinute minte cât mai uşor şi astfel să se ajungă la scopul pentru care au fost scrise (1934, 24).

Iată şi un model de argumentare originală în dezbaterea unei probleme:

> Nr. 9. Eu nu cred decât în ceea ce înţeleg. Şi eu îţi răspund că eşti un nesocotit. Dar par’că te aud că-mi strigi în gura mare că te-am insultat şi te-am făcut de râs. Eu nesocotit? Eu care am trecut atâtea examene? Eu care am cetit atâtea cărţi? Eu să fiu făcut nesocotit?...
> Dar te rog să nu te superi atâta, căci şi eu ţin aceeaşi părere ca şi tine: Nici eu nu cred decât ceea ce înţeleg. Înţelegi tu ce înseamnă a fi un mare nesocotit? Dar dacă

înţelegi, atunci să ştii că începi a fi înţelept. Dar dacă nu înţelegi, atunci îţi cer iertare, căci nici eu nu înţeleg ceea ce am spus.
Cea mai mare parte dintre oameni trăiesc în necunoscut şi în nepriceput... Pricepem noi cum încolţesc seminţele şi cum cresc? Pricepem noi cum membrele, muşchii şi nervii ascultă de suflet, se mişcă, se întind şi se strâng?... Pricepem noi ce este electricitatea, ce este lumina, ce este căldura? etc...
Odată, un oarecare Niţă Găgăuţă se laudă în faţa câtorva ţărani că el nu crede decât ceea ce înţelege. Unul dintre ţărani însă îi puse următoarea întrebare: Domnule, de ce mişti degetele?... Pentru că vreau, aceasta se înţelege. Foarte bine, urmă mai departe ţăranul, le mişti fiindcă vrei... atunci te-aş ruga să ne arăţi dibăcia voinţei dumitale şi să mişti în faţa noastră urechile dumitale cele lungi şi mari (1934, 151).

În *Almanahul revistei Viaţa* pe anul 1937, paginile 5-19, citim:

Sfaturi pentru sănătate: 1. Curăţenia; 2. Băgare de seamă la apa de băut; 3. Feriţi-vă de curentele de aer; 4. Nu beţi apă rece când sunteţi asudaţi; 5. Nu dormiţi jos pe locul umed sau cimentat; 6. Căutaţi să măcinaţi totdeauna popuşoiul, sau porumbul, bine copt şi sănătos; căutaţi să păstraţi făina la loc uscat şi fierbeţi bine mămăliga; 7. Feriţi-vă de băuturile spirtoase şi în chip deosebit feriţi-vă de rachiu!; 8. Feriţi-vă de boalele lumeşti; 9. Nu scuipaţi pe jos!; 10. La ţară lipsesc latrinele! 11. Îngropaţi mortăciunile!; 12. Căutaţi să aveţi un pat bun!; 13. Căutaţi şi de sănătatea vitelor!; 14. Mâncaţi mai multe ouă şi mai

mult lapte!; 15. Mâncaţi şi mai multe fructe!; 16. Nu umblaţi prin descântece!

Părintele Iosif Tălmăcel, expert într-o ramură a medicinei care astăzi îşi are medicamentele în rafturile de la plafar, propune publicului o carte „socială... pentru cei de la ţară şi chiar celor de la oraş, care nu ţin morţiş să cheltuiască bani mulţi la farmacie ca să-şi strice bine stomacul, sau să plătească din gros medicul, când cu un ceai bine ales s-ar putea tămădui...” (1931).

Autorul ne spune în prefaţă:

> Numai atunci când se va izbuti a se deştepta poporul şi a-l face să înţeleagă că e în interesul lui să se îngrijească de sănătate; că medicii sunt prietenii lui şi că ocârmuirea ia măsurile sanitare pentru a stinge boalele şi pentru a feri pe cei sănătoşi să nu fie atinşi de ele; numai atunci când va dispărea fatalismul turcesc din mijlocul lui şi credinţa oarbă în babe şi superstiţii; numai atunci va începe o adevărată renaştere şi înflorire[55].

Argumentaţia de mai înainte şi cu aceasta se completează reciproc.

2.2.8. Datinile populare

Nunta

55 I. TĂLMĂCEL, *Fericirea ţării, sănătatea poporului*, Hălăuceşti 1931, 5-6.

Vin nuntaşii la'nchinat
Stolnicul ia'ntâmpinat
Şi deacum nu-i tace gura
Pân'ce-şi toacă urătura

Nu e praznic, nu, mă rog
Ci tot ca de pocinog...
Stau şi ele, tot... aşa...
Diseară... vor repeta!

Lacrimile curg şiroae,
Şi să credeţi că'ntr'adins,
Că mireasa-i pe plecare,
Jale'adâncă i-a cuprins!

Aici e când o porneşte,
Pe mireasă şi s'n'nvârteşte,
Că, se zice, - Aşa o fi?
Înapoi n'a nimeri!?...

Iată soacra şi cu nora
Când încep să joace hora
Vesele se întâlnesc
De parcă se lovesc.

Păhăruţul şi ţiganii
Sunt la nuntă căpitanii!
Aştia chiar de-i crezi cioroi,
Orchestra li-i drept de soi.

Manole a dat de noroc,
Cu-o ulcea şi-un cap de porc,
Se gate de iarmaroc!
Lemne de-ar mai fi pe foc![56]

Pentru răposaţi
În frunte cu icoana sfântă
Mergând la bulci, se roagă, cântă,
Apoi la rude se-mpărţesc,
La masă stau, se'nveselesc.
Sunt obiceiuri strămoşeşti,
Şi-s bune, dacă te gândeşti!...

Două precizări: a. În ziua de I-a Împărtăşanie au căpătat bomboanele, şi de acum intră în rândul creştinilor

„Din datinile noastre", în *Almanahul revistei Viaţa* (1937), 55-58.

practicanţi. b. Stativile sunt încă îndeletnicirea de căpetenie a femeilor noastre în timp de iarnă mai ales[57].

2.2.9. Pacea

Ce poate face un creştin pentru păstrarea sau redobândirea păcii? În primul rând, el trebuie să se roage.

Iată un exemplu:

Pentru pace
Părinte sfânt şi plin de bunătate,
Te rog, ascultă rugăciunea mea:
Trimite iar pe cer a păcii stea
Să strălucească'n raze de dreptate...
Trimite peste ţări seninătate,
Fereşte-ne de-a ta osândă grea,
Oricine numai slava-ţi să o vrea...
Să piară orice rău şi strâmbătate...
Te-am supărat cu toţii mult şi greu...
Dar iartă-ne... Şi-al păcii curcubeu
Aratăni-l pe cer - strălucitor...
Al sângelui potop din omenire
Să sece... şi izvoare de iubire
Să'ncingă al nostru glob rătăcitor![58]

Poezia e scrisă la Răducăneni pe data de 23 octombrie 1939; la 1 septembrie trupele hitleriste invadaseră Polonia.

2.2.10. Viaţa diecezei

---

57 „Din datinile noastre", 70-71.

58 M. DEMETRESCU, „Pentru pace", în *Almanahul revistei Viaţa* (1940), 37.

Ultima sau ultimele pagini ale fiecărui număr erau rezervate activităţilor şi evenimentelor diecezei şi ale Bisericii. Iată cam cum arată o asemenea pagină:

a. De la noi
Cozmeşti: În ziua de 12 august, sărbătoarea Sf. Clara, Înalt Prea Sf. Sa Episcopul nostru Mihai Robu, înconjurat de călăreţi a plecat din parohia Hălăuceşti la filiala Cozmeşti pentru a săvârşi ceremonia punerii pietrei fundamentale a bisericii celei noi. În sat Prea Sf. Sa a fost întâmpinat de P. Paroh Celestin Vaes împreună cu tot poporul adunat...
Hălăuceşti... De la 20 până la 25 august preoţii franciscani din întreaga Moldovă s-au adunat la Hălăuceşti pentru a face sfintele exerciţii spirituale (1928, 144).

b. La Adjudeni
La sfârşit am fost şi la un bulciu fără scrânciob fără mărchidani şi fără... crâşme! Slavă Domnului! Carul cu vin s'a văzut sub cortul de verdeaţă, nici după slujbă boanta faraonilor n'a turburat cu larma asurzitoare pacea sufletească a celor veniţi la închinăciune. Şi dacă tineretul local s'a supus cu o ascultare vrednică de laudă la cuvântul Episcopului de a nu face horă, nu le-a prea convenit holteilor şi fetelor de prin satele vecine care aşteptau să petreacă fără parale, dar n'au avut ce face, şi au trebuit să se întoarcă bombănind...
La Adjudeni fuseseră chemate satele din împrejurimi cu o invitaţie în scris pentru a lua parte la o zi de rugăciuni şi de reculegere. Se simţeau datori bunii poporeni din Adjudeni să mulţumească lui Dumnezeu pentru că îi ajutase să sfârşească în doi ani biserica, şi ziua sfinţirii

alegându-se tocmai în ziua patronului o crezură cea mai potrivită pentru a chema şi pe cei din apropiere la frăţie în rugăciune şi lauda lui Dumnezeu. Şi s'au ajuns frumos scopul.

Nouă zile de rugăciuni cu slujbă şi predică ţinută pe rând de preoţi vecini i-au pregătit bine aşa că numai în ziua de Rusalii numărul împărtăşeniilor a trecut cu mult peste o mie. Frumoasă şi isvorâtoare de pietate a fost şi procesiunea cu Prea Sf. Sacrament la care au luat parte şi mulţimea credincioşilor veniţi cu steagurile în pelerinaj, dar şi mai frumoasă a fost slujba de sfinţire şi Liturghia pontificală săvârşită de iubitul nostru Păstor Episcopul Mihai Robu înconjurat de 10 preoţi. Seminariştii din Hălăuceşti şi Săbăoani au ţinut cu laudă partea corală. La predică Preasfinţitul a avut cuvinte de frumoasă laudă pentru credincioşii din Adjudeni. Şi meritau într'adevăr. Femeile au contribuit şi ele în chip deosebit la podoaba bisericii. Ele au pregătit cu claca lâna pentru covorul cel mare de la altar (60 m.p) pe care apoi l-a ţesut cu evlavie o singură femeie cu dragoste către Dumnezeu. Fetele nu s'au lăsat mai pe jos, ele ş'au luat grija altarelor, şi sub conducerea înţeleaptă a Doamnei Constantin s'au adunat în salonul parohial 40 de zile dearândul câte 6 pe zi şi au brodat în cusutură românească două feţe de altar iar a treia a cusut-o numai o singură fată şi la urmă n'a voit nici măcar să-şi însemne numele pe un lucru ce a costat-o o iarnă întreagă de muncă...

Cucernicii Părinţi Parohi au la îndemână atâtea mijloace pentru a curăţi hramurile bisericilor de acea notă de bulciu de medean şi de petreceri vinovate. Şi dacă n'ar putea reuşi altfel, n'ar fi prea mult a desfiinţa solemnităţi exterioare chiar şi pe zece ani pentru a se începe din nou

sărbătorirea cu pompă după nişte regule anumite aprobate de sf. Episcopie. Adjudenii într'aceasta, pot sluji drept pildă de imitat (1928, 117-120).

În întreaga ei activitate, *Viaţa* a dat catolicilor moldoveni peste 8.000 pagini de îndrumare religioasă şi civică.

2.3. Colaboratori ai revistei

2.3.1. Pr. Iosif Tălmăcel

S-a născut la Hălăuceşti (Neamţ) la 27 noiembrie 1887. Primele clase le face în satul natal, obţinând rezultate strălucite. În septembrie 1898, intră în seminarul franciscan din localitate, unde, după trei ani, îmbracă haina ordinului. În toamna anului 1905, pleacă în Italia (la Padova şi apoi la Roma) pentru a studia filozofia scolastică şi teologia. La Roma este sfinţit diacon şi peste câteva zile preot (mai 1910). Un an activează ca profesor de teologie la Cherso şi apoi la San Miniato. De aici pleacă (în 1912) la Roma pentru a susţine examenul de misionar apostolic, după care se întoarce definitiv în ţară, fiind numit vicar la Săbăoani; aici, în primăvara anului 1913, scoate, împreună cu parohul locului, Graţian Carpati, revista *Viaţa*.

În perioada 1914-1923 a slujit la Răducăneni, Galaţi, Brăila, Huşi şi Faraoani. Din august 1923 până în august 1943 a fost paroh la Bacău. În acest timp, a mai fost profesor de italiană (1923-1929), a girat parohia Pustiana (1929-1934) şi de câteva ori a fost în străinătate pentru motive spirituale. Întorcându-se frontul în primăvara anului 1944, îşi începe peregrinarea prin ţară: Gliganul de Sus (Argeş), Bucureşti, Bilbor, Bacău, Oradea. După 1948, a condus mai bine de 20

de ani Parohia Poiana Micului (Suceava). Spre sfârşitul vieţii s-a retras la Mărgineni (Bacău), unde a murit în 1979.

Activitatea lui literar-religioasă ocupă primul loc în cadrul scrierilor locale. Aceasta se poate vedea cu claritate din citirea paginilor consacrate revistei *Viaţa* şi *Aurora franciscană*.

Lista lucrărilor semnate de Iosif Tălmăcel:

Calea Sf. Cruci, Săbăoani 1939[3].
Cântăm cu toţii. Rugăciuni în timpul Sf. Liturghii, Câmpina 1935.
Cântăreţul catolic. Cântece bisericeşti, Roman 1941.
Cântece de Crăciun, urături creştineşti şi trei piese de teatru şcolar, Iaşi 1935.
Carte de religie catolică pt. cl. I prim. (Cu ilustraţii), Săbăoani-Roman 1936.
De ce înjuri?, Săbăoani-Roman 1942.
De dragul celor mici (Cărticică de rugăciuni pentru cei mici, în poezii), Săbăoani-Roman 1936[2].
De dragul copiilor (Poezii şi cântece catehetice), Roman 1939.
De vorbă cu Moş Vasile despre adevărata Biserică a lui Isus Hristos, Săbăoani 1937.
Fericirea ţării, sănătatea poporului (Cărticică de igienă populară), Hălăuceşti 1931.
În amintirea Anului Sfânt 1933, Săbăoani-Roman 1933.
La poarta raiului, Săbăoani-Roman 1941[2].
Leacuri ieftine, Săbăoani-Roman 1939.
O floare rară (Biografia tinerei eleve de liceu Florentina-Alexandrina Bartic), Săbăoani-Roman 1942.
O vorbă la ureche, Săbăoani-Roman 1940.
Piară sudalma sau înjurătura, Bacău 1936.

Sf. Cecilia (Piesă de teatru în 3 acte), Săbăoani-Roman 1937.
Sf. Neculai, Episcop, făcătorul de minuni, Săbăoani-Roman 1940[2].
Secretul fericirii (Tratat popular de desăvârşire creştinească), Iaşi 1915.
Strigăt de alarmă, Hălăuceşti-Roman 1930.
Ţanc... ţanc..., Săbăoani-Roman 1939.
Un tesoro nascosto nel Giardino Serafico ossia la vita... di Dio Illuminato Rosengart, Roma 1910.
Un trandafir al Sf. Tereza sau viaţa Terezei Hesselmann, Iaşi 1932.
Viaţa Sf. Neculai, Săbăoani-Roman 1933.
Imitaţiunea sau urmarea Maicii Domnului (traducere), Săbăoani 1936[2].

2.3.2. Pr. Ion Gârleanu[59]

S-a născut la Butea în ziua de 2 martie 1892; dorind o viaţă mai desăvârşită, după multe insistenţe, a fost primit în seminarul din Hălăuceşti în anul 1912. La 4 octombrie 1915, a făcut profesiunea religioasă. Pentru studiul filozofiei şi al teologiei a fost trimis în colegiul franciscan din Roma. La 15 august 1922, a fost hirotonit la Assisi, pe mormântul sfântului Francisc, a cărui slavă a cântat-o cu entuziasmul celui ce l-a înţeles, l-a iubit şi l-a imitat.

Cu toate că avea o sănătate şubredă, întorcându-se în ţară, a dezvoltat un apostolat plin de roade şi în trei rânduri i s-a

59

Cf. A. BIŞOC, *Discurs funebru*, Beiuş 1944; I. GEORGESCU, *Ioan M. Gârleanu O.M.Conv*., Oradea 1945; I. NAGHIU, „Ioan M. Gârleanu", *Viaţa* 6 (1944) 90-92; I. PAL, „Scrisoarea superiorului provincial", *Viaţa* 6 (1944) 83.

încredinţat oficiul de maestru de novici pentru fraţii clerici şi laici. În anul 1929, a îmbrăţişat ritul greco-catolic şi, fiind trimis în dieceza de Oradea, şi-a desfăşurat apostolatul la Drăgeşti, Gruilung, Decăneşti şi Calea Mare. Apoi a fost paroh secund al catedralei din Oradea, oficiu ce i s-a dat şi la Beiuş, după căderea vremelnică a nordului Ardealului. Moartea a primit-o cu cea mai mare resemnare, aşa cum şi-a trăit şi viaţa. A murit la Săbăoani în seara zilei de miercuri, 15 martie 1944. Când a închis ochii, mulţi au exclamat: „Iată ce frumos mor drepţii!".

Din bogata sa activitate vom schiţa un singur aspect: acela de scriitor bisericesc. Pentru el, condeiul era un puternic mijloc de convertire a sufletelor, de înnobilare a lor. A colaborat cu poezii şi articole la majoritatea revistelor catolice din ţară: *Viaţa*, *Lumina creştinului*, *Unirea*, *Cultura creştină*, *Vestitorul*, *Observatorul*, *Flori de crin*. A scris şi în calendarul AGRU-lui, ce apărea la Cluj.

Voind să răspândească între copii şi tineri literatură religioasă la nivelul lor, a întemeiat revista (de scurtă durată) *Micul misionar*, în care apăreau multe articole şi poezii despre misionarii catolici plecaţi printre păgâni. Edita şi almanahuri ale revistei.

A compus şi a tipărit în toată ţara cărţi şi broşuri religioase. Multe dintre ele au fost tipărite în editura mănăstirii greco-catolice de la Drăgeşti (întemeiată de dânsul împreună cu părintele Dominic Neculăeş). A tradus două cărţi de valoare: *Sfânta Liturghie* şi *Spre Regele iubirii*, ambele apărute în mai multe ediţii. A scris şi o broşură despre poetul Louis le Cardonnel, laureat al Academiei franceze. L-a cunoscut pe distinsul poet în liniştea mănăstirii de la Assisi. Tot despre el a scris câteva pagini în volumul *Siluete creştine* (Bucureşti 1939).

El rămâne în memoria urmaşilor mai ales prin poeziile sale, adevărate simfonii ale sufletului. Pentru dânsul, poetul este

Orfeu născut din val de lacrimi
În goana noastră spre destin,
A visurilor lume nouă
Trăieşte-n ochiul tău senin.
E atâta vrajă'n a ta liră
Şi-atâta foc în suflet porţi,
De pare c'au căzut în lături
A cerului slăvite porţi.
Iar o tu, Prometeu puternic
Te'nalţi cu fecioresc avânt
Din necuprinsa frumuseţe
Să furi misterul în cuvânt.

Călugărul are următorul portret:

Stejar al zidurilor mute
Ce numeri clipele fugare
Pe şirul vechilor mătănii
Doar viaţa ta un ţel mai are;
În paza deniilor sfinte,
Străin de-a lumii frământare
Tu guşti a fericirii cupă
În cânt de tropare.
.....
În fumul paşnic de tămâie
Ca o frumoasă rugăciune
Te stingi încet, bătrân călugăr
Cu floarea gândurilor bune.

Nu le uită nici pe călugăriţe:

Şi'n rasa grea călugăriţa
Îngroapă trupul său cel drept
În semn de moarte pământească
Îşi duce crucea de la piept.
Pierdută din a lumii gânduri
Într-un surghiun prea fericit,
Domneşte'n slava de fecioară
Aproape de cel Răstignit.

Are darul de a evoca în dulci icoane figuri nemuritoare din nesfârşita mulţime a eroilor credinţei. În şirul lor îl găsim şi pe fericitul Ieremia Valahul, originar din Moldova şi care şi-a petrecut viaţa într-o mănăstire din Neapole. Figura sa, iconiţa ce-l reprezintă rugându-se, ne arată un

Român senin cu suflet mare
Din obositele mulţimi,
Te rupe vraja veşniciei
Ca să te urce'n înălţimi...
La Neapole în mănăstire
Umil o rasă grea îmbraci
Ca să slujeşti cu Sărăcuţul
Pe cei bolnavi, pe cei săraci.

În ultimii ani se pregătea să adune într-un volum, ce urma să fie tipărit la Săbăoani, toate poeziile sale mai de seamă. Cu 15 zile înainte de a muri îi scrie părintelui Anton Bişoc, superiorul mănăstirii din Săbăoani, o „veste":

Veste

Cum scade zarea'n sanctuar
Sub umbra serii grele;
Aşa se iroseşte-acum
Şi vadul vieţii mele.

Vecernie de sălcii mari
Topite pe hotare,
Ce'n vântul toamnei mai tresar
În zvonuri de tropare.

O Liturghie de măslini,
Crescuţi în cimitire...
Şi frunza lor la cruci şoptesc
O nouă răstignire.

Părinte, viaţa mea de azi,
Vecernie'n surdină
Şi Liturghie de pustiu
Se mută în lumină.

Doresc chemarea spre'nălţimi...
Ah, vie, vie'ndată!
O altă viaţă să încep
În Domnul luminată.
(Viaţa, 1944, 82).

Alte cărţi tipărite de dânsul: *Sfântul minunilor*; *Făcătorul de minuni Sf. Anton de Padua*; *Cum să iubim pe Dumnezeu*; *Veniţi la mine toţi*; *O sfântă a zilelor noastre, Tereza a Pruncului Isus*; *Supranaturalul la Lourdes*; *Intronarea Inimii Preasfinte a lui Isus în familii*; *Apostolul bolnavilor* (foaie lunară); *Maica Domnului din România*; *O prietenie în umbra mănăstirii* (despre Cardonnel); *Sf. Francisc de Assisi* (poem liric); *Viorele*; *Trandafiri*; *Flori de pe drum*; *Lacrimi*; *Boabe de tămâie*.

2.3.3. Pr. dr. Iosif P.M. Pal

După o săptămână de suferinţă pricinuită de febra tifosului pe care l-a contractat administrând sfintele sacramente unor bolnavi din parohie, în seara zilei de 21 iunie 1947, înconjurat de comunitatea fraţilor teologi, părinţii profesori, de episcopul Marcu Glaser şi de părintele Ioan Duma,

adoarme în Domnul, cu surâsul pe buze, preotul doctor Iosif Pal.

S-a născut la 6 octombrie 1889 la Nisiporeşti. Cursurile primare le-a făcut în satul natal, iar cele secundare la seminarul din Hălăuceşti, unde, la 31 octombrie 1909, face profesiunea religioasă. Terminând cursurile seminariale, este trimis la Roma pentru a studia filozofia şi teologia. Aici ia doctoratul în aceste discipline, iar apoi este sfinţit preot (1916). În timpul studenţiei, preot fiind, împreună cu sfântul Maximilian Kolbe şi alţi cinci fraţi, înfiinţează „Armata Maicii Domnului". Întors în ţară, după ce a îndeplinit între anii 1919-1923 oficiul de profesor la seminarul din Hălăuceşti şi administrator al orfelinatului din aceeaşi localitate, în 1923 este numit paroh la Luizi-Călugăra, unde în cei 24 de ani de activitate clădeşte cu economiile proprii fosta clădire a seminarului, iar cu ajutorul credincioşilor, frumoasa biserică de acolo, la vremea aceea fiind una dintre cele mai mari din Moldova. A făcut din această parohie un model de viaţă creştinească. Din 1932 şi până la moarte a fost ministru provincial al Provinciei franciscane „Sfântul Iosif".

Din lucrările sale amintim:

Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri, Săbăoani 1942.

Schematismus fratrum minorum S. Francisci conventualium almae provinciae S. Josef sponsi B.M.V. Romania, Săbăoani 1935.

Notitia almae provinciae „S. Joseph" sponsi B.M.V. Ordinis Fratrum Minorum Conventualium in Romania-Moldavia, Săbăoani 1940.

2.3.4. Pr. Graţian Carpati (Săsăreanu)

S-a născut în localitatea Magyaros (Maramureş) la 21 martie 1853. A făcut profesiunea religioasă în anul 1881, şi terminându-şi studiile în ritul greco-catolic, a trecut apoi la cel latin. În 1894 a venit în provincia franciscană din Moldova, activând întâi în parohia Cleja, iar din 1905 şi până la moarte, 22 iunie 1919, la Săbăoani. Împreună cu Iosif Tălmăcel, a înfiinţat în 1913 revista *Viaţa*.

2.3.5. Francisc Mattas

S-a născut la Galaţi în 1884. Terminându-şi studiile teologice, a fost sfinţit preot în 1907. De la început s-a dedicat total slujirii preoţeşti, fiind mai mulţi ani paroh la Hălăuceşti şi profesor în seminarul franciscan de aici. În timpul războiului, cu mari jertfe şi sacrificii, a ridicat orfelinatul catolic din Hălăuceşti, adunând şi îngrijind pe orfanii de război. A fost un predicator zelos şi un scriitor bisericesc talentat. A murit la 24 februarie 1921.

2.3.6. Pr. Benvenut R. Wiener

În ziua de 26 octombrie 1926 mai multe telegrame laconice vesteau moartea tragică a parohului de Răducăneni; urcându-se pe schelele bisericii în construcţie, pe când cobora, a ameţit, şi pierzându-şi echilibrul, a căzut, murind pe loc. Este înmormântat în noua biserică.

S-a născut la Galaţi la 11 august 1881. A făcut profesiunea religioasă în martie 1902 şi a fost sfinţit preot la Roma, în 22 decembrie 1906. Pentru mai mulţi ani, a fost conducătorul şcolii de dascăli şi profesor la seminarul din Hălăuceşti. Apoi a fost numit paroh la Răducăneni.

Preot exemplar, predicator lăudat şi scriitor de excepţie. A tradus şi adnotat cele patru Evanghelii, la acestea

adăugându-se un curs complet de predici şi omilii pentru tot anul bisericesc. Multe dintre manuscrise i-au rămas netipărite, printre care şi traducerea *Istoriei sacre* a lui Schuster-Mey.

3. *CURIERUL PAROHIEI CATOLICE DIN GALAŢI*

anul 1, iunie 1925, nr. 1
CURIERUL Parohiei Catolice din Galaţi
Buletin lunar al părinţilor franciscani
Redacţia şi administraţia: parohia catolică Galaţi

Cât priveşte *Curierul Parohiei Catolice din Galaţi*, trebuie precizat că aria lui de preocupări e mult mai restrânsă decât a celorlalte două reviste moldovene. Trebuie menţionat un aspect foarte important: preocuparea (reuşită) de a explica, număr de număr, lecturile biblice din unele duminici, informaţiile valoroase despre timpul liturgic, preocupările de a răspunde tendinţelor contemporane de indiferenţă religioasă şi areligiozitate, toate acestea fac ca nivelul calitativ al publicaţiei să fie mai ridicat decât al celorlalte reviste. Însă aceasta nu se datorează atât colaboratorilor ca scriitori originali, ci ca traducători şi ca prelucrători ai altor articole şi cărţi. Majoritatea articolelor erau alcătuite de parohul locului (Cipolloni), a cărui originalitate nu transpare din paginile publicaţiei. După moartea lui (3 aprilie 1927), urmaşii (părinţii D, MC, PM, B. Morariu, PE etc.) îi urmează exemplul.

Acest buletin se adresa unor credincioşi aparţinând multor naţiuni europene, iar nivelul lor cultural şi religios era mai exigent, în comparaţie cu al celorlalţi catolici moldoveni.

Voi face o sinteză doar a acelor texte care sunt mai puţin prelucrări şi traduceri; pe lângă nota lor de originalitate, ele

redau, chiar dacă uneori indirect, aspecte din viaţa comunităţilor religioase catolice, în special din cea gălăţeană.

3.1. Din viaţa publicaţiei

Crezul Curierului nostru

Iară o revistă... Da, iară o revistă! Vă rog, scumpilor enoriaşi să nu vă speriaţi pentru apariţia acestui curier al parohiei noastre catolice din Galaţi, căci el vă va aduce veşti bune, veşti frumoase, veşti folositoare, veşti care vă privesc cu totul direct pentru binele vostru moral şi material.

Este o datină aproape generală în Occident, ca fiecare parohie să aibă un Curier sau un Buletin special, un organ al bisericii parohiale; pentru ce să nu-l avem şi noi aici la Galaţi, unde cea mai mare parte a enoriaşilor e compusă din occidentali?...

Curierul... nu este şi nici nu va fi un organ politic al ţării, dar nici al străinătăţii. El nu face şi nici nu va face politică, căci el nu aparţine nici unui partid; el face parte numai din partidul lui Cristos. Partidul lui Cristos, sau mai bine zis politica lui, este o politică cuceritoare, nu însă de teritorii, de coroane, de tronuri, ci numai un partid cuceritor al sufletelor prin propovăduirea sinceră, nepătimaşă şi nepărtinitoare şi cu desăvârşire obiectivă a adevărului... nu vom depăşi pentru nimic în lume această datorie ce ne-am impus-o... care are secretul de a introna pacea în sânul familiilor, în societate şi în inima indivizilor. Acesta este crezul *Curierului*.

Priviţi deci cu ochi buni apariţia *Curierului* nostru şi răspândiţi-l cât mai mult între rândurile catolicilor noştri din Galaţi.

P. Ulderico Cipolloni, paroh (1925, 1).

După un an, redacţia scria plină de satisfacţie:

> Tremurând şi plini de sfială, acum un an ne-am expus în public... cu scrierile noastre simple şi imperfecte. Însă temerea şi sfiala noastră în curând s-a schimbat în mare bucurie... căci publicul a privit cu bunăvoinţă... şi cu mare plăcere publicaţiunile noastre. Dovadă este că, pe zi ce merge, numărul abonaţilor sporeşte şi zilnic ne sosesc cereri de noi abonaţi din toate părţile... Ceea ce însă ne umple de mare bucurie şi ne pricinuieşte o mulţumire sufletească este faptul că din toate părţile primim încurajare şi scrisori măgulitoare, mai cu seamă din afară de vechiul Regat (1926, 167).

Anul al treilea:

> Dacă a putut introduce oarecare îmbunătăţire şi sporire de pagini... meritul acesta în primul rând se cuvine abonaţilor şi cititorilor... Nu facem nici o făgăduinţă şi nu promitem nimic. Din partea noastră însă vom fi totdeauna la datorie cu cel mai mare entuziasm, care porneşte din conştiinţa de a servi o cauză sfântă şi bună... *Curierul* va rămânea, cum a fost, ecoul parohiei noastre din Galaţi, şi doreşte să păşească pragul fiecărui catolic şi să pătrundă în fiecare familie pentru a aduce mângâiere şi pace, pentru a sluji ca un agent de legătură între paroh şi oiţele sale [ceea ce intenţionase la început şi Carpati, n.n.] cele multe şi răspândite, al căror bine îl doreşte (1927, 1).

La 3 aprilie 1927, moare întemeietorul şi redactorul curierului, pr. Ulderic Cipolloni, iar publicaţia trece în grija superiorului franciscanilor din Moldova, acum şi paroh de

Galaţi, pr. Bonaventura Morariu, care urmează întru totul linia înaintaşului. Anii următori (până în decembrie 1930) nu aduc nimic nou în mersul înainte al publicaţiei; atât doar că se insistă mai mult pentru plata abonamentului, iar fiecare abonat e rugat să mai convingă încă pe unul să se aboneze.

În decembrie 1930, pagina 149, noul redactor, părintele Ioan Duma (viitorul episcop, sfinţit în clandestinitate în anul 1948), publică un anunţ trist:

> Întrerupere... Deşi trăim într-un haos economic nemaipomenit [probabil că-l informaseră îndeajuns mulţi comercianţi catolici din oraş, n.n.], am vrea totuşi şi noi, cei de la redacţie, să pregătim surprize plăcute scumpilor noştri cititori, dar, cu multă durere, suntem constrânşi să le prezentăm tabloul real al situaţiei triste în care ne găsim, şi pe care-l putem rezuma în cuvintele Mântuitorului; Secerişul este mult, iar lucrătorii puţini!
> Cine cunoaşte cât de vastă şi de grea este parohia noastră, a Galaţilor, înţelege uşor că doi preoţi, câţi au mai rămas, nu reuşim, decât cu foarte multă greutate, să ne îndeplinim datoriile strict parohiale, şi că nu mai avem absolut nici un moment liber pentru alte ocupaţiuni [presa intră printre „alte ocupaţiuni", n.n.]. Aşa stând lucrurile, cu adâncă părere de rău, am cedat forţei majore, şi am hotărât să suspendăm, cu acest număr, apariţia revistei noastre!

Din cauza greutăţilor parohiale şi a crizei financiare, şi poate şi din lipsă de perspectivă, parohul din Galaţi întrerupe existenţa acestui realizat buletin.

3.2. Din conţinutul publicaţiei

3.2.1. „Ideile lui Teodor” (august 1927 - decembrie 1930)

Este o rubrică susţinută de „părintele D.”, expert în „explicarea” problemelor teologice prin metoda analogiei.

Cine e Teodor? „E creştin?, Da, însă practicant nu; dar nici ateu. Respectă pe preoţi, însă trece alături fără a-i saluta” (1927, 44). La constatarea lui că n-are rost să se mărturisească, că doar n-a omorât pe nimeni, preotul (mereu alături de Teodor, pentru ca prin el să răspundă apologetic la problemele grave puse de societatea contemporană) îi răspunde:

> Mai întreabă-te dacă n-ai lipsit niciodată de la sfânta Liturghie în zilele de poruncă; dacă ţi-ai respectat părinţii; n-ai cârtit, n-ai minţit şi altele, şi altele... şi te asigur că spovada îţi va fi mai lungă decât credeai la început... Vai, timpul pascal a trecut, dar pe Teodor nu l-am văzut (1927, 45).

Teodor nu înţelege misterul Sfintei Treimi, iar părintele „încearcă să i-l explice”: „Suntem înconjuraţi de mistere... Geografia, istoria, geometria, toate ştiinţele sunt pline de mistere, de lucruri necunoscute, care totuşi există” (1927, 59), aşa cum America a fost un mister pentru europeni înainte de Columb. Concluzie: să nu zicem niciodată: „Nu înţeleg, deci nu admit”, căci realitatea ne va dezminţi” (1927, 45).

O argumentare (?) prin analogie.

> De ce să violentăm libertatea copiilor şi să-i botezăm în necunoştinţă de cauză? Sacramentele presupun primirea lor liberă şi conştientă. Dar dacă pe un copil îl muşcă un

> câine turbat, nu-l vor duce la medic în necunoştinţă de cauză? Dacă i-a venit timpul să meargă la şcoală, nu-l vor duce chiar împotriva voinţei lui dornice de comoditate? Menirea părinţilor e să întreţină viaţa trupească şi sufletească a copiilor, şi precum nu le cer sfatul atunci când îi hrănesc şi-i feresc de pericole, la fel procedează şi când e vorba de viaţa lor sufletească. Teodor (cititorii) recunosc atunci: Iată o consideraţie la care n-am cugetat şi la care prea puţin se gândesc părinţii noştri creştini (1927, 79-80).

În urma păcatului strămoşesc, sufletul omului este „o sărăcie". Sfânta Fecioară s-a născut ca orişicare alt muritor, însă, în momentul zămislirii ei, „Dumnezeu a ferit acest suflet de păcatul strămoşesc pe care altfel l-ar fi moştenit ca noi", „a ferit sufletul aceleia care trebuia să fie Mama Fiului, a îmbogăţit-o aşa cum un milionar îmbogăţeşte, prin adopţiune, un copil născut într-o familie săracă, şi care altfel ar fi rămas sărac lipit pământului ca şi părinţii lui" (1927, 90-91).

Această dogmă e proclamată de Biserică „care singură declară că nu-şi schimbă doctrina... proclamă acum (1854) o dogmă nouă... deci o noutate... deci o schimbare în învăţătura ei!" Dar, mai întâi, să definim: ce e schimbare? Când devii altfel de cum erai? Când e progres? Când ne dezvoltăm rămânând noi înşine, aşa cum se întâmplă în viaţa omului? În astronomie nu e nici o schimbare dacă se descoperă un nou corp ceresc, ci e un progres îmbucurător. Aşa e şi în teologie. Există adevăruri religioase pentru care trebuie „timp şi instrumente, adică muncă şi rugăciune, ca să iasă din umbră, să prindă un relief tot mai accentuat. Definirea n'adaugă nimic adevărului însuşi, ea adaugă numai gradului său de certitudine" (1928, 12-14).

Lumea are ce are cu infailibilitatea şi primatul papei, nu-l poate suferi, vrea să fie independentă şi autocefală, şi nimeni să nu se declare infailibil dintre muritori. „O singură privire asupra Evangheliei ne dă soluţia clară şi adevărată: *Mt* 16,13-16; *Mc* 8,27-29; *Lc* 9,18-20; *In* 21,15-17”. Teodor se uşurează. Vede bine că „Isus Cristos, neputând să se coboare pe pământ în chip văzut ori de câte ori se iveşte o eroare, o îndoială, sau când vreo dogmă e atacată, a trebuit să lase un şef văzut care să judece, să hotărască şi să cârmuiască Biserica în numele şi locul său” (1928, 40-42).

Numărul din aprilie ne aduce o argumentare din domeniul muncilor industriale, pentru a evidenţia apoi obligativitatea preceptului duminical [o argumentare cam încâlcită; probabil că muncitorii şi patronii din porturile dunărene au înţeles-o] (1928, 57-59).

Religia e bună şi pentru... bărbaţi. Religia e o forţă; „ea va fi mai de folos făpturilor slabe”. Să nu uităm:

> Acolo unde omul cade zdrobit, femeia se îndoaie, dar se şi ridică. Crede-mă, bărbatul nu-i mai puternic decât femeia... Deci ca urmare el are nevoie, cel puţin tot atât cât femeia de acea putere pe care... o găsim în religie... Toţi au nevoie de religie dacă vor să fie oameni de ispravă.... căci îi va declara că munca a fost impusă de Dumnezeu tuturor oamenilor fără deosebire, şi prin urmare dacă n-are nimic de făcut pentru el, să muncească pentru ceilalţi, pentru binele general (1928, 83-85).

Teodor afirmă: „Creştinii nu-s mai buni decât alţii, deci religia nu serveşte la nimic”. Iată o afirmaţie tentantă. Însă părintele D. îi răspunde scurt: „exagerezi, generalizezi, uiţi să compari!” (1928, 96-98).

Minunile. Cine mai crede şi de ce să credem în minuni? Admitem principiul: fiecare face ce poate. „Piatra se minunează privind trandafirul, acesta la rândul lui este înmărmurit văzând căţeluşul... dând târcoale din alee în alee...", iar acesta ar striga: e o minune, la vederea unui om citind o carte. La fel trebuie omul să se minuneze (nu să tăgăduiască) de o minune a puterii divine. Iată o explicaţie a minunilor! (1928, 119-121).

Părintele D. abordează (în afara exigenţelor metodei ştiinţifice de argumentare) problema evoluţionismului, a varietăţii raselor, a omului „vopsit de culoarea climei" (1928, 138-139). În numărul următor continuă în metodă scolastică (*prima, secunda, tertio, conclusio*) aceeaşi problemă. E mult mai explicit şi mai la obiect atunci când vorbeşte despre natura umană, care e universală.

În numărul din decembrie (1928) se reia problema minunilor. Se declară sus şi tare: „Da, sunt minuni netăgăduite şi constatate în mod indiscutabil. Lourdes e o probă la îndemâna tuturor" (pag. 194-195). „Şi oare bunul simţ nu trebuie să ne spună nimic? Oare dacă o mulţime de evrei s-au săturat cu cinci pâini (*Mt* 14,13-21), e nevoie de argumentarea unui academician pentru ca să recunoaştem în acest fapt o minune?" (1929, 208-210). În numărul din februarie se aduce un caz practic în sprijinul argumentării anterioare (pag. 25-26).

„De nu faceţi pocăinţă, veţi pieri cu toţii". A face pocăinţă nu e altceva decât achitarea datoriei noastre faţă de dreptatea lui Dumnezeu. Biserica are dreptul de a impune forma în care trebuie să împlinim pocăinţa cerută de Dumnezeu (1929, 36-38). Ea cere omului fapte mici de pocăinţă, săvârşite însă cu suflet mare, pentru că faptele mici compun viaţa noastră, pentru că ele sunt simbolul celor mari, pentru îndeplinirea cărora ne pregătesc atunci când suntem chemaţi (1929,

80-82). Creştinul nu trebuie să fie un *incognito* în zi de vineri (atunci când e la un restaurant, la o întrunire amicală etc.) (1929, 90-91). El trebuie să ştie că face un păcat atunci când nu respectă porunca Bisericii (1929, 102-103), iar celor care nu pot respecta acest precept preotul le va indica alte fapte de pocăinţă (1929, 115-116). Iată şi o idee care astăzi ne surâde: „Dacă religia n-ar fi orânduit postul, medicina ar fi trebuit să-l impuie"; regimul vegetarian e de preferat celui carnivor! (1929, 126-127). Poate nu ne vine să credem, dar numărul următor (pag. 140-141) ne demonstrează în cifre superioritatea vegetalelor.

Teodor e preocupat şi de altă problemă: dumnezeirea lui Isus Cristos. Spre o „mai deplină înţelegere" se analizează omul! E trup şi suflet într-o singură persoană. În Isus Cristos, natura umană se adaugă la natura însăşi a persoanei divine; acesta este misterul Întrupării (sic!) (1929, 153-154).

Rubrica se subţiază, se diluează. Noul ei susţinător „MC", e mai scurt şi abordează probleme mai simple sau le tratează „simplu": cine ne garantează autenticitatea Evangheliei, lipsa de la Liturghia duminicală. În numărul trei din 1930, fiind în timpul Postului Mare, ni se aduce aminte că suntem praf şi cenuşă şi în aceste elemente ne vom întoarce. Aşa s-a întâmplat cu Nero, Diocleţian, Mahomed, Luther, Calvin etc. Toţi cei din afara Bisericii sunt sortiţi să se întoarcă în praf!

Teodor nu vrea să se împărtăşească în timpul pascal; el nu vrea nici să meargă la biserică, căci n-are rost să stea acolo „posac ca motanul când e mohorât afară". Cu toate acestea, a fost uneori edificat de ţinuta credincioşilor, care, în timpul Liturghiei, se rugau din carte, adânciţi în cuvioşie ca nişte îngeri, în timp ce preotul era tot la fel de adâncit zicându-şi slujba (1930, 71-72). Generaţia tânără nu mai înţelege ce rost are să mergi la biserică „în veacul T.F.T al cinematografelor, sporturilor etc.", ea nu înţelege ce e Slujba (1930, 84-86). La

modă atunci era dansul Charleston şi rochia decoltată şi strânsă pe talie.

În numerele din august şi octombrie ni se vorbeşte despre căsătorie şi rugăciunea Rozariului; cel puţin informaţiile despre Rozariu sunt instructive pentru mulţi. În noiembrie (pag. 139-141), cei care nu ştiu au ocazia să afle de ce Biserica refuză înmormântarea religioasă anumitor oameni. Ultimul număr al anului 1930, pag. 152-154, face cunoscut cititorilor cine a fost papa Leon al XIII-lea (1878-1903): a militat pentru o sinceră politică de reconciliere; a fost un prieten al ştiinţelor şi artelor; e autorul unor enciclice minunate; om şi creştin adevărat.

3.2.2. Păcatul modern (decembrie 1928 - februarie 1930)

Rubrica e susţinută de părintele Ioan Duma.

> Căsătoria este o taină eminent socială, căci este ordinată anume la reînnoirea vieţii care neîncetat moare... Însă astăzi avem de-a face cu avorturile, cu libertinajul. Astăzi trăim în secolul maşinii, al vitezei, al lipsei de timp. Femeia nu poate să rămână în urmă. Nu trebuie lăsată la panglicuţe, nici în faţa oglinzii, nici între rochii şi perneluţe de mătase... trebuie să meargă în ritmul vremii... femeia mamă e ceva vechi, demodat. E prea gros obrazul ca să mai crape, e prea uns ca să se mai roşească... Am fi dorit ca despre acestea nici să nu pomenim în aceste pagini vrednice de lucrări mai nobile, dar pentru că suntem preoţi, nu putem tăcea (1928, 197-199).

În ianuarie 1929, ni se aminteşte de Onan şi de Thomas Malthus, autorul teoriei malthusianismului, în sprijinul căreia a publicat o carte: *Eseu asupra legii populaţiei*. Iată, în

câteva rânduri, un portret al omului cuprins de această patimă:

> El îşi lasă acasă tristeţile, îngândurările şi iese în oraş îmbrăcat în haina veseliei. Dar nu te înşela. Urmează-l acasă. Aici vei descoperi cum totul era aparenţă şi vei vedea cum de fapt mişună larvele înlăuntrul lui, cum se încolăcesc viermii remuşcărilor de conştiinţă, şi cum a început încă din lumea aceasta, iadul! (pag. 211-213).

Dar nu scapă nici femeile „moderne”:

> Trece ceasuri întregi la oglindă, spre a-şi astupa cu nu ştiu ce fel de văruială brazdele adânci săpate pe faţă de viciu. Când vine seara de la muncă, ele îi ordonă repede: „Ne-aseară, Grigore dragă, mergem la bal la Central, mâine la Tănase etc. Ea e mândră de frumuseţea ei; şi şi-o scoate la mezat. Dar vine şi bătrâneţea. Acum nimeni nu-i mai face curte, toţi o ocolesc, acum poartă crucea grea şi amară a Satanei” (1929, 21-24).

În continuare, pe parcursul a câteva numere, se demonstrează netemeinicia argumentării acelora care susţin limitarea naşterilor pe motiv că familia nu ar putea creşte prea mulţi copii din cauza ocupaţiilor de serviciu, a lipsei de timp, de hrană, de alte mijloace de existenţă. Trebuie să recunoaştem cu multă bucurie că familiilor catolice din Moldova nu li se poate reproşa aşa ceva, şi aceasta datorită educaţiei creştineşti pe care au primit-o de la păstorii sufleteşti.

> Statul are datoria de a lupta contra păcatului modern... Trebuie să stabilească legi, care să aibă scop

> îmbunătăţirea locuinţelor şi igiena familiei... stabilirea preţurilor şi ajutorarea familiilor numeroase (1929, 138).
> Datoria guvernului este de a lupta din răsputeri contra propagandei imorale şi de a opri toate mijloacele de răspândire, care sunt: jurnalele, clinicile, cinematografele (1929, 114).
> Biserica ne încurajează: Nimeni n-are dreptul să se teamă, că dacă va avea copii mulţi, aceştia vor muri de foame ci, din contra, cine nu s'ar arunca cu încredere firească în braţele acestui Părinte atotputernic şi nesfârşit de bun, l-ar ofensa, căci prin aceasta i-ar nega atotputernicia, sau s'ar îndoi de bunătatea-i părintească.
> Şi încheiem cu psalmistul: „Am fost tânăr, şi iată am îmbătrânit, şi nu am văzut ca cel drept să fi fost părăsit, şi nici ca urmaşii lui să nu aibă pâine" (*Ps* 36,25) (1929, 100-101).

Mai sunt şi alte rubrici interesante şi instructive: „Drama dureroasă a lipsei de religie", „Biserica Catolică"; ambele teme sunt prelucrate din lucrările mons. Emile Bougaud; nu le redăm, considerându-le traduceri sau adaptări.

Pe parcursul acestor ani, a apărut, după cum am amintit, comentariul lecturilor biblice de la una din Liturghiile lunii respective. Aceste comentarii sunt bune şi astăzi ca material documentar pentru omilii. Nu lipsesc nici articolele despre sfântul Francisc şi sfântul Anton de Padova, căci *Curierul* a fost editat de preoţi franciscani.

3.2.3. „Jos cu moda deşănţată" (aug. 1929 - dec. 1930)

În încheiere, mai menţionăm o rubrică: „Jos cu moda deşănţată". Nu se urmează un plan bine stabilit, însă

tineretul, mai ales fetele, ar putea să afle aici o lectură instructivă.

3.3. Colaboratori ai revistei

3.3.1. Pr. Ulderic Cipolloni

S-a născut la 10 mai 1868 în localitatea Recinetti din Italia. După absolvirea studiilor în seminariile franciscane din Italia, a fost sfinţit preot în anul 1892 şi, în anul următor, a venit misionar în Moldova. Pentru început, a fost colaborator la parohia din Galaţi. În anul 1896 a fost numit rector al Seminarului din Hălăuceşti. Între timp, rămânând rector al seminarului, a fost superior provincial al preoţilor franciscani. Începând cu anul 1913, a fost vicarul general al episcopului Nicolae-Iosif Camilli, la Iaşi. În această situaţie i-a luat cu sine pe seminariştii de la Hălăuceşti şi i-a unit la studii cu cei de la Iaşi, până la decretarea mobilizării din anul 1916, când toţi seminariştii au plecat la război.

După moartea episcopului Camilli, la 30 decembrie 1915 a fost numit administrator apostolic al episcopiei, conducând-o în anii grei ai războiului, până la numirea episcopului Alexandru Th. Cisar, în anul 1920. Ulterior a fost paroh la Huşi, unde a înfiinţat Orfelinatul de Război şi, apoi, paroh la Galaţi, unde a murit la data de 3 aprilie 1927.

Dintre publicaţiile sale, amintim *Istoria Vechiului Testament şi Noului Testament* (1904), carte care a fost aprobată de Ministerul Instrucţiunii Publice ca manual de şcoală pentru elevii catolici. În primul deceniu al secolului nostru, a susţinut, aproape singur, existenţa broşurii *Calendarul catolic*. A scos apoi, din proprie iniţiativă, *Calendarul catolic de perete*. Când a apărut revista *Viaţa*, a încurajat-o, a sprijinit-o şi a colaborat cu articole valoroase.

Cartea de rugăciuni *Calea cerului* a fost tipărită de dânsul în trei ediţii, fiind una dintre cărţile cele mai dragi şi mai folosită de catolicii moldoveni. Însă eforturile cele mai mari le-a depus în paginile *Curierului* parohiei sale, publicaţie pe care, până la moarte, a alcătuit-o aproape singur.

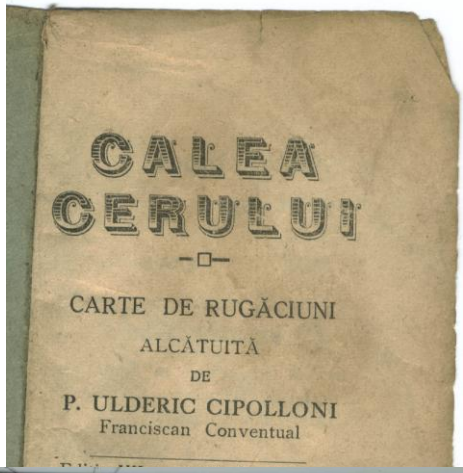

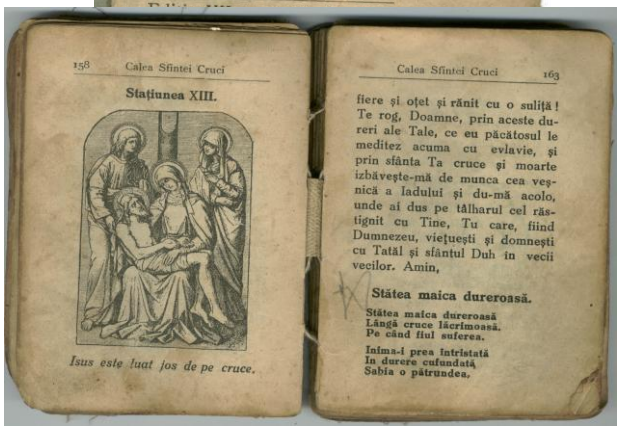

4.

AURORA FRANCISCANĂ

Încă înainte de anul 1900, s'a introdus şi la noi din Apus Societatea Catolicilor Pocăiţi numită: Ordinul al III-lea franciscan, ori mai pe scurt Terţiarii Franciscani. Menirea acestui ordin este ca şi creştinii căsătoriţi să trăiască o viaţă mai sfântă chiar în sânul proprie-i familii. Pentru aşa ceva se simţea nevoia de un îndrumător sigur, şi de astădată tot Păr. Iosif Tălmăcel, cu învoirea Superiorilor săi s'a pus pe lucru, şi la 15 septembrie 1918, începu publicarea Curierului Terţiarilor Franciscani din România sub denumirea *Aurora Franciscană*. Programul acestei publicaţiuni a fost întocmit de Păr. I. Tălmăcel singur; iată-l: „În primul rând se vor trata acele chestiuni care privesc de-a-dreptul Ordinul al III-lea. (va urma viaţa unui sfânt). Apoi se vor da câteva puncte pentru o mică meditaţie. Va urma viaţa unui sfânt din Ordinul Franciscan şi în fine se vor da diferite ştiri şi sfaturi folositoare". Programul stabilit se păstrează şi azi deşi formatul s-a schimbat. La început avea forma unui mic ziar cu patru pagini. A apărut în Huşi, unde Redactorul îşi avea domiciliul, fiind Directorul şi Administratorul Orfelinatului de război, dar în iarna anului 1920 s'a schimbat la Faraoani, jud. Bacău, fiindcă Păr. Tălmăcel fusese numit la acea parohie, însă cu numărul din Decembrie 1920 încetă de a mai apare din lipsa mijloacelor financiare, urmând a se contopi cu revista *Viaţa*. Dar după un an reapare în format de revistă şi continuă până în Februarie 1927, când iarăşi îşi întrerupe apariţia. Numai după o pauză de 10 ani apare din nou în luna Martie 1938, şi de atunci până în prezent, înfruntând multe greutăţi, îşi urmează calea de îndrumare spre o viaţă mai elevată a cititorilor săi, care râvnesc să aibă

adevăratul duh al creştinismului, aşa cum a fost predicat de Isus Hristos şi cum trebuie să fie urmat de oricine doreşte să ajungă la mântuire mai uşor. Cât de însemnat este apostolatul acestei reviste, adică de a strânge în jurul Sărăcuţului din Assisi cât se poate mai mulţi terţiari, se cunoaşte prea clar din următoarele cuvinte ale Papii Leon al XIII-lea: „Când popoarele vor îmbrăţişa Ordinul al Treilea, atunci societatea se va întoarce pe calea bună care i-a arătat-o Creatorul său”[60].

Colecţia acestei reviste se află aproape în întregime în depozitul Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi, ca şi alte reviste şi cărţi confiscate de regimul comunist imediat după instaurarea lui la putere.

60

I. PAL, *Originea catolicilor*..., 243-244.

REZUMAT

Presa catolica din Moldova

Condiţiile cu totul particulare ale catolicismului moldovean au făcut ca tiparul să-şi arate mai din plin foloasele în rândul acestor credincioşi abia peste patru secole. Încercările unor misionari italieni din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea au dat rezultate slabe. Totuşi, trebuie amintit aici misionarul Vito Piluzio, care, în 1677, publică la Roma un catehism în limba română. Episcopul Antonio de Stefano (1849-1859) e un promotor strălucit al scrierilor religioase. Cărţile şi broşurile lui tindeau spre o formare religioasă de bază, expunând noţiunile fundamentale ale religiei. După dânsul vor mai fi tipărite, prin grija altor episcopi sau preoţi, diferite cărţi absolut necesare în unele activităţi de cult şi educaţie religioasă.

Apariţia revistelor catolice din Moldova e o consecinţă firească a progresului uimitor pe care-l are Biserica locală în a doua parte a secolului al XIX-lea şi în secolul al XX-lea. Al doilea război mondial a făcut să înceteze orice publicaţie. Noua conducere, ascultătoare fidelă a şefilor de la Moscova, a dat o lovitură de moarte oricărei tendinţe de reîntoarcere la situaţia dinainte de război. Nu putem să nu spunem că, mai ales până în secolul al XX-lea, ierarhia ortodoxă a obstaculat deseori scrierile catolice, deşi, pentru a fi drepţi cu adevărul istoric, această minoritate catolică, nesemnificativă numeric, a scris în limba română, în alfabet latin.

În continuare, prezentăm pe scurt evoluţia şi orientările generale ale revistelor, în ordinea importanţei lor.

1. *LUMINA CREŞTINULUI*

1.1. Din viaţa revistei

Părintele Anton Gabor, întors de la Innsbruck cu gândul măreţ de a sluji Biserica prin scris, scoate la Iaşi în 1913 revista *Lumina creştinului*, ca al XLV-lea organ al Apostolatului rugăciunii. În alcătuirea ei, era secondat de Mihai Robu, primul episcop indigen, iar peste un an se va alătura şi epigramistul şi poetul religios „Zacheu", pr. Dumitru Andrieş.

Revista e primită cu multă bunăvoinţă atât de credincioşi, cât şi de oficialităţile bisericeşti: N.I. Camilli, episcop de Iaşi, Raymund Netzhammer, arhiepiscop de Bucureşti (1905-1924). În 1915, publicaţia primeşte binecuvântarea papei Benedict al XV-lea, cu care ocazie se precizează încă o dată scopul ei principal: cultul Inimii lui Isus.

Tot în aceşti primi ani, se adaugă noi colaboratori: N. Cancel, pr. Ioan Ferenţ, R. Souran. Din august 1916, până în ianuarie 1919 revista îşi întrerupe activitatea din cauza războiului. În acest an, se publică proiectul de statut al „Societăţii Catolice Presa Bună", proiect care organizează şi sistematizează activitatea personalului angrenat în această societate. Din ea făceau parte preoţii D. Ulivi, M. Robu, A. Romila şi A. Gabor.

Raza de receptivitate a evenimentelor timpului a fost încă de la început destul de mare: Acţiunea Catolică, luptele pentru pace, evenimente religioase din Vatican şi întreaga lume,

greco-catolicii, viaţa locală, problemele pe care le ridică unele orientări filozofice şi sociale greşite.

Pentru a aduce lumină în acestea din urmă, atât pentru acuzatori cât şi pentru acuzaţi, Mons. A. Gabor scoate, în 1921, *Sentinela catolică*, ca supliment al *Luminii creştinului*. Ea apărea lunar, în patru pagini, format de ziar. Aici se dezbat probleme diverse: concordatul României cu Sfântul Scaun, divorţul, schismele, Biserica Catolică în lumina adevărului etc. În 1935, publicaţia, între timp îşi schimbase denumirea în *Dacia creştină*, face fuziune cu *Farul nou* (1934-1944) din Bucureşti, dându-i posibilitatea acestuia să se dezvolte mai bine.

Anul 1924 aduce o noutate îmbucurătoare: se formează „Biblioteca Presa Bună", în care se vor publica numeroase cărţi şi broşuri, multe dintre ele fiind traduceri din opera lui Cristofor von Schmidt.

În 1926, episcopia cumpără un aparat de tipărit propriu. Tot în acest an, se încep lucrările pentru construirea Institutului „Presa Bună", lucrări care se termină în octombrie acelaşi an. Din comitetul de iniţiativă făceau parte preoţii Gh. Petz. B. Falewski, A. Gabor, M. Robu, D. Romila, D. Andrieş, I. Ghiuzan. Acest institut este pus sub patronajul sfintei Tereza a Pruncului Isus. Pentru acoperirea cheltuielilor, Mons. A. Gabor va merge din sat în sat, adunând atât bani cât şi cereale. Noul institut îşi publică un regulament de funcţionare din care putem deduce că, la acea dată, era cel mai mare institut catolic de editură din ţară. În 1930, soseşte din Germania încă o maşină de tipărit, uşurându-se munca şi dând posibilitate, în acelaşi timp, de a se mări numărul cărţilor publicate. Tot datorită eforturilor Mons. A. Gabor, s-a înfiinţat şi la Chişinău (în 1935) o tipografie catolică, cu literă românească şi rusească. Ea purta acelaşi nume:

„Presa Bună” şi va fi şi în acea parte a Moldovei o instituţie de cultură creştină şi română.

În februarie 1936, moare apostolul presei catolice moldovene, Mons. A. Gabor. Următorul redactor, Petru Pal (1936-1938), intenţionează să urmeze întru totul linia înaintaşului, ceea ce nu reuşeşte întocmai.

În perioada 1939-1941, directorul responsabil este pr. C. Hausner, care va publica aici numeroase poezii. În această perioadă, o funcţie de răspundere va mai avea şi Iosif Bălan. Poeziile lui, de structură filozofico-religioasă, sunt la fel de reuşite ca şi cele ale pr. I. Gârleanu şi ale stud. I. Cojocaru.

Între anii 1941-1944, revista este în grija pr. D. Herghelegiu. El publică acum mai multe articole şi cântece. Deşi suntem în plin război, revista îşi măreşte atât numărul paginilor, cât şi calitatea articolelor, revenind la nivelul la care era în timpul cât trăia Mons. A. Gabor.

În ultimii ani ai revistei, apar nume noi de colaboratori: Emanoil Florens, Zoe Haşdeu, Charllotte Sibi, I. Mărtinaş, Iacob Ferenţ, Iosif Naghiu. În primăvara anului 1944, tipografia ia drumul Ardealului, pentru a nu se mai întoarce. A rămas probabil la Oradea, intrând în alte mâini.

O problemă cu care a fost mereu confruntată revista a fost neglijenţa multor abonaţi în a-şi plăti abonamentul, care şi aşa era destul de ieftin.

1.2. Din tematica revistei

Dorim să precizăm, mai întâi, că nici o publicaţie nu şi-a propus să urmeze în metoda de lucru vreo revistă de specialitate. Toate au intenţionat să-l formeze „multilateral” pe catolicul moldovean. Scopul lor e aproape identic cu al preotului de la amvon: învăţarea adevărurilor fundamentale ale religiei, modul de a trăi aceste adevăruri, relaţiile cu semenii, ştiri din

Biserică şi din întreaga lume etc. Exemplele de sfinţi sunt prezente în mai toate numerele.

Redăm în continuare teme care vor să fie reprezentative pentru întreg conţinutul revistei.

a) Apostolatul rugăciunii porneşte de la convingerea că oricine voieşte să fie urmaşul lui Cristos trebuie să fie un apostol, în sfera şi ambianţa în care trăieşte, cu mijloacele pe care le are. Nu trebuie să ne mulţumim numai cu mântuirea noastră; trebuie să lucrăm şi la mântuirea altora. Cum? Luând cunoştinţă de necesităţile spirituale şi chiar materiale ale celorlalţi; după rugăciunea de dimineaţă, să ofere totul lui Isus, prin mâinile Mariei, după intenţiile prescrise de papa şi de directorul diecezan al acestui apostolat. Astfel, această intenţie a apostolatului rugăciunii sfinţeşte şi dă orientare precisă tuturor faptelor omului. Promotorii acestui apostolat au avut grijă să arate mereu credincioşilor pentru cât de multe lucruri e nevoie de rugăciunea lor, şi pentru aceasta au folosit multe pagini ale revistei.

b) Crucea - semnul mântuirii noastre. Ne plecăm genunchii, inima şi întreaga noastră fiinţă în faţa acestui semn care ne însoţeşte de la leagăn şi până la mormânt. La umbra ei am crescut: prin ea am învăţat a ne fi dragă viaţa şi a accepta senini şi împăcaţi orice ni s-ar întâmpla. Din belşugul sângelui ei au crescut aceşti catolici, aceşti români. Ea a dat sens şi valoare faptelor ştiute şi neştiute ale preoţilor şi credincioşilor de aici. Ea va rămâne mereu semnul credinţei acestui popor.

c) Curăţia: rodul învingerii de sine, izvorul unei păci binefăcătoare, izvor de binecuvântări temporale, al tăriei sufleteşti, exemplu pentru alţii, mângâiere la vârsta înaintată, garanţia mântuirii, mirajul atâtor tinere.

d) Din viaţa Bisericii locale. Anual se publica „Starea actuală a diecezei”, în care se făcea un bilanţ al realizărilor:

construcţii de biserici, de case parohiale, alte opere de binefacere, amenajări ale cimitirelor etc. Se alăturau în diferite numere informaţii despre vizite pastorale, serbări şi alte evenimente religioase locale. Nu lipsea uneori nici relatarea unor aspecte negative. Despre istoria Bisericii locale a scris mai mult I. Naghiu, pr. I. Mărtinaş şi pr. Iacob Ferenţ.

e) Traduceri din Cristofor von Schmidt şi Francisc Spirago. Schmidt este scriitorul străin cel mai cunoscut la noi. Îl secondează Spirago cu pildele lui. Scrierile lor sunt povestiri moralizatoare, pline de ambient popular, de oameni buni, ce se simt bine numai în sânul naturii. Majoritatea traducerilor le-a făcut B. Falewski. Ele au avut o adâncă înrâurire asupra catolicilor moldoveni. Nu au apărut prea mult în revistă, însă au fost menţionaţi aici pentru popularitatea de care s-au bucurat.

f) Domnia păcii, a dreptăţii şi adevărului. Revista a cunoscut conflictele şi zăngănitul armelor, care au tulburat pacea lumii. Conştientă de rolul ei, mesageră a păcii şi adevărului, şi-a spus cuvântul: împărăţia lui Cristos, Biserica, aduce lumii adevărata pace, pe însuşi Cristos. Bunele relaţii între popoare încep prin reconcilierea fiecăruia cu Dumnezeu. Evanghelia e autentica şi absolut necesara baza pentru clădirea unei păci durabile. E bine atât pentru conducătorii popoarelor, cât şi pentru supuşii lor să ia aminte la aceste adevăruri.

2. *VIAŢA*

2.1. Din viaţa revistei

În localităţile catolice de pe valea Siretului şi a Moldovei, ca şi în zona Bacăului, localităţi pline de vitalitate, adevărate

exemple de trăire creştină, se simţea nevoia unei reviste care să le slujească credinţa şi viaţa lor simplă, sinceră, profund evanghelică şi, în acelaşi timp, ancorată bine în istorie, să le promoveze limba lor română şi dragostea faţă de „Sărăcuţul din Assisi".

Venit de la Roma cu aceleaşi gânduri ca şi Mons. A. Gabor de la Innsbruck, părintele Iosif Tălmăcel, ajutat de Pr. G. Carpati, scoate la Săbăoani, în 1913 revista *Viaţa*, care, momentan, era doar un buletin al parohiei din localitate. Publicaţia voia să cuprindă tot ceea ce priveşte pe un creştin adevărat şi cetăţean bun în viaţa de toate zilele. Încă din primele numere, se stabilesc principalii colaboratori, preoţii I. Tălmăcel, B. Morariu, D. Neculăeş, I. Gârleanu, G. Carpati. Tipografia în care se tipărea publicaţia purta firma: fraţii Rothenberg-Roman.

Pr. Carpati se ocupă mai mult de problemele parohiei, iar pr. I. Tălmăcel scrie mici istorioare pline de vervă şi de ţărani; la acestea, se adaugă poezii religioase în stil popular moldovenesc. În curând, se alătură şi pr. U. Cipolloni, care publică o serie de conferinţe catehetice.

Revista intră în atenţia maselor şi a oficialităţilor ecleziastice; toţi o primesc cu bucurie. Totodată, însă, se iveşte o întrebare: care va fi poziţia ei, avangardistă sau conservatoare? Se dă răspunsul (valabil pentru totdeauna): trebuie să se adreseze acestui popor, cu simplitate, într-o limbă curat românească, potrivit cunoştinţelor şi aspiraţiilor lui.

De la început şi până în septembrie 1914, revista apare la Săbăoani, apoi la Răducăneni şi Hălăuceşti. În iunie 1916, îşi întrerupe activitatea până în septembrie 1918, când reapare la Huşi; în 1920, îşi are sediul la Bacău şi apoi la Faraoani. În 1921, revine la Hălăuceşti. În toţi aceşti ani, revista şi-a urmat cu fidelitate redactorul şi sufletul ei, pr. I. Tălmăcel, în

toate locurile unde era trimis de conducerea diecezei şi a Provinciei franciscane „Sfântul Iosif". Începând cu anul 1924, *Viaţa* se tipăreşte în propria tipografie, înzestrată cu 1.000 kg litere de text, corp 6, 8, 10, 12. Toate muncile manuale au fost încredinţate fraţilor laici franciscani, care se vor descurca foarte bine.

Preocupările revistei în aceşti ani: explicarea vieţii misionarilor, vieţi de sfinţi, subiecte despre şi cu franciscani, pilde şi sfaturi practice pentru viaţa de familie, pentru muncile agricole, cronici despre sărbători şi evenimente religioase etc. Tot în această perioadă, începe să apară din ce în ce mai des numele unui alt valoros colaborator: pr. A. Bişoc. Ca şi *Lumina creştinului*, şi *Viaţa* se interesează de ţările de misiuni din Africa şi Extremul Orient. Pentru promovarea misiunilor, pr. I. Gârleanu a scos o revistă, la fel de efemeră ca şi *Revista noastră*: *Micul misionar*. Începând cu anul 1929, apare şi un supliment al revistei: *Cruciada noastră misionară*, care, însă, nu peste mult timp, n-a mai făcut fuziune cu vreun alt ziar, cum făcuse *Dacia creştină*, ci a încetat să mai apară.

În 1930, redactor este pr. I. Ladan; în timpul lui, se face o nereuşită încercare de a se muta tipografia la Bacău, pentru a profita de unele înlesniri pe care le aducea oraşul. Însă, în mai 1932, revista e nevoită să se întoarcă la viaţa liniştită de la ţară, la Săbăoani, unde era şi mănăstirea franciscanilor. De acum şi până la sfârşit (1944), ea a funcţionat aici. În 1936, datorită eforturilor pr. A. Herciu, se mai cumpără o maşină de tipărit. După Ladan, redactori au mai fost pr. A. Bişoc şi pr. A. Herciu. În martie 1944, *Viaţa* apare la Săbăoani, iar numărul combinat aprilie-mai la Beiuş. Războiul şi-a spus cuvântul.

Ca şi *Lumina creştinului*, şi *Viaţa* a avut probleme cu neachitarea abonamentelor. În existenţa ei de câteva decenii, a

dat Moldovei peste 8.000 pagini de îndrumare creştină şi civică. Ambele publicaţii au scos anual câte un almanah, în care erau tipărite articole şi poezii ce nu difereau mult ca stil şi conţinut de ceea ce se publica în reviste. Aceste almanahuri aveau o calitate în plus: grafica excelentă. Ele au apărut până în 1948, după 1944 fiind tipărite la diferite tipografii.

2.2. Din conţinutul revistei

a) Adevăruri de credinţă în pilde şi asemănări. Numai acele articole captează pe cititori care dezvoltă în pilde atrăgătoare adevărurile religiei. Aceste pagini au servit preoţilor ca material pentru predici, iar pentru credincioşi au fost o lectură instructivă. Pentru catehizarea maselor, în special a copiilor şi a tinerilor, pr. I. Tălmăcel a scris diferite broşuri, articole, poezii, gustate cu plăcere de credincioşi.

b) Sfântul Francisc şi spiritul franciscan. Acest sfânt era, pentru colaboratorii revistei, toţi franciscani, un model şi un ideal slujit până la sacrificiu, cântat cu toate puterile şi capacităţile sufletului şi talentului lor. Spaţiile acordate lui, spiritului de sărăcie, de jertfă, de comuniune cu Dumnezeu şi cu natura le întreceau pe toate celelalte. Şi limbajul revistei a primit influenţe franciscane: „conştiinţă serafică", „jertfă serafică", „zâmbet serafic", „tipografie serafică" etc. S-a scris mult despre el şi în afara revistei.

c) Sfânta Fecioară. Chipul ei exprimă reculegere, iubire, comuniune cu Isus, Fiul unul născut al Fecioarei. În luna mai, luna florilor, articolele, poeziile au acel aer primăvăratic, proaspăt, parfumat al florilor, vecine în semnificaţia şi simbolistica lor cu Maria, care este cea mai aproape de Dumnezeu. Luna octombrie e luna Rozariului, a strânsului recoltelor, a mulţumirii şi satisfacţiilor, toate fiind puse sub

patronajul mamei cereşti. Ea a rămas bună, grijulie, la ea aleargă aceşti preoţi franciscani, la care sunt învăţaţi şi cititorii să apeleze oricând, cu toată încrederea. În ultimii ani ai revistei, era o rubrică permanentă: „Armata Maicii Domnului”. Se scriau lunar aproximativ două pagini de un oarecare Marianus.

d) Viaţa de familie şi cea de pe câmp; sfaturi pentru sănătate. Pr. A. Bişoc şi, mai ales, pr. I. Tălmăcel au pătruns ca nimeni alţii în sufletul ţăranilor noştri; le-au descoperit calităţile, le-au văzut lipsurile şi defectele. Pentru a-i sluji, s-au coborât la nivelul lor şi, cu dragoste părintească, i-au ghidat, cât au putut şi s-au priceput, spre o viaţă mai creştinească, mai în ton cu cerinţele timpurilor. Despre căsătorie şi toate problemele legate de ea, a scris pr. A. Bişoc. Pr. I. Tălmăcel i-a învăţat pe oameni să privească viaţa mai senini, să muncească cu mai multă voie bună, să creadă că munca lor are scopuri şi foloase mai mari decât cele materiale. Le-a explicat apoi cum să-şi apere credinţa lor simplă şi atât de minunată, de autentică. Nu puţine au fost apoi paginile rezervate sănătăţii şi igienei populaţiei.

Vedem, aşadar, că revista nu şi-a trădat niciodată scopul fixat de la început: să expună tot ce priveşte pe un creştin adevărat şi pe un om (cetăţean) bun în viaţa de zi cu zi, de aici din Moldova.

3. *CURIERUL PAROHIEI CATOLICE DIN GALAŢI*

Preocupările lui sunt mai restrânse decât a celor două publicaţii prezentate mai sus. Trebuie însă să notăm că s-a scris mult mai mult despre lecturile biblice din unele duminici. La acestea, adăugăm şi multe pagini consacrate problemelor ridicate de indiferenţa religioasă ce începea să-şi facă tot mai mult loc în sufletele credincioşilor de aici.

Această publicaţie se adresa unei comunităţi cosmopolite, ale cărei cerinţe erau mai mari decât ale catolicilor din centrul Moldovei.

3.1. Din viaţa Curierului

Primul număr e scos în iunie 1925 de parohul locului, pr. U. Cipolloni. Este primit cu entuziasm de credincioşi, iar numărul abonaţilor creşte mereu. Calitatea articolelor e destul de ridicată încă de la început şi nu se vor observa fluctuaţii mari pe parcurs. Aceasta se datorează faptului că majoritatea articolelor erau traduceri sau prelucrări din autori străini.

În 1927, moare pr. Cipolloni, iar noul paroh, pr. B. Morariu, urmează îndeaproape linia înaintaşului. În decembrie 1930, noul redactor, pr. I. Duma, întrerupe apariţia *Curierului* din cauza datoriilor strict parohiale care nu-i mai lăsau timp pentru „alte ocupaţiuni", cum se exprimă dânsul (presa intră printre alte ocupaţiuni).

3.3. Despre conţinutul publicaţiei

Expunem ceea ce credem că e mai puţin traducere sau compilare.

a) Ideile lui Teodor (august 1927 - decembrie 1930). Folosind o originală metodă a analogiei, pr. D. îi explică lui Teodor (= cititorilor) unele probleme teologice. Misterul Sfintei Treimi trebuie admis, căci e real, aşa cum sunt reale o mulţime de mistere ale ştiinţei. Copiii trebuie botezaţi în necunoştinţă de cauză aşa cum ferim pe cineva de un accident, chiar dacă e în necunoştinţă de cauză. Biserica a declarat dogma Neprihănitei Zămisliri căci aşa a voit Dumnezeu: s-o ferească de păcatul strămoşesc. Primatul

papei apare clar din textele biblice. Este explicată apoi necesitatea religiei, problema evoluţionismului (autorul a intrat într-un domeniu străin), necesitatea pocăinţei pentru iertarea păcatelor, a jertfelor pentru înaintarea pe calea perfecţiunii, foloasele pe care le aduce sfânta Liturghie etc.

b) Păcatul modern (decembrie 1928 - februarie 1930). Rubrica e susţinută de pr. I. Duma. Astăzi, în secolul vitezei, al înstrăinării oamenilor, avem de-a face cu libertinajul şi, ca o consecinţă a lui, cu avorturile. Pe parcursul a mai multor numere, autorul conturează un portret tragic, dar real, al omului stăpânit de patima necurăţiei. Statul şi Biserica au datoria de a promova moralitatea, folosindu-se de toate mijloacele ce la stau la îndemână.

c) „Jos cu moda deşănţată” (august 1929 - decembrie 1930). Generaţia tânără îşi poate găsi aici o lectură instructivă. Nu lipsesc nici articolele despre sfântul Anton şi sfântul Francisc. Curierul a fost editat de franciscani.

4. *AURORA FRANCISCANĂ*

Încă înainte de 1900, s-a introdus şi la noi Ordinul al III-lea franciscan: terţiarii. El promova o viaţă de sfinţenie mai ridicată în rândul credincioşilor căsătoriţi, angrenaţi în muncile lor specifice.

Pentru dânşii, se simţea nevoia unui îndrumător sigur, bine conturat. Începând din septembrie 1918, pr. I. Tălmăcel publică curierul terţiarilor franciscani din România: *Aurora franciscană*. Programul lui era următorul: în primele pagini se va scrie despre toate problemele care privesc acest ordin; vor urma câteva idei pentru o scurtă meditaţie, viaţa unui sfânt franciscan, iar ultimele pagini vor fi rezervate diferitelor ştiri şi sfaturi practice.

La început, publicaţia avea forma unui mic ziar cu patru pagini, apoi şi-a modificat forma, şi-a mărit numărul de

pagini, însă conţinutul a mers pe aceeaşi schemă. A apărut la Huşi; în 1920, s-a mutat la Faraoani (Bacău), unde îşi întrerupe activitatea. În anul următor, reapare în format de revistă şi-şi continuă existenţa până în februarie 1927, când încetează iar. Reapare abia în martie 1938 pentru a înceta definitiv, ca şi celelalte publicaţii, în primăvara anului 1944. A fost compus aproape în întregime de pr. I. Tălmăcel.

ANEXĂ

Scrieri religioase şi laice tipărite în tipografiile catolice locale

1. Broşuri publicate în Biblioteca „Presa Bună”[1]

1.1. Seria istorioarelor morale

Nr. 1: SCHMIDT C., *Doctorul năzdrăvan* (traducere de Robu M.), Iaşi 1926, 34 pag.
Nr. 2: IDEM, *Crucea de lemn* (traducere de Gabor A.), Iaşi 1931, 36 pag.
Nr. 3: *Mica floare Sfânta Tereza a Pruncului Isus*, Iaşi 1927, 61 pag.
Nr. 3: SCHMIDT C., *Revărsarea Rinului* (traducere de Andrieş D.), Iaşi 1924, 48 pag.
Nr. 3: *Viaţa sfinţilor Cosma şi Damian, martiri din Cilicia*, Iaşi 1934, 20 pag.
Nr. 4: SCHMIDT C., *Bisericuţa din pădure. Cuibuşorul de păsări* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1924, 30 pag.
Nr. 5-6: *Arumugam. Istorisire din viaţa unui principe din India trecut la creştinism* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1924, 80 pag.
Nr. 7-8: SCHUPP A., *Ingerul sclavilor*, (traducere de Falewski B.), Iaşi 1930, 74 pag.
Nr. 9-10: SPILLMANN I., *Iubiţi pe duşmanii voştri* (traducere de Robu M.), Iaşi 1924, 80 pag.

---

1 Acolo unde nu este menţionată localitatea, anul apariţiei sau numărul de pagini, înseamnă că încă nu am găsit cartea sau broşura întreagă, nici alte referinţe exacte legate de respectiva carte sau broşură.

Nr. 11: *Prizonierul corsarului*.
Nr. 12: BERLIOUX A., *Luna inimii lui Isus*. Meditaţiuni practice pentru fiecare zi (traducere de I.B.), Iaşi 1932.
Nr. 13: SCHMIDT C., *Cea mai bună moştenire* (traducere de Peţ G.), Iaşi 1925, 46 pag.
Nr. 13: DE KEMPIS T., *Imitaţiunea lui Cristos* (traducere după originalul latin de I.B.), Iaşi 1932, VI +239 pag.
Nr. 14: SCHMIDT C., *Ouăle de Paşti* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1925, 64 pag.
Nr. 15-16: SPILLMANN I., *Sclavii sultanului*, Iaşi 1925, 106 pag.
Nr. 17: SCHMIDT C., *Trandafirul* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1925, 46 pag.
Nr. 18-19: ANTON P., *Răzbunarea mercedarului* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1925, 86 pag.
Nr. 20: SCHMIDT C., *Gologani şi galbeni* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1925, 34 pag.
Nr. 21-22: SPILLMANN I., *Nepotul reginei* (traducere de Robu M.), Iaşi 1925, 102 pag.
Nr. 23-24: IDEM, *Goana după aur* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1925, 116 pag.
Nr. 25: SCHMIDT C., *Mieluşelul* (traducere de Gabor A.), Iaşi 1925, 64 pag.
Nr. 26: SCHMIDT C., *Nu mă uita* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1926, 29 pag.
Nr. 27: IDEM, *Licuriciul* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1933^2, 32 pag.
Nr. 28: IDEM, *Incendiul* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1927, 34 pag.
Nr. 29: IDEM, *Lupul în Biserică* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1927, 39 pag.
Nr. 30: IDEM, *Canarul* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1927, 50 pag.

Nr. 31-32: IDEM, *Privighetoarea* (traducere de Falewski B.), Iaşi.
Nr. 33: IDEM, *Copilul rătăcit* (traducere de Falewski B.), Iaşi.
Nr. 34: IDEM, *Urciorul* (traducere de Falewski B.), Iaşi.
Nr. 35-36: IDEM, *Trandafirii roşii şi cei albi. Racii* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1928, 60 pag.
Nr. 37-38: IDEM, *Micul conte* (traducere de Falewski B.), Iaşi.
Nr. 39-43: IDEM, *Coşuleţul cu flori* (traducere de Falewski B.), Iaşi.
Nr. 44: IDEM, *Porumbiţa* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1929, 48 pag.
Nr. 45-46: IDEM, *Copila mută. Cozonacul* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1929, 64 pag.
Nr. 47-49: IDEM, *Micul emigrant* (traducere de Falewski B.), Iaşi.
Nr. 50: IDEM, *Inelul cu diamante* (traducere de Falewski B.), Iaşi.
Nr. 51-55: IDEM, *Florile de hamei* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1929, 97 pag.
Nr. 56: IDEM, *Vechiul castel de haiduci* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1930, 18 pag.
Nr. 57-58: IDEM, *Noaptea de Crăciun* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1930, 69 pag.
Nr. 59: TRUTIA S., *Doruri împlinite*, Iaşi 1931, 21 pag.
Nr. 60: IDEM, *Suflet de copil*, Iaşi 1931, 32 pag.
Nr. 61-62: SCHMIDT C., *În faţa leului* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1931, 51 pag.
Nr. 63: TRUTIA S., *Pe căi adevărate*, Iaşi 1931, 31 pag.
Nr. 64-65: IDEM, *Două inimi*, Iaşi 1932, 37 pag.
Nr. 66-68 : SCHMIDT C., *Micul pusnic* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1934, 77 pag.

Nr. 69-71: IDEM, *Turcii la biserică* (Prelucrare de Falewski B.), Iaşi 1934, 94 pag.
Nr. 72: IDEM, *Comoara tăinuită şi eroii credinţei* (Prelucrare de Falewski B.), Iaşi 1934, 38 pag.
Nr. 73: IDEM, *Prigorul* (traducere de Falewski B.), Iaşi 1934, 22 pag.
Nr. 74: TRUTIA S., *Iubirea*, Iaşi 1934, 29 pag.
Nr. 75-76: IDEM, *Dureri şi bucurii*, I, Iaşi 1934, 47 pag.
Nr. 77-78: IDEM, *Dureri şi bucurii*, II, Iaşi.

1.2. Seria religioasă

Nr. 1: BERLIOUX A., *Luna Mariei. Meditaţiuni pentru fiecare zi* (traducere de I.B.), Iaşi 1932, 117 pag.
Nr. 2: *Sf. Tereza a Pruncului Isus*, Iaşi 1936[2] , 60 pag.
Nr. 3: PIUS XI PP., *Scrisoare enciclică despre adevărata unire religioasă*, Iaşi 1928, 30 pag.
Nr. 4: GÂRLEANU I., *Boabe de tămâie*, Iaşi 1928, 56 pag.
Nr. 5: WIERCINSKI F., *Căsătoriile mixte*, Iaşi 1928, 48 pag.
Nr. 6: TOUSSAN P.I., *Câştigarea nedreaptă a averilor*, Iaşi 1928, 16 pag.
Nr. 7: NEGRILESTI J. A. (= GABOR A.), *Români şi ortodocşi*, Iaşi 1929, 138 pag.
Nr. 8: DE SALLES F., *Îndrumare la viaţa evlavioasă*, Iaşi 1930, 360 pag.
Nr. 10: *Lourdes în strălucirea minunilor sale* (traducere de I.B.), Iaşi 1931, 191 pag.
Nr. 14: BERLIOUX A., *Luna Sf. Iosif. Meditaţiuni practice pentru fiecare zi* (traducere de I.B.), Iaşi 1933, 111 pag.
Nr. 15: SUAN P., *Ce este, ce cere, ce dă prea sfânta inimă a lui Isus* (traducere de I.B.), Iaşi 1933, 64 pag.
Nr. 16: VERNON I., *Un domn, o credinţă* (traducere de I.B.), Iaşi 1934, 48 pag.

Nr. 17: SÉGUR L., *Paştile* (traducere de Herghelegiu D.), Iaşi 1943, 14 pag.

1.3. Seria vieţilor sfinţilor

Nr. 2: *Vieţile sfinţilor pe luna februarie* (culegere de C.S.), Iaşi 1933, 128 pag.
Nr. 4: *Viaţa Sf. Don Bosco*.
Nr. 5: *Viaţa Sf. Bernadeta Soubirous (1884-1879)* (traducere şi culegere de I.B.), Iaşi 1934, 93 pag.

1.4. Cărţi şi broşuri religioase tipărite în Moldova: Presa Bună[2]*, Iaşi*[3]*, Bacău, în perioada 1913-1948*

Almanahul Presa Bună pe anii 1913-1916; 1919-1948.
Almanahul ziarului „România creştină”, Chişinău, Presa Bună, 1935, 128 pag.
Luminătorii, nr. 2 (Iaşi 1942); nr. 4-5 (Iaşi 1942); nr. 6 (Iaşi 1942); nr. 7-8 (Iaşi 1942).
Viaţa monahală, nr. 1 (Iaşi 1933); nr. 5 (1933); nr. 6-7 (1933); nr. 10 (1933); nr. 11-12 (1934); nr. 2-7 (1934) nr. 6-7 (1934).
Volum festiv în amintirea evenimentului unic în istoria eparhiei de Iaşi, hirotonirea a 33 absolvenţi ai seminarului Sf. Iosif, Iaşi 1939, 115 pag.
BISOC A., *Discurs funebru la înmormântarea lui Iosif Robu*, Iaşi 1925, 8 pag.

---

2 Cărţile şi broşurile tipărite în perioada 1924-1944 sunt editate de Institutul „Presa Bună”.

3 Cele tipărite în perioada 1913-1924 sunt scoase tot de sub teascurile tipografiei catolice.

CAMILLI I.N., *Actele pastorale*, I, Iaşi 1913, IX + 86 pag.

CIPOLLONI U., *Cuvântare funebră rostită la catedrala catolică din Iaşi la înmormântarea Înalt Prea Sfinţiei Sale Nicolae Iosif Francisc Camilli arhiepiscop-episcop catolic de Iaşi*, Iaşi, 1916, 16 pag.

CARAMAN P., *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români şi slavi. Contribuţie la studiul mitologiei din orientul Europei*, Iaşi 1931, 100 pag.

Cântaţi cu inima curată. Culegere de cântece distractive şi religioase, Iaşi 1933, 192 pag.

DEHARBE I., *Catehismul Eparhiei catolice de Iaşi* (traducere de Malinovski I.), Iaşi 1913[2]. În 1884, episcopul Camilli a publicat două catehisme, unul mare pentru adulţi şi altul mic pentru copii. „Din cel mic s-au făcut până acum şapte ediţii, ultima în 10.000 de exemplare. Dar din Catehismul cel mare nu mai rămâne nici măcar un exemplar" (pag. VIII). „S-au sfârşit toate exemplarele feluritelor catechisme mari şi mici ale P.C. Vicari apostolici ai Misiunei Moldovei, cârmuitori de mai înainte, tipărite cu litere chirilice sau latine" (pag. X). Acest catehism a fost reeditat de foarte multe ori. În 1940, ajunsese la ediţia a X-a.

GABOR A., *Omagiu Inalt Preasfinţiei Sale Mons. Alexandru T. Cisar episcop al eparhiei de Iaşi cu ocaziunea consacrării şi instalării sale*, Iaşi 1920, 32 pag.

GABOR A., *Omagiu Înalt P. S. Sale Mons. Mihai Robu cu ocaziunea numirii şi consacrării sale întru episcop de Iaşi. Acte şi fapte,* Iaşi 1925, 52 pag.

GHIKA V., *Spicuri istorice*, Iaşi 1935, 220 pag.

GLASER M., *In prag de an nou*, Iaşi 1948, 86 pag.

HERGHELEGIU D., *Cărticica copiilor pentru prima Sf. Împărtăşanie*, Iaşi 1943, 84 pag.

LUCACIU D., *Despre preoţie*, Huşi 1941, 16 pag.

MARTINAŞ I., *Cine sunt catolicii moldoveni*, Iaşi 1942, 37 pag.

———, *Margareta Muşata, principesă a Moldovei*, Iaşi 1944, 11 pag.

———, *Mitropolitul Petru Movilă şi catolicismul*, Iaşi 1943, 39 pag.

MARTINAŞ I. – BACHMEIER G., *Bine aţi venit Stăpâne. Acte, cuvântări şi însemnări omagiale la consacrarea şi înscăunarea Excelenţei Sale Mons. Dr. Anton Durcovici, ca episcop catolic de Iaşi*, Iaşi 1948, 80 pag.

Mergeţi la Iosif.

NECULĂES D., *Mărgăritarul evanghelic sau virtutea curăţiei desăvârşite*, Iaşi 1942, 185 pag.

NERSET M. (= FROLLO G.), *Pravoslavia română faţă de dreapta credinţă în vara anului MDCCCLXXXVI*, Cernăuţi 1886, 72 pag.

Novena la Sf. Fecioară de Lourdes.

Novena la Sf. Tereza.

Omagiu din partea studenţilor seminarului eparhiei de Iaşi Prea Sfinţiei Sale Nicolae Iosif Camilli, arhiepiscop-episcop catolic de Iaşi cu ocazia jubileului său episcopal de 25 de ani, Iaşi 1906, 26 pag.

Omagiu Î.P. Sale Mons. Alexandru Th. Cisar, Iaşi 1923.

Opt martiri americani.

Pentru a fi om.

Prescurtare din Istoria sacră, Iaşi 1933.

ROBU M., *Istoria Biserici catolice prescurtată*, Iaşi 1918, 63 pag.

SPILMANN I., *Nepotul reginei*, Iaşi 1934.

SUCIU I., *Eroism*, Iaşi 1943, 63 pag.

SZUBINDKI F., *Viaţa sfintei Agata, fecioară şi mucenică*, Iaşi 1910, 24 pag.

THEODORIAN-CARADA M., *Papa*, Iaşi 1938, 208 pag.

TĂLMĂCEL I., *Cântece de Crăciun, urături creştineşti şi trei piese de teatru şcolar*, Iaşi 1935.
———, *Secretul fericirii*, Iaşi 1915.
TOTH T., *Tânărul de caracter*, Iaşi 1936, 120 pag.
Un erou al adevăratei iubiri. Canonicul Iosif B. Cottolengo, Iaşi 1936.
ZACHEU (= ANDRIES D.) *Poezii*, Iaşi 1942, 48 pag.
WIERCINSKI F., *Societatea lui Isus (Ce sunt iezuiţii?)*, Iaşi 1930, 92 pag.

2. Cărţi şi broşuri tipărite de franciscani în Moldova

2.1. Din Biblioteca populară catolică (tipărite la ed. Serafica)

Nr. 1: *O floare din rai - Gema Galgani*.
Nr. 2: *Luna mai*.
Nr. 3: *Colecţie de cântece bisericeşti*, Hălăuceşti 1930[6], 87 pag.
Nr. 5: *Viaţa Sf. Francisc de Assisi*.
Nr. 6: *Manualul terţiarilor franciscani*.
Nr. 7: *Meditaţiuni asupra adevărurilor veşnice*.
Nr. 8: *Sfânta Evanghelie de la Matei* (traducere de Vineri B.), Hălăuceşti 1916, 121 pag.
Nr. 9: *Sfânta Evanghelie de la Marcu* (traducere de Wiener B.)
Nr. 11: *Sfânta Evanghelie de la Luca* (traducere de Vineri B.), Hălăuceşti 1924, 109 pag.
Nr. 12: HEMER V., *Luna iunie* (traducere de Neculăeş D.), Hălăuceşti 1924, 104 pag.
Nr. 13: GÂRLEANU I., *O sfântă a zilelor noastre - Tereza a Pruncului Isus*, Hălăuceşti 1925, 93 pag.

Nr. 15: PAL I., *Catehismul Episcopiei Catolice de Iaşi*, Hălăuceşti 1928, 145 pag.
Nr. 14: RAFFAELI F., *Viaţa Sf. Francisc din Assisi*, Hălăuceşti 1926, 83 pag.
Nr. 16: TĂLMĂCEL I., *Strigăt de alarmă*, Hălăuceşti 1930, 80 pag.
Nr. 18: *Imitaţiunea sau Urmarea Maicii Domnului* (traducere de Tălmăcel I.), Hălăuceşti 1930, 80 pag.
Sfânta Evanghelie de la Ioan (traducere de Wiener B.).

2.2. Alte cărţi şi broşuri tipărite de franciscani în Moldova

Almanahul revistei Viaţa pe anii 1913-1916; 1918-1944.
Centenarul al 7-lea de la moartea Sf. Francisc, Hălăuceşti 1926, 74 pag.

BIŞOC A., *Căsătoria*, Hălăuceşti 1926, 160 pag.
———, *Luna iunie consfinţită Inimii prea sfinte a lui Isus*, Săbăoani 1936, 157 pag.
———, *Viaţa marelui făcător de minuni Sf. Anton de Padua*, Bacău 1931.
Bucură-te, regină.
Calea cerului.
Calea Sf. Cruci.
Călăuza creştinului.
Cărticica soldatului creştin.
Cea mai mare comoară.
Colecţie de cântece bisericeşti (cu note şi fără note).
DE GENTELLES D. A., *Luna noiembrie* (traducere de Duman I.), Săbăoani 1940, 111 pag.
DELLA PASSIONE A., *Fericita Maria Goretti, martira Goretti, martira fecioriei*, Luizi Călugăra 1947, 98 pag.

DEMETER M., *Sub cedrul de la Roma*.
Dracul.
Fericirea copiilor.
GÂRLEANU I., *Flori de pe drum*.
———, *Lacrimi*.
———, *Sf. Francisc din Assisi (poem liric)*, Săbăoani 1941, 207 pag.
———, *Sf. Tereza a Pruncului Isus*.
———, *Trandafiri*.
———, *Viorele*.
Istoria biblică.
KARNABATT D., *Sf. Francisc de Assisi şi spiritul franciscan*, Săbăoani 1914, 286 pag.
LUCACI D., *Maica Domnului de la Fatima*, Săbăoani 1943, 149 pag.
LUCACI D., *Scapularul Maicii Domnului*, Săbăoani 1942, 80 pag.
Luna mai.
Medalia minunată.
NECULĂES D., *Latinitatea Bisericii româneşti*, Săbăoani 1940, 110 pag.
Noul Testament.
PAL I., *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Săbăoani 1942, 264 pag.
Pe-a timpului cărare.
Pentru ce trebuie să ne spovedim des.
Rozariul Preasfintei Fecioare Maria.
Sfânta Evanghelie sau cele patru Evanghelii combinate în una, Iaşi 1947, 309 + X pag.
Sfânta Liturghie.
Sfântul minunilor.
Spovedeşte-te bine.
Spre Regele iubirii.

Unitatea Bisericii.
Urmarea Maicii Domnului.
Viaţa Sf. Ecaterina de Alexandria.
Viaţa Sf. Ecaterina de Siena.
TĂLMĂCEL I., *Viaţa Sf. Isidor*, Săbăoani 1906, 95 pag.
VIDONI, *Introducere în filosofie*.

Unii preoţi franciscani originari din Moldova: Bişoc A., Neculăeş D., Gârleanu I., şi alţii au publicat şi în Transilvania, în special la Oradea. Dintre dânşii unii au trecut şi au slujit un timp în ritul greco-catolic. După cum se poate vedea, multe titluri nu au putut fi transmise complet, iar unele lipsesc. Oricine poate contribui la completarea lor este rugat insistent să o facă.

3. Contribuţia Institutului „Presa Bună” la promovarea culturii româneşti

Anuarul centenarului Şcoalei normale de învăţătoare „Mihail Sturza” Iaşi, (1834-1934). Publicată sub auspiciile Comitetului şcolar, Iaşi 1935, 336 pag.
Arhiva 1-2 (1934), Iaşi 1934.
Arhiva (1-2 (1935), Iaşi 1935.
Arhiva 1-2 (1936), Iaşi 1936.
Arhiva 1-2 (1938), Iaşi 1938.
Arhiva 3-4 (1939), Iaşi 1939.
Arhiva 1-2 (1940), Iaşi 1940.
ATANASIU I., *Contributions à la stratigraphie et la technique du flysche marginal Moldavie* (Annales scientifique de l’Université de Jassy), Iaşi 1938, 8 pag.
BACALOGHI C., *Clinici medicale*, Iaşi 1929, 470 pag.
BALABAN A., *Manual practic de analiza urinei*, Iaşi 1935.

BALASCEF D. G., *Împăratul Mihai VIII Paleologul şi statul ognizilor pa ţărmul Mării Negre*, Iaşi 1940, 36 pag.

BARBULESCU I., *Istoria literaturii şi gramaticei limbei bulgare vechi*, Iaşi 1930, 188 pag.

———, *Vechimea numilor bărbăteşti nearticulate şi o ortografie în textele cirilice române*, Iaşi 1936, 20 pag.

BERZA T.M. *Memorator de istorie. Partea I (Antichitatea şi Evul Mediu până la 1300)*, Iaşi 1929, 146 pag.

BOGA T. L., *Documente basarabene*, XVIII, Iaşi 1936, 80 pag.

BOTEZ F. I., *Somajul*, Iaşi 1932, 116 pag.

BOURCEANU P. E., *Pentru a fi un om. A voi, a şti, a crede, a munci, a iubi, a se birui şi a fi sănătos* (traducere de Bonteanu T.), Iaşi 1931, 208 pag.

BULGARU V., *Regimul îndemnizării proprietarilor expropiaţi în reforma agrară de la 1864*, Iaşi 1933, 16 pag.

———, *Sumarul cursurilor predate la Fac. de drept în anii 1921-30, 1930-1931*, Iaşi 1931, 16 pag.

BUZEA N., *Infracţiuni concurente. Recidivă penală. Cauze agravante concurente*, Iaşi 1937, 103 pag.

Cercetări istorice 1 (1933), Iaşi 1933.

Cercetări istorice 2 (1933), Iaşi 1933.

Cercetări istorice 3 (1933), Iaşi 1933.

Cercetări istorice 1 (1936), Iaşi 1936, 434 pag.

CHELARU G. V., *Le stade actuel du problème du rothacisme*, Iaşi 1935, 16 pag.

———, *Periodicele bulgăreşti în principatele române*, Iaşi 1935, 16 pag.

CODRESCU T., *Revistă istorică* 5 (1934), (Scrisă de Ghibănescu G.), 3 (1933); 5 (1933); 1 (1934); 8 (1934), Iaşi 1934.

CODRESCU T., *Revistă istorică* (Scrisă de Ghibănescu G.), Iaşi 1934, 202 pag.

———, *Revistă istorică* (Scrisă de Ghibănescu G.), 9 (1935); 3 (1835); 4 (1935);
———, *Revistă istorică* (1935-1936), Iaşi 1936.
CONSTANTINESCU I.P., *Tipărituri vechi româneşti necunoscute*, Iaşi 1931, 16 pag.
CONTA KERNBACH A., *Despre muzică*, Iaşi 1935, 16 pag.
DIACONESCU E., *Imperialism şi state balcano-dunărene până la 1878*, Iaşi 1930, 124 pag.
DJUVARA G., *Politica externă a lui Petru Carp*, Iaşi 1943.
———, *Politica externă a regelui Carol I*, Iaşi 1943, 14 pag.
EREMIA I. – GHEORGHIU-BORSA C., *Calendarul învăţătorilor din oraşul şi judeţul Iaşi pe 1933*, Iaşi 1933, 144 pag.
GAZDARU D., *Contribuţii privitoare la originea, limba şi influenţa mitropolitului Dosoftei*, Iaşi 1933, 32 pag.
———, *Limba română în opera unui poliglot spaniol din sec. XVIII*, Iaşi 1933, 20 pag.
GHIBANESCU G., *Biserica sf. Nicolae domnesc*, Iaşi 1934, 52 pag.
———, *Biserica Tălpălari cu hramul Naşterea Maicii Domnului*, Iaşi 1934.
———, *De mine... despre mine şi discursul ţinut la sărbătorirea mea*, Iaşi 1933, 16 pag.
———, *Kogălnicenii. Studii şi documente CCCIV*, Iaşi 1933, 320 pag.
GOLIMAS H.A. *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, Iaşi 1933, 80 pag.
Crai moldovenesc 19-20(1934), Iaşi 1934.
HUDITA I., *Contribuţiuni la istoria lui Cuza-Vodă*, Iaşi 1931, 24 pag.
IHERING von R., *Lupta pentru drept.* (traducere de Turtureanu C.), Iaşi 1930, 66 pag.
IOACHIM N., *Despre exactitatea în ştiinţe*, Iaşi 1939, 36 pag.
IORDAN I., *Notiţe etimologice. Bucureşti*, Iaşi 1931, 20 pag.

———, *O carte românească despre Spania*. *Câteva zile prin Spania cu N. Iorga*, Iaşi 1929, 13 pag.

IROAIE P., *Alte cântece populare istroromâne*, Iaşi, 30 pag.

IROAIE P., *Grai şi băsmuire ciribiră*, Iaşi 1940, 32 pag.

———, *Note lingvistice*, Iaşi 1940, 16 pag.

———, *Poezia autentic populară*, Iaşi 1938, 44 pag.

MANOLIU R.– BARSANESCU S., *Registrul individualităţii şcolarilor*, Iaşi 1933, 24 pag.

MIHAILOVICI P., *Documente moldoveneşti găsite la Constantinopol*, Iaşi 1933.

———, *Opt documente moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare*, Iaşi 1933, 24 pag.

MIHAESCU I., *Arta poetică a lui Horaţiu*. *Text, traducere, comentar*, Iaşi 1943, 106 pag.

———, *Latina populară*. *Extras din „Arhiva" 1-2 (1937)*, Iaşi 1937.

MIHAILESCU G., *Curs de electricitate*, Iaşi , 236 pag.

MINEA I., *Din istoria unui cnezat ardelean*, Iaşi 1934, 14 pag.

———, *Paralipomena*, Iaşi 1939, 76 pag.

MINEA I. – BOGAT T.L., *Cum se moşteneau moşiile din Tara Românească până la sfârşitul sec. al XVI-lea*, I, Iaşi 1933, 200 pag.

———, *Cum se moşteneau moşiile din Tara Românească până la sfârşitul sec. al XVI-lea*, II, Iaşi 1935, 146 pag.

———, *Despre Iane*. *Mare ban al Cracoviei şi ceva despre Mihai Viteazul*, Iaşi 1934, 32 pag.

MINEA I.– GRIGORAS N. – COJOC G., *Din trecutul cetăţii Neamţului*, Iaşi 1940, 72 pag.

NECULCE I., *Buletinul Muzeului municipal Iaşi*, Iaşi 1933.

Omagiul profesorului Ilie Bărbulescu la 25 ani de profesorat, Iaşi 1931.

PLACINTEANU I., *Elemente de calcul vectorial şi tensorial*, Iaşi 1941, 127 pag.

POPA-LESSEANU G., *Izvoarele istoriei românilor. Românii în poezia medievală*, III, Iaşi 1934, 32 pag.

PREDA L., *Figuri în relief*, Iaşi 1936, 124 pag.

SATEANU C., *Muşchetarii literaturii române moderne*, Iaşi 1940, 146 pag.

SCORPAN G., *Un „leit motiv" al poeziei lui Eminescu: umbra*, Iaşi 1936, 12 pag.

SCRIBAN A., *Dicţionarul limbii româneşti*, Iaşi 1939, 1448 pag.

———, *Politica naţionalităţii*, Iaşi, 84 pag.

Siebenbürgische vierteljahreschrift, 2 (1940), Iaşi 1940.

SIMENSCHI T., *Panciatantra*, Iaşi 1932, 12 pag.

SOLOMON C., *Calistrat Hogaş. Contribuţii la biografia sa*, Iaşi , 15 pag.

———, *Teodor Serbănescu. Contribuţii la viaţa şi opera sa*, Iaşi ?, 20 pag.

STROIDE A. C., *Contribuţii la istoricul mănăstirii Bisericani,* Iaşi ?, 24 pag.

———, *Note pe marginea cărţii lui I. Minea „Din istoria culturii româneşti"*, Iaşi ?, 16 pag.

———, *Un episod din domnia lui Gheorghe Duca, Răscoala lui Hâncu şi Durac din 1671-1672*, Iaşi ?, 28 pag.

SUMULEANU C. – BOTEZATU G. – NICOLAU T., *Nouveau micro-dosage de l'acide sulfureuse libre, appliquable à tous les vins*, Iaşi 1937, 10 pag.

SUMULEANU C., *Annales scientifiques de l'Université de Jassy*, Iaşi 1937.

TEODOREANU I., *Magistrala pledoarie în procesul locot. Dumitrescu care a ucis din gelozie pe camaradul său, locot. Pantazi*, Iaşi 1933, 24 pag.

UNGUREANU G., *Mănăstirea Hangului sau Buhalniţa. Schiţă istorică*, Iaşi 1931, 40 pag.

WILDERMUTH O., *Cordula. Primul ei voiaj* (traducere de Panaitescu L.), Iaşi , 32 pag.

Din această listă lipsesc lucrările publicate în perioada 1924-1928. Nu am găsit încă *Buletinul cărţii româneşti* pentru această perioadă. Din acest buletin au fost extrase toate aceste titluri.

BIBLIOGRAFIE

AAS (Acta apostolicae sedis) 22 (1930) 381-386.

BARBULESCU I., „Catolicismul şi începutul literaturii în limba română”, *Arhiva* 42 (1942) 207-209.

BIANU I., „Vito Piluzio. Documente inedite din arhiva Propagandei”, *Columna lui Traian* (1883) 142-164; 257-287.

BIANU I. – HODOS N., *Bibliografie românească veche*, I, Bucureşti 1898-1944, 216.

„Biblioteca «Presa Bună»”, *Observatorul* (1932) 191.

BRINZEI N., „Un erou al apostolatului prin presă”, *Cuvântul adevărului* 14 (1936) 177-180.

Buciumul român 1 (1875) 271-274; 320-323; 467-470; 508-513; 553-556.

CĂLINESCU G., „Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia dei secoli XVII e XVIII”, în *Diplomatarium italicum*, I, Roma 1925, 25-36; 67-68.

———, „Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni”, *Diplomatorium italicum*, II, Roma 1930, 509-510; 512; 325.

CEPARU I., „Pelerinajul presei catolice (la Roma)”, *Unirea* 24 (17 iunie 1933) 2-3.

CIPARIU T., *Analecte literare*, XXXVIII, Blaj 1858, 254-256.

CIUREA D., „Le scritture latine nei Paesi Romeni”, *Ephemerides Dacoromana* 2/9 (1946) 181-241.

CANDEA R., *Der Katholizismus in den Donaufürstentümern. Sein Verhältnis zum Staat und Gesellschaft*, Leipzig 1917, 76-80.

DENSUŞIANU O., „Manuscrisul românesc al lui Silvestro Amelio din 1719”, *Grai şi suflet* 1 (1923-1924) 289-299.

„Dr. Anton Gabor”, *Unirea* 9 (29 februarie 1936) 2.

DRAGAN N., „Catehismul din manuscrisul de la 1719 al lui Silvestru Amelio, copie după al lui Vito Piluzio tipărit la 1677”, *Făt Frumos* 2 (1926) 34-38.

Exploatarea lucrătorilor tipografi de la „Presa Bună”, *Ecoul* 2/12 (1934) 4.

Farul nou, 28 (13 ianuarie 1935) 1.

FROLLO I., „O carte frumoasă şi bine scrisă (D. Karnabatt)”, *Farul nou* 13 (17 octombrie 1943) 1-2.

GABOR A., *Omagiu P.S. Sale Mons. Mihai Robu cu ocaziunea numirii şi consacrării sale întru episcop de Iaşi - Acte şi fapte*, Iaşi 1925.

GABOR I., *Ierarhia catolică a Moldovei (Episcopia de Bacău)*, (pro manuscripto) (1970), 165-166; 324-326.

———, *Ierarhia catolică a Moldovei (Vicariatul catolic al Moldovei), B-Episcopia de Iaşi* (pro manuscripto) ?.

GASTER M., *Crestomaţie română*, I, Bucureşti 1891, 226-227; II, Bucureşti 1891, 39.

GAZDARU D., „Prima tipăritură din Moldova. Contribuţie la istoria culturii româneşti din sec. XVII”, *Buletinul Bibliotecii române* 1 (1935) 37-54.

GAZDARU D., „Informaţii italiene despre câteva texte româneşti scrise de misionari catolici”, *Studii italiene* 1 (1934) 79-89.

GEORGESCU I., *Ioan M. Gârleanu O.F.M. Conv.*, Oradea 1945.

———, „Publicaţiunile literare ale franciscanilor din Moldova”, *Vestitorul* (1937) 157-158.

GEROGESCO J., *La presse périodique en Roumanie*, Oradea 1936.

GÂRLEANU I., *Sfântul Francisc din Assisi. Poem liric*, Săbăoani 1941.

HAŞDEU P. B., *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, Bucureşti 1864.

———, *Cuvinte den Bătrâni*, II, Bucureşti 1879, 118-119; 724 ş.u.

ILARIAN P. A., *Tesaur de monumente istorice*, I, Bucureşti 1862, 105-106.

IORGA N., *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Vălenii-de-Munte 1909, 305.

ISOPESCU C., „O predică ţinută la Roma la 1608", *Codrul Cosminului* (1925-1926) 282.

MINEA I., „Ştiri noi despre propaganda catolică în Moldova în sec. XVII", *Revista arhivelor* 2 (1926) 399-400.

NAGHIU I. E., „Catechisme catolice româneşti în sec. XVII-XVIII", *Cultura creştină* 23 (1943) 593-601.

NAGHIU I.E., „Cărţi religioase româneşti scrise de italieni în Moldova", *Studii italiene* 10 (1943) 261-263.

———, „Ioan M. Gârleanu", *Cultura creştină* 24 (1944) 213-214.

———, „Poetul Ion M. Gârleanu", în *Calendarul de la Blaj* (1945), 66-70.

———, „*Stabat Mater* în româneşte", *Studii italiene* 9 (1942) 147-157.

———, „Traduceri biblice", *Cultura creştină* 23 (1943) 646-647.

„Ne-a părăsit un prieten: Mons. Anton Gabor", *Vestitorul* 5 (1936) 51-52.

NICOLESCU A., „Cărţile şi Presa Bună", *Scrisul românesc* 15 (1928) 57-58.

ORTIZ R., *Per la storia della cultura italiana in Romania*, Bucureşti 1916, 78-86.

PAL I., *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Săbăoani 1942.

PAL F., „Date inedite atingătoare la legăturile culturale italo-române din mijlocul veacului al XVII-lea", *Studii italiene* 6 (1939) 45-69.

PASCA S., „Manuscrisul italian-român din Göttingen", *Studii italiene* 2 (1935) 119-136.

PICCILO G., „Note sulla lingua valacha del Katechismo kristinesco di Vito Piluzio", *Studii şi cercetări de lingvistică* 1 (1979) 31-46.

„Pomenirea Păr. Gârleanu", *Drum nou* (1946) 16-18.

„Schimb de publicaţii cu Biserica catolică", *Ioan Neculce* 4 (1924) 306.

„Societatea catolică «Presa Bună»", *Cuvântul* 1 (1922) 186.

TAGLIAVINI C., „Alcuni manoscritti rumeni sconosciuti di missionari cattolici italiani in Moldavia (sec. XVIII)", *Studi rumeni* 4 (Roma 1930) 41-44; 71-104.

TĂLMĂCEL I., *Fericirea ţării, sănătatea poporului*, Hălăuceşti 1931.

Unirea, 7 august 1920.

URECHIA A.V., *Codex Bandinus*, Bucureşti 1895.

———, *Schiţe de istoria literaturii române*, Bucureşti 1885, 203-204.

Volum festiv în amintirea evenimentului unic în istoria eparhiei de Iaşi, hirotonirea a 33 absolvenţi ai seminarului Sf. Iosif, Iaşi 1939.

PERIODICE

Aurora franciscană, Huşi 1918-1920; 1921-1927; 1938-1944.

Curierul parohiei catolice din Galaţi, Galaţi 1925-1930.

Lumina creştinului, Iaşi 1913-1916; 1919-1944.

Sentinela catolică, Iaşi 1921-1934.

Viaţa, Săbăoani 1913-1916; 1918-1944.